

BRIQ

Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi

Çok Kutuplu Dünyada NATO'nun Genişlemesi ve Güvenlik İşbirliğinin Geleceği

FAHRİ ERENEL & AHMET GEDİK

Nato Ötanazı'ye
Doğru mu Gidiyor?

RÖPORTAJ

IGOR KOROTÇENKO

Avrasya'da Türkiye-Rusya
İşbirliğinin Belirleyiciliği

YI SHAOXUAN & YANG CHEN

Çin - NATO İlişkileri

RÖPORTAJ

EMİN GÜRSES

NATO: Hattı Kontrolden
Sathı Kontrole

AKMARAL BATALOVA

Rusya ve Çin ile Türk Devletleri
Teşkilatı Arasındaki Uyum

RAMZY BAROUD

Yeni Ortadoğu'da
"Yeni Bir Dönem"

DIGBY JAMES WREN

Çin'in Dış Ekonomik
Siyasetinin Dönüşümü

FOTOĞRAF DMITRIY BULIN

RESİM NIZAR SABUR

KARİKATÜR ROBERT MINOR

300 TL • KKTC 350 TL

Genel Yayın Yönetmeni (Sorumlu Müdür)

Fikret Akfırat

Genel Yayın Yönetmen Yardımcısı • Prof. Dr. Li Xi, Kuzeybatı Politeknik Üniversitesi

Yayın Kurulu Koordinatörü • Doç. Dr. Efe Can Gürcan, İstinye Üniversitesi

Yazışları Müdürü • Onurcan Balcı, Liaoning Normal Üniversitesi

Yayın Kurulu

Mehmet Adnan Akfırat, Türk-Çin İş Der • Rafet Ballı, Gazeteci-Yazar • Latif Bolat, Türk Müziği ve Folklorü Uzmanı

Salih Ertan, Elektrik Mühendisi • Doç. Dr. Efe Can Gürcan, İstinye Üniversitesi

Hüseyin Haydar, Şair • Doç. Dr. Şiir Kılış, TÜBITAK, ODTÜ • Serhat Latifoğlu, Serbest Fon Yöneticisi

Prof. Dr. Uğur Murat Leloğlu, Türk Hava Kurumu Üniversitesi • Prof. Dr. Ruan Hongmei, Kuzeybatı Politeknik Üniversitesi

Ebru Şahin, Dokuz Eylül Üniversitesi • Dr. Hande Günözü Ulusoy

Doç. Dr. Yang Chen, Şanghay Üniversitesi • Prof. Dr. Zhang Yi, Kuzeybatı Politeknik Üniversitesi

Danışma Kurulu

Cankut Bagana, Onur Air Yönetim Kurulu Başkanı • Prof. Cheng Enfu, Çin Sosyal Bilimler Akademisi

Prof. Ding Xiaoqin, Dünya Politik Ekonomi Derneği Genel Sekreteri • Prof. Dr. Guo Changgang, Şanghay Sosyal Bilimler Akademisi

Prof. Dr. Emin Gürses, Yeditepe Üniversitesi • Doç. Dr. Han Zhimin, Şanghay Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi • Faik Işık, Avukat

Prof. Dr. Birol Kılış, OSTİM Teknik Üniversitesi • Murat Kolbaşı, DEİK Asya Pasifik İş Konseyleri Koordinatör Başkanı

Prof. Dr. Semih Koray, Bilkent Üniversitesi • Ethem Sancak, ES Yatırım Yönetim Kurulu Başkanı • Prof. Dr. Sun Degang, Fudan Üniversitesi

Wu Keming, Emekli Büyükelçi • Prof. Dr. Yang Guang, Tsinghua Üniversitesi

Editörler

Necati Demircan, Şanghay Üniversitesi, Doktora öğrencisi • Tolga Dişçi, Hacettepe Üniversitesi, Lisans öğrencisi

Orçun Göktürk, Tsinghua Üniversitesi, Yüksek Lisans öğrencisi • Ertuğrul Gazi Kızılok, Sinolog

Ece Kırbaş Perinçek, Sanat Tarihçisi-Ressam • Ahu Yalçın Terzi, Çevirmen • Şafak Terzi, Gazeteci

Arda Tunçel, Şanghay Üniversitesi, Yüksek Lisans öğrencisi • Serdar Yurtçiçek, Uluslararası İşletme ve Ekonomi Üniversitesi, Doktora öğrencisi

İngilizce Dil Editörü • Dr. Sean Thomas McKenna

Grafik Tasarım • Çiçek İlsever

Yönetim Yeri

Esentepe Mah. Yüzbaşı Kaya Aldoğan Sk. No: 4 İç Kapı No: 209 Şişli-İstanbul

www.briqjournal.com • editor@briqjournal.com

+90 (212) 401 13 33 +90 (212) 401 13 34 +90 (542) 800 41 85

Yayın Türü • Süreli Bilimsel Dergi

Genel Müdür • Elif Nisa Kılavuz

Sahibi • Çin İş Geliştirme ve Dostluk Derneği (Türk-Çin İş Der) adına Emine Sağlam

Baskı • Öztepe Matbaa

Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad. İskitler Özer Han D:95 Altındağ - Ankara

Yayın İlkeleri

Dünya siyasetinin çok kutuplaşması ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğinin hız kazanması, Amerika Birleşik Devletleri'nin tek kutuplu bir dünya düzeni yaratma arzusunun boşa çıkarmıştır. İşte böyle bir dönemde, emperyalist devletlerin küreselleşmeciliğini reddeden yeni bir dünya düzeninin şekillendiği gözlemlenmektedir. Şekillenmekte olan yeni dünya düzeni, kamusal ağırlıklı projeler üzerinden ortak kalkınma ve dayanışma sağlamaya meyilli gelişmekte olan ülkelerin gereksinim ve özelemlerine yanıt vermelidir. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2013'te ortaya attığı Kuşak ve Yol Girişimi, bu temelde yeni bir işbirliği modeli için uygun bir fırsat ve zemin oluşturmıştır.

Kuşak ve Yol Girişimi, İpekyolu kavramını yeniden uygulamaya yönelik çağırıcı bir hamledir. İpekyolu, 2 bin yıl öncesine kadar Çin'in küresel refaha, ticarete ve işbirliğine yoğun şekilde katkı koyduğu bir dönemi betimlemektedir. Günümüzün İpekyolu projesi ise bu kez demir ve deniz yollarının yanı sıra dijital sistemleri de içermektedir.

Kuşak ve Yol Girişimi; Çin'in teklifi ve desteğiyle Asya, Avrupa, Afrika ve Latin Amerika'dan 60'ın üzerinde ülkeyi ortak refah ve kalkınma gayesiyle bir araya getirmeyi öneriyor. Bütün bu ülkeler, günümüzde dünya gayri safi milli hasılasının neredeyse yarısını gerçekleştirmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi; Batı merkezli dünya düzeninden farklı olarak, insanlığın ortak çıkarları adına küresel üretim ve ticareti ilerletmeye yönelik barışçıl bir işbirliği yaratma arzusundadır. Emperyalist sömürü düzenini kesin olarak reddetmektedir. Barut, baharat, ipekliler, pusula ve kâğıdı 2 bin yıl önce insanlığa sunan Asya merkezli İpekyolu; bugün de yapay zekâ, kuantum bilgisayar, yeni enerji ve malzeme teknolojileriyle uzay vizyonunu yaygınlaştırmayı, gelişmekte olan ülkelere teklif ediyor. Bunun yanı sıra, Kuşak ve Yol Girişimi, ekosistemi yok olmanın eşiğine getiren iklim değişikliği ve diğer çevresel tehditlere karşı biyoekonomik planların oluşturulup harekete geçirilmesi için paydaş ülkelere teşvik ve fırsatlar sunmaktadır.

Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğini ilerletmede kilit bir konuma sahiptir. Tıpkı eski İpekyolu'nda olduğu gibi, Kuşak ve Yol Girişimi'nin Asya'dan batıya açılan en ileri kapısı konumunda olacaktır. Yine Türkiye, Kuşak ve Yol Girişimi'nin Kuzey-Güney ve Doğu-Batı ekseninde son derece önemli bir konumdadır. Ancak genel olarak Çin'in gelişmesi ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin insanlığın geleceğine katkıları; Türkiye'de akademi, medyada ve siyaset dünyasında çok yüzeysel bir şekilde bilinmektedir. Bu durumun başlıca nedeni, Türk akademi ve medyasının, buna bağlı olarak da siyasi karar vericilerin, Çin'i Batı kaynaklarından takip etmeleridir. Aynı şekilde Türkiye'deki değişim ve dönüşümlerle ilgili bilgiler, Batı kaynakları süzgecinden geçerek Çin'e ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin potansiyel ortakları olan diğer ülkelere ulaşmaktadır.

BRIQ, Asya Yüzyılı'na doğru ortaya çıkan yeni olanak ve güçlükleri derinlemesine anlama amacıyla yayın hayatına atılmıştır.

BRIQ, öncelikle Çin ve Türkiye'nin akademisyen, aydın ve karar vericileri arasında doğrudan görüş ve bilgi alışverişini sağlayacaktır. Aynı zamanda insanlığın ortak geleceği için tarihsel olanaklar sağlayan Kuşak ve Yol Girişimi temelinde bütün dünyanın, özellikle de gelişmekte olan dünyanın entelektüel birikimini bir araya getirecek bir platform olma iddiasındadır.

Dergi, bireysel kâr ve çıkar sistemine karşı halkın yararının temel ilke olarak benimsendiği kamucu ekonomilerin dönüştürücü gücünü ortaya koyan entelektüel katkıların yayımlanmasına adanmıştır. Özellikle Kuşak ve Yol Girişimi'nin kamucu ekonomi modelinin uygulanmasındaki rolünü ve bu girişimin gelecekteki ortaklarının mevcut dönüştürücü potansiyele katkılarını anlamak derginin öncelikleri arasındadır.

BRIQ, adil bir uluslararası dünya düzeni altında insanlığın birliğini savunmaktadır. Dolayısıyla Avrasya, Afrika ve Amerika başta olmak üzere tüm dünyadan seçkin akademisyen ve aydınların bulunduğu bir yayın organı olacaktır. Barış, kardeşlik, işbirliği, refah, toplumsal fayda ve ortak kalkınma ilkeleri temelinde yeni bir uygarlığın savunucuları BRIQ çatısı altında buluşacaklardır.

Yazım Kuralları

BRIQ, akademik makalelerden kitap incelemelerine, araştırma/inceleme yazılarına, röportajlara, haber bültenlerine ve ana makalelere uzanan geniş bir içerik dizisini yayımlar.

Yayın Kurulu, özel konular için bildiri çağrısı yayımlayabilir; yazılara katkı sağlaması için yazarları davet edebilir. Ayrıca talep edilmemiş gönderileri de memnuniyetle karşılar.

Gönderiler İngilizce ya da Türkçe kabul edilir. Tüm gönderiler kısa bir biyografi (en fazla 150 kelime) içermeli ve briq@briqjournal.com adresine Microsoft Word dosya eki olarak gönderilmelidir. Daha önceden yayımlanmış olan ya da başka dergiler tarafından incelenmekte olan makaleler ve diğer içerikler yayımlama için dikkate alınmayacaktır.

BRIQ, American Psychology Association (APA, 6th edition, <https://www.apastyle.org>) yöntemini izler ve İngilizce makalelerde Amerikan İngilizcesi yazımını kullanır.

BRIQ, tüm "akademik makaleler" için çift kör hakem değerlendirme sürecini uygular.

Akademik makaleler özetler, notlar, referanslar ve diğer tüm içerikler dahil 5000 ila 9000 kelime aralığında olmalıdır. Bir özet (en fazla 200 kelime) ve 5 anahtar kelime içeren tamamen isimleştirilmiş yazının ve tam yazar bilgisinin dahil olduğu bir kapak sayfası da dergiye ulaştırılmalıdır.

Kitap incelemeleri 1000 kelimeden uzun olmamalıdır. İki ya da daha fazla çalışmayı içeren araştırma/inceleme yazıları en fazla 3000 kelime olabilir.

Haber gelişmelerinin kısa analizini içeren haber bültenleri, 1500 kelimeden uzun olmamalıdır. Rapor ve analizi birleştiren ana makaleler en fazla 3500 kelime olabilir.

Röportaj önerileri için lütfen Yayın Kurulu ile iletişime geçiniz.

NATO savaş dayatırken, Gelişen Dünya İşbirliği, Kalkınma ve Barış arıyor

NATO, 1949 yılında 12 ülkenin katılımıyla Atlantik ittifakının temel askeri örgütü olarak kurulmuştur. Soğuk Savaş sonrasındaki genişleme dalgasıyla üye sayısı 2023 Nisan itibarıyla 31'e ulaşan İttifak'ın beş stratejik konseptinden sonuncusu, 30 Haziran 2022'de kabul edilmiştir. Bu yeni konseptin ayırt edici özelliği NATO'yu küresel bir örgüte dönüştürmenin alt yapısını oluşturmaktır. Konsept'e göre, Soğuk Savaş dönemindeki "komünizm tehdidi"nin yerini bugün Rusya, Çin ve onlarla birlikte davrananlar almıştır. Hem ABD'nin ulusal güvenlik belgesinde ve hem de NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti'nde dünyada demokrasi ve otokrasi arasında cepheleşme olduğu iddia edilmektedir. Buna göre, Atlantik İttifakı ve müttefikleri "demokrasi cephesi"nde yer alırken, Rusya ve Çin'in başını çektiği devletler "otokrasi cephesi" içinde gösterilmektedir. ABD ve NATO'nun penceresinden, bunların dışındaki ülkelerdeki yönetimlerin, "otokrasi" mi "demokrasi" mi olduğunu belirleyen ölçüt, Atlantik İttifakı ile birlikte davranıp davranmadığı olmaktadır. Sonuç olarak bu cepheleşmeye göre, dünyanın geri kalanı karşı tarafta yer almaktadır.

Dünya çok kutuplulaşırken, başta Avrupa olmak üzere hem müttefiklerine hem de bütün dünyaya ABD tek kutup olma iddiasını dayatmaktadır. Bu dayatma, müttefiklerinin de nesnel çıkarlarına aykırıdır. ABD liderliği tek kutupluluğu ve dolar hegemonyasını korumak için NATO'yu, küresel çapta faaliyet gösteren bir savaş aygıtına dönüştürmeyi amaçlamaktadır. NATO ve diğer ortaklıkları ile birlikte Atlantik İttifakı, "demokrasi/ insan hakları" vb. bahanelerle ülkelerin içişlerine karışmakta, ekonomik tahakküm ve savaşı dayatmaktadır. Buna karşılık, BM'nin ana sözleşmesine göre hareket eden ulusal devletlerin çıkarı barış ve işbirliği doğrultusundadır. Nitekim Asya, Afrika ve Güney Amerika'nın gelişen dünya ülkeleri nesnel çıkarları gereği işbirliğine yönelmektedir.

Bu durum, uluslararası alanda birbiriyle mücadele halindeki iki stratejinin karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bir yanda Atlantik'in hegemonyacılık ve savaş dayatması bulunmaktadır. Bunun karşısında ise, gelişen dünya devletleri, hegemonyacılığa karşı milli devletlerini güçlendirmeyi esas alarak dünyada barışçı bir düzeni savunmakta ve karşılıklı saygı ve içişlerine karışmama ilkesine uygun bir şekilde, ortak kalkınma, paylaşarak gelişme temelinde aralarında işbirliği kurmaktadır. Gelişen dünyanın adım adım inşa ettiği ve insanlığın ortak çıkarını gözetken bu inisiyatif ağırlığını giderek daha fazla ortaya koymaktadır.

İÇİNDEKİLER

06-19

FAHRİ ERENEL & AHMET GEDİK

HAKEMLİ DERLEME MAKALESİ

Beyin Ölümü Gerçekleşen Nato
Ötanazi'ye Doğru mu Gidiyor?

20-24

IGOR KOROTÇENKO

RÖPORTAJ

Türkiye-Rusya işbirliği Avrasya'da
gelişmelerin seyrini belirliyor

26-37

YI SHAOXUAN & YANG CHEN

HAKEMLİ DERLEME MAKALESİ

Çin-NATO İlişkileri: Tarih ve Gerçeklik

38-60

EMİN GÜRSES

HAKEMLİ DERLEME MAKALESİ

NATO: Hattı Kontrolden Sathı Kontrole

62-67

AKMARAL BATALOVA

RÖPORTAJ

Türk Devletleri Teşkilatı ile Rusya ve Çin'in
hedefleri hiçbir şekilde çelişmez

68-81

DIGBY JAMES WREN

HAKEMLİ DERLEME MAKALESİ

Çin'in Dış Ekonomik Siyasetinin Geleneksel Olmayan
Bir Okuması: Bir Değişim ve Dönüşüm Süreci

82-92

RAMZY BAROUD

GÖRÜŞ MAKALESİ

Yeni Ortadoğu'da "Yeni Bir Dönem":
Çin, Rusya ve Güney'in Yeniden Keşfi

FOTOĞRAF 93

DMITRIY BULIN
To Bell the Cat

RESİM 94

NIZAR SABUR
Savaş - Kan Lekesi

KARİKATÜR 95

ROBERT MINOR
Uluslararası Köle
Plantasyonu Üzerine

Beyin Ölümü Gerçekleşen Nato Ötanazi'ye Doğru mu Gidiyor?

FAHRİ ERENEL*

Doç. Dr.
İstinye Üniversitesi

AHMET GEDİK**

Doktora Öğrencisi
İstanbul Üniversitesi

*1980 yılında iktisat anabilim dalında Kara Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler dalında lisans, Ulusal ve Uluslararası Güvenlik, Eğitim Yönetimi ve Denetimi, İş Sağlığı ve Güvenliği alanında yüksek lisansını, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim dalında doktorasını tamamlamıştır. 1980-2010 yılları arasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin çeşitli kademelerinde görev yapmıştır. B sınıfı iş güvenlik uzmanıdır. 2017 yılında Yönetim ve Strateji alanında Doçent olmuştur. Altınbaş ve Kent Üniversitelerinde idari ve akademik kadrolarda çeşitli görevlerde bulunmuştur. Halen İstinye Üniversitesinde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

E-posta: ferenel@istinye.edu.tr

**Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi (Fransızca) Bölümü'nde 2016 yılında tamamlayan Ahmet GEDİK, lisans eğitimi sırasında değişim programıyla bir yıl Fransa'nın Lyon şehrin IEP de Lyon'da eğitim gördü. Yüksek lisans eğitimini Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi programında tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi programında doktora eğitimine devam etmektedir. Fransızca ve İngilizce bilmektedir.

E-posta: agedik@istinye.edu.tr

Geliş Tarihi: 30.01.2023

Kabul Tarihi: 20.03.2023

ÖZ

NATO, kurulduğu 1949 yılından bu yana uluslararası sistemdeki en önemli aktörlerden biri olan siyasi ve askeri bir uluslararası örgüttür. İki kutuplu dünyada NATO üyesi olmanın getirdiği prestij ve avantajlar, Doğu Bloku'nun çökmesinin ardından zaman zaman sorgulanmış olmasına rağmen, İttifak varlığını sürdürmeye devam ettirmiş ve özellikle de 2000'li yıllarda giderek genişlemeye eğilimli bir hal almıştır. NATO'nun gelişimi ve değişiminin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra hızlanması, bu uluslararası örgütün odak noktasının sadece Doğu Bloku eksenli olmadığını, mevcut ve gelecekteki başka odak noktaları için de örgütlenmeyi esas aldığını göstermektedir. Bu görüşün aksini savunanların argümanı ise, NATO'nun odak noktası olan SSCB'nin dağılması sonrası yaşanan süreç ve tek kutupluluk ile çok kutupluluk arasında giden bir uluslararası sistemde örgütün varlığı ve amacının anlamsızlaştığıydı. Başta Fransa olmak üzere, Avrupa Birliği (AB) içerisinde NATO'nun Avrupa'yı koruma misyonuna yönelik eleştiriler ve Birliğe üye ülkelerin Avrupa'yı koruma misyonunda kendilerinin rol almak istemesi gibi etkenler nedeniyle NATO'nun yapısı eleştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında, NATO'nun özellikle 2000'li yıllarda gerçekleştirdiği eylemler ve krizler karşısında durumu incelenerek, bu siyasal ve askeri krizler karşısındaki eylemlerin yansımalarının örgütün geleceğine yönelik nasıl ışık tuttuğu tartışılacaktır. Bu bağlamda, özellikle Avrupa'daki İttifak ülkelerinin son yaşanan krizler karşısında NATO'dan beklentilerinin ne olduğu konuları irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Caydırıcılık, güç, NATO, savaş, savunma

Giriş

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ARDINDAN oluşan uluslararası sistem dünyanın iki kutup arasında sıkışmasına ve bu iki kutupta da büyük güçlerin diğer güçleri yönlendirmesi ya da üzerlerinde etki etmesine neden olmuştur. Tarihçi A.J.P. Taylor'un "Büyük güç olmanın amacı büyük savaş yapabilmektir. Ama bir büyük güç olarak kalmanın yolu ise böyle bir savaşa girmemektir" sözü aslında savaş sonrası düzenin üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konu olduğunu hatırlatır

(Heilbrunn, 2018: 9). Doğu ve Batı Bloku olarak, Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) başını çektiği iki kutuplu dünya düzeni de aslında bu iki süper gücün kapasitesini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, Batı Bloku'nun askeri bir örgütlenme aracı olarak NATO da bu doğrultuda hareket ederek savaşmak yerine caydırıcılığını sürdürecektir önemli bir enstrüman olmuştur. Ancak aradan geçen bunca zamana karşın NATO'nun ilk kurulduğu günlerdeki gibi savaşmak yerine bir caydırıcılık unsuru olarak varlığını devam ettirip ettirmeyeceği sorgulanır hale gelmiştir.

Özellikle savaş ve bölgesel çatışmalarla mevcut durumdaki potansiyel güç kaybına uğraması İttifak'ın dağılma ve bölünme aşamasında mı olduğu konusunu gündeme getirmiştir. Sovyetlerin dağılması sonrası önce ABD'nin egemen olduğu tek kutuplu dünya ve ardından içinde bulunduğumuz süreçte yavaş yavaş daha belirgin hale gelmeye başlayan çok kutuplu yeni dünya düzeni, NATO için belki de kaybolmuş varlık nedenini tekrardan geri vermiştir. NATO'nun genişlemesi ve günümüzdeki halini alması, otuz bir üye devletten müstakil bir yapıya dönüşmesi ve Sovyetler yerine Rusya ve Çin'e farklı boyutlarda rakip olması söz konusudur. Ve şu anda, NATO ve örgütü oluşturan devletler açısından sürdürülebilirlik, şu anda üzerinde durulması gereken en önemli konulardan birisidir.

2022 yılının ilk aylarında ortaya çıkan Rusya-Ukrayna gerilimi etkisiyle uluslararası sistemin bir bölümünde bir savaş ortamı yaşanmaktadır. Zira NATO açısından eski "düşman" süper güç fiili olarak savaşta ve bu savaş da NATO'ya katılma arzusunun dile getiren bir ülkeye karşı yapılmakta. Bu durum, Soğuk Savaş yıllarına benzer şekilde diğer kutbun lideri ABD ve öncülüğündeki NATO'nun ve dolaylı olarak Avrupa ülkelerinin savaşın diğer tarafına konumlanmasına neden olmaktadır.

Bir savunma örgütü olarak NATO 2022 Konseptinde ele aldığı gibi müttefiklerini savaş ve çatışmalara karşı muhafaza edecek mi? Yoksa ilgi ve faaliyet alanını küresel yaklaşım ile genişleten ve hedefi fiilen de genişlemek olan bu örgüt yeni savaşlara mı sürüklenecek? Bir başka ifade ile NATO Soğuk Savaş Dönemi'nde olduğu gibi dünya barışının temininde olumlu rol alıp gelişmesini sürdürecektir mi yoksa gittikçe büyüyen ve genişleyen bir örgüt olarak çözülme sürecine

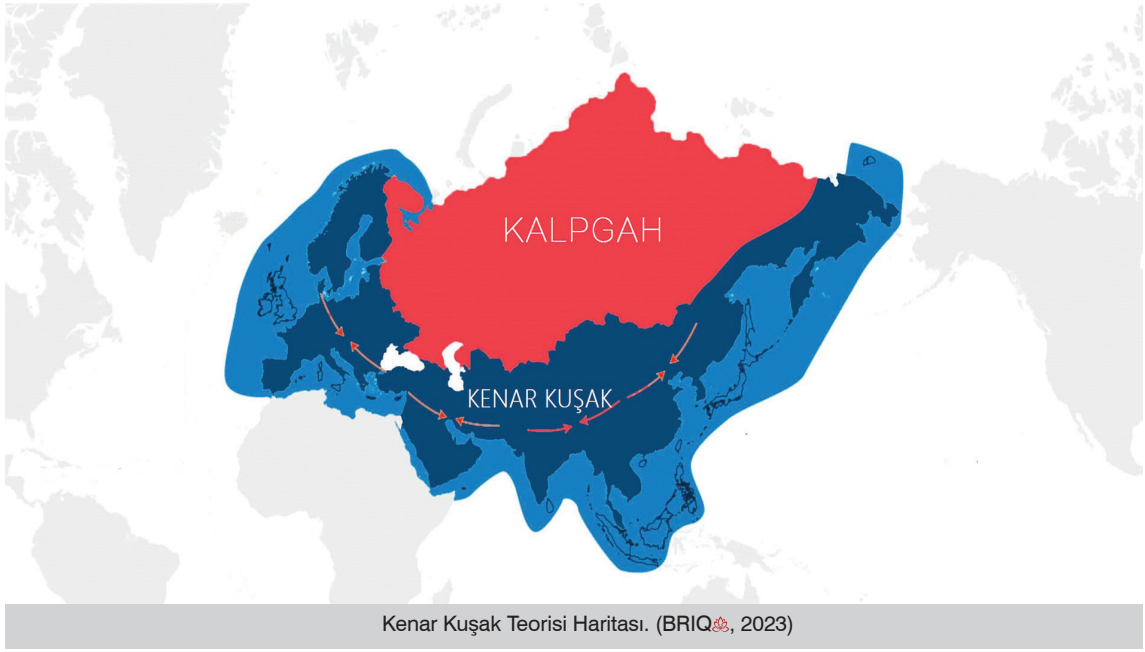
mi girecek? Bu çerçevede, çalışmada öncelikle NATO'nun kuruluşundan ve ABD'nin örgüt içerisindeki konumundan kısaca bahsedilecek, ardından örgütün karar alma mekanizması ve tıkanma noktalarına değinilecektir. Son olarak, mevcut ittifaklar ve ülkelerin farklı güvenlik çıkarları dikkate alınarak NATO'nun geleceği sorunu tartışılacaktır.

NATO'nun Kuruluşu ve ABD'nin Konumu

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD tarafından, "Avrupa'nın korunması" gerekçesiyle ve Sovyet askeri varlığını dengelemek amacıyla, 4 Nisan 1949 tarihli Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanmış ve 24 Ağustos 1949'da antlaşma yürürlüğe girmiştir. Antlaşma metninde İttifak'ın amacı, kolektif savunma olmakla birlikte, Sovyet tehdidi karşısında güçlü bir Avrupa'yı kendi çıkarına gören ABD'nin Avrupa'yı ihya etme çabasının bir ürünü olan Marshall Planı'nın bir tamamlayıcısı olarak tasarlanmıştır (Hobsbawm, 2006:322). Bu haliyle NATO, senaryosunu ABD'nin yazdığı oyunun görünen aktörlüğünü üstlenmek üzere sahnedeki yerini almıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin yerini alan ABD, önceki hegemonik gücün izlediği, Sovyetler Birliği'nin hâkimiyetindeki Avrasya Adası'nda kıtaya itilmesi, denize çıkışının önlenmesi ve sürekli parçalı tutulmasına dayalı stratejik düşüncüyü, hegemonik düzenin devam etmesi için esas almıştır. Bu nedenle, savaş sonrası öncelikle Spykman'ın Kenar Kuşak teorisinin kabulüne ve Kennan'ın SSCB'yi çevreleme stratejisinin uygulanmasına karar verilmiş ve ideolojik düşman olarak komünizm seçilmiştir. NATO bu tür hegemonik düşüncenin uygulama aracı olarak kurgulanmıştır (Gürdeniz,

2022). Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisinde, Avrasya olarak tanımlayabileceğimiz Avrupa'nın doğusundan Sibirya ve Çin'e kadar uzanan bölgenin iç tarafı Kalpgâh, dış tarafı ise Kenar Kuşak olarak tanımlanır ve kıyı bölgelerinin Dünya Adasını kontrol etmenin anahtarı olduğu belirtilir (Foster, 2006). Spykman'a göre, kenar bölgesi yani Avrasya, Kalpgâh'ı içermektedir ve bu bölgeyi kim kontrol ederse, eninde sonunda Dünya Adasını da o kontrol edecektir. Dünya Adasını, yani Avrasya'yı, kontrol eden de kısa sürede dünyayı kontrol edecektir. Bu nedenle, NATO'nun genişleme politikası aslında Kalpgâh'ı kontrol etmek olarak yorumlanabilir (Erenel, 2021: 11).

ABD, NATO içinde diğer üye devletlere göre her zaman en önemli üye olmuştur. NATO'nun kurucu genel sekreteri ve savaş döneminde Churchill'in askeri danışmanlığını yapan Lord Ismay'in ifadesiyle "Amerikalıları içeride, Rusları dışarıda ve Almanları kontrol altında tutmak üzere kurulan NATO" Soğuk Savaş'ın sona

ermesinin ardından varoluş nedenlerinden en önemlisini, Sovyet tehlikesinin ortadan kalkması ile varlık amacı kaybolmuş ve sorgulanır hale gelmiştir (Maunders, 2016; Guérot, 2016: 55). Fakat, bu ontolojik bocalama kısa sürmüştür. NATO, Sovyetlerin dağılmasından sonra özellikle 1990'larda çeşitli tehditler karşısında kendisini hızla dönüştürmeye çalışmış ve 1999 Washington Zirvesi'nde alınan tarihi kararlarla İttifak "alan dışı" askeri operasyonları gerçekleştirilebilecek duruma gelmiştir. Bu doğrultuda, NATO'nun; kitle imha silahları, uluslararası terör, uyuşturucu ticareti, ırkçılık ve insan kaçakçılığı gibi suç ve problemlerin çözümünde kullanılabilir hale dönüştürülmesine karar verilmiştir. Böylelikle, 1999 Zirvesi sonrasında örgütün görev tanımı ve operasyon alanı değişmiş, üstlenilen misyon dönemin yeni şartlarına uygun olarak tasarlanmıştır. Savunma ve askeri bir uluslararası örgüt olarak tanımlanan NATO giderek bir genel güvenlik örgütüne dönüşmüştür (Irondele ve Lachmann, 2011; Polat, 2020: 335-336).

ABD'nin İttifak'ın tamamını ilgilendiren problemlerde ve konularda üye ülkelerle yeterince diyalog kurmadan politikalar ve stratejiler belirlemesi örgütün kuruluş amacını göstermektedir. 2019 yılında Londra'da düzenlenen NATO Zirvesi'nde Türkiye'nin sunduğu "PYD/YPG'nin terör örgütü sayılmasına ilişkin plan" kabul edilmeyerek, zirve sonuç bildirgesinde sadece "İttifak'ın terörizmin her türlü formuyla mücadeleye devam edeceği" gibi genel bir ifade kullanılırken, Avrupalı üyeleriyle aralarında tartışma olmasına rağmen, ABD'nin istediği doğrultuda sonuç bildirgesinde "Çin'e karşı ittifak olarak birlikte hareket edilmesi" ve yine Çin'e yönelik olmak üzere "5 G teknolojisine geçişte güvenli ve esnek sistemlere güvenilmesi gerektiği" ifadeleri örgütün temel karar alma mekanizmasının eşgüdümle işletilmediğinin, ABD'nin menfaatini dikkate almayan söylem ve eylemlerin yer bulamadığının göstergesi olmuştur (Alpar, 2021). Bu da aslında NATO'da diğer Avrupalı devletlerin kaygıları ve çıkarlarının ABD'nin çıkar ve kaygılarından daha geri planda tutulduğunu göstermektedir. Yani aslında ABD'nin belirlediği sınırlar çerçevesinde güvenlik kaygıları diğer devletler için geçerli olabilir sonucuna varılabilir. Bu örnekler üzerine aslında NATO'nun karar alma mekanizmasının resmiyette farklı, işleyişte farklı olduğuna yönelik yorumları beraberinde getirecektir.

NATO'nun Karar Alma Mekanizması

NATO'nun karar alma mekanizması kurulduğu dönemden itibaren temel hatlarıyla sabit kalsa da bazı beklenmedik durumlar karşısında kısmi değişimlere uğramıştır. NATO'nun en üst seviye karar alma organı Kuzey Atlantik Konseyi'dir ve burada İttifak'a üye olan bütün ülkelerin birer oy hakkı bulunduğu bir yapı bulunmaktadır. Kararlar Kuzey Atlantik

Konseyi'nde alınır ve burada oy çokluğu değil, oybirliği ile kararların alınması söz konusudur (NATO, 2022). Bu nedenle, her bir oya sahip üye devletlerin hepsinin onayı ve oyu gerekmektedir. Bu durum, Beşinci Cumhuriyet olarak adlandırılan ve yarı başkanlık sistemine geçen Fransa'nın Charles de Gaulle döneminde NATO ile Fransa ilişkilerinin gerilmesi sonucu kısmen değişmiştir. Sembolik bir cumhurbaşkanı olmak istemeyen Charles de Gaulle yeni Fransız rejimi ile birlikte Fransa için yeni bir dış politika doktrini ortaya koymuş ve bu doğrultuda da Fransa'yı iki kutuplu dünyada herhangi bir kutba çok yakın ya da angaje olmayacak şekilde, deyim yerinde ise ayrık bir konuma oturtmaya çalışmıştır. Bu nedenle, 1966 yılında Charles de Gaulle yönetimindeki Fransa NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır (Vaïsse, 2009). Fransa'nın bu stratejik hamlesinin ardından İttifak'ın en üst karar alma mercii yapısı yeniden düzenlenmiştir. Kuzey Atlantik Konseyi mevcudiyetini korurken, askeri konuların ele alınması için Savunma Planlama Komitesi kurulmuştur. 2009 yılında Fransa'nın NATO'nun askeri kanadına geri dönüşü sonrası bu durum fiili olarak ortadan kalkmıştır (Chevenement, 2009).

NATO'nun, bir örgüt olarak, bir taraftan çevresel koşullara uyum sağlamaya çalışırken aşırı büyümekte, diğer taraftan yaşlanmakta, örgüt yapısının aşırı büyümesi sonucu olaylara tepki verme hızının azalarak hantal bir yapıya kavuşması anlamına gelen Behemot Sendromu'nu yaşamakta olduğu değerlendirilmektedir (Fasola ve Lucarelli, 2020; Keçecioglu, 2008:192). Tepki verme hızının düşüklüğüne en etkili örnek olarak kararların oybirliği ile alınması zorunluluğu gösterilebilir. Kuruluşunda Kuzey Atlantik Konseyi'nin dokuzuncu maddesinde oy birliği ile kararların alındığı resmi olarak belirtilmiştir. Konsey, üye devletlerin dışişleri bakanlarının katılımıyla her yıl düzenli olarak iki kere toplanmaktadır. Karar alma sürecinde oy birliği

Finlandiya bayrağı, 4 Nisan 2023'te NATO merkezinde göndere çekildi.
Brüksel, Belçika. (NATO, 2023)

vurgulanırken açık oylama yapılmamakta, üyelerle müzakereler gerçekleştirilerek itiraz olup olmadığı konusunda bir mutabakata varılmaktadır. İtirazların üstesinden gelinmesi için müzakere ve diyalog yöntemleri kullanılmaktadır (Özsoy, 2022: 105).

Üye devletlerden birinin sadece siyasi veya hukuki bir gerekçeyle veto hakkını kullanması durumunda NATO'nun karar alma mekanizması ve süreci sekteye uğrayabilmekte ve tıkanabilmektedir. Yunanistan vetosu nedeniyle Kuzey Makedonya'nın yıllardır üye olmak için beklemesi örnek olarak gösterilebilir. Herhangi bir NATO kararını veto eden ülkenin siyasi veya özel nedenlerle bu kararı alması halinde o ülke sorgulanabilmektedir (Tarakçı, 2016:1). Zira, Kuzey Atlantik Konseyi'nde alınacak bütün kararları üye devletlerin kabul etmesi gerekir. Aksi takdirde kararın konseyden geçmesi mümkün değildir. Yine iyi bir örnek olarak aslında bu çalışmanın yazıldığı süreç içerisinde Ukrayna Savaşı sonrası İsveç ve Finlandiya, NATO üyeliğine hızlıca başvurmuş ancak Türkiye'nin, İsveç'in terörizme

yönelik destekleyici tutumlarından dolayı ortaya koyduğu tavır üyelik sürecini ve dolaylı olarak karar alma sürecini tıkayabilmektedir.

Benzer bir şekilde, Türkiye, NATO eski Genel Sekreteri Rasmussen'i istemediğini beyan etmiş, ancak talebinde yalnız kalınca kabul etmek zorunda kalmıştır (Kool, vd., 2021). NATO'nun Bükreş 2008 Zirvesi'nin ardından Arnavutluk ve Hırvatistan İttifak'a katılmış, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olabileceğine yönelik söylemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak, Rusya'nın, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya katılımına yönelik verdiği sert tepki sonrası İttifak'a üye devletlerde bu iki ülkenin üyeliğine yönelik tutum değişmiştir. Zira, her ne kadar Soğuk Savaş sona erse de Rusya'nın aşırı rahatsız olduğu ve hatta güvenlik sorunu olarak gördüğü bir meselede direktmenin uluslararası sistemde yeni krizler doğurabileceği tehlikesi Ukrayna ve Gürcistan'ın üyelik yolunun açılmamasındaki en önemli engellerden biri olmuştur.

NATO aynı zamanda yapısal özelliği nedeniyle çok uluslu şirket görünümündedir ve bu şirketlerin yaşadıkları sorunları, büyük ölçüde yaşamaya devam etmektedir. Yani, NATO bir bütün olarak bakıldığında birçok ulustan askeri ve sivil personeli bünyesinde barındıran çok uluslu bir yapıya sahiptir. Farklı kültürlerin insan kaynaklarının aynı mecrada görev yapması, ülkelerin güvenlik sorunlarına farklı bakış açılarının olması, jeopolitik önem dereceleri, tehdit olarak belirlenen güçlere yakınlık derecesi ve ülkeler arasındaki gerginlikler ortak karar alınmasını ciddi ölçüde geciktirebilmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile iki kutuplu uluslararası sistem sona ermiş ve ABD dünyada, tek süper güç olarak kalmıştır.

Üye olan devlet sayısı arttıkça NATO'nun karar alma mekanizması daha da tartışılabilir duruma gelmektedir. İlk başta on iki kurucu üye ile işleyişe başlayan İttifak'ın günümüzde otuz bir üye devletle varlığını sürdürmesi ve yakın gelecekte üye sayısındaki artış beklentileri, oy birliği ile karar almanın giderek zorlaşmasına neden olabilmektedir. Her üyenin veto hakkına sahip olması, özellikle Soğuk Savaş sonrası döneme ait bazı kriz ve çatışmalara yönelik karar alma sürecini yavaşlatmıştır. ABD'li siyaset bilimci Zbigniew Brzezinski NATO'da kararların oy birliği yerine oy çokluğu ile alınmasını önermektedir (Brzezinski, 2009: 15; Tarakçı, 2016:1).

Çevresel şartların değişimi ve yaşlanmanın getirdiği örgütsel paslanma, sevk ve idare edilmesi güç olan genişleme NATO'nun etkinliğinin

giderek azalmasına ve hantallaşmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında yaşanan tek kutuplu dünya düzeninde ABD'nin Yeni Dünya Düzeni oluşturma stratejileri örgütün varlığına yansımıştır. Kuruluşundan beri yedi konsept ile belirlediği tehditlere tedbir getirmeyi hedefleyen NATO, NATO-2030 vizyonu ile sekizincisini hazırlamak üzere iken Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlaması ile muhtemelen bu konsepti de revize edecektir.¹ Sık konsept değişikliği harbe hazırlık ve uyum sürecini geciktirmekte, müşterek eğitim ve tatbikatlar ile konseptin denenmesi ve geliştirilmesi zorlaşmaktadır.

NATO'nun Geleceği

NATO'nun yeni yol haritası 2022 Stratejik Konsepti'nde açıkça yer almıştır. Bu konseptte NATO, ABD ve Avrupa Birliği'nin (AB) bir nevi birleşik askeri gücü olarak sunulmakta, ABD ve adeta sömürgesi gibi davranan AB'nin gerileyen askeri ekonomik ve siyasi güçlerine rağmen bütünleşik halde Atlantik sistemin küresel liderliğini devam ettirmeye odaklandıkları ve ideolojik güçlerini yeni tespit ettikleri kural temelli uluslararası düzene yasladıkları görülmektedir. Ancak bu sisteme Atlantik çıkarları söz konusu olduğunda ne kadar uyulduğu Afganistan, Irak, Libya ve Suriye'de, 15 Temmuz Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) darbe girişimi ve öncesindeki kumpas davalarında Türkiye'de de görülmüştür (Gürdeniz, 2022).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile iki kutuplu uluslararası sistem sona ermiş ve ABD dünyada, tek süper güç olarak kalmıştır. ABD'nin yedinci Başkanı Andrew Jackson'un fikir destekçilerinden John O'Sullivan'ın ifade ettiği "Tanrı eliyle sunulmuş dinç ve taptaze" bir ülkenin "dünya ulusları adına mukaddes bir

görevi" vardı (Wilsey, 2017; Gomez, 2012). "Sonu gelmez, uzak geleceğin Amerikan ihtişamının çağı olacağından kim şüphe edebilirdi" dediği tarihten yaklaşık 150 yıl sonra SSCB'nin dağılması ile kendilerine yeni muhafazakârlar denilen bir grup Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'ni ortaya atmışlardır (Al-Kassimi, 2017). Başkan George H.W. Bush'un yardımcılarında Dick Cheney ve Paul Wolfowitz 1992 yılında Pentagon'a sundukları bir çalışmada, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin tek kutuplu bir düzen kurarak çıkarlarını gerçekleştirecek şekilde liderlik yapmasının gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir (Gaddis, 2002: 50-57; Gözen, 2014:120).

Örgütün; politik, ideolojik yönünün görmezden gelinerek kararların oybirliği ile alındığı, üyelerin veto hakkına sahip oldukları bir savunma örgütü olarak vurgulanmasının, ABD'nin bir saldırı ve işgal aygıtı olarak örgütü kullanma amacını örtbas etmek için olduğu görülmektedir. NATO Antlaşması'nın 5. Maddesi'nin, yetmiş üç yıllık tarihi boyunca birçok taleplere rağmen neden ABD dışında diğer üyelere uygulanmadığı şeklinde sürekli sorulan ve cevapsız kalan soru, NATO'nun ABD merkezli bir örgüt olduğunu ve diğer üye ülkelerin menfaatlerinin ikinci planda kaldığını açık olarak göstermektedir.

ABD hegemonyasının tartışmasız bir şekilde dünya siyasetine yön verdiği Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışmalar ya da savaşlar eksik olmamış, aksine terörle mücadele adı altında birçok askeri operasyon gerçekleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden 11 Eylül Saldırıları'nın olduğu döneme kadar Londra'daki Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü'nün verileri, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki bu elli beş yıllık sözde barış sürecinde dünyanın doksan ülkesinde 22 milyon 456 bin kişinin yaşamını yitirdiğini ve

bu süreçte tam 188 silahlı çatışma yaşandığını ortaya koymaktadır (Değirmencioğlu, 2007:85).

Bir diğer önemli husus, güvenlik algısı ve üye devletlerin herhangi bir olgu veya olaya karşı algılarıdır. Her ülkenin güvenlik algısı kendi coğrafi, siyasi, kültürel koşullarına göre farklılık arz etmektedir. Güvenlik tehditleri çoğu zaman genel olsa da ulusal çıkarlar devreye girdiğinde bu konu öznel bir hale dönüşebilmektedir. İttifak üyelerinin güvenlik konusundaki değişken ve farklılaşan algıları da güvenlik tehditlerine karşı kolektif bir şekilde çözüm üretilmesinin zorlaşmasına neden olmaktadır. Yani bir bölgedeki terör ve terörizm kökenli eylemlerin İttifak üyelerinin hepsi için tehdit veya sorun olarak algılanması ya da kabul edilmesi mümkün değildir.

Uluslararası ilişkilerde, klasik realizme göre kaosu egemen olduğu uluslararası sistemde devletlerin ulusal çıkarları gereği devlet dışı aktörleri kullanması ya da yönetmesi kaçınılmazdır. O halde, bir bölgede karışıklık bir devletin çıkarı için gerekli ise başka bir devletin çıkarları açısından tehlike oluşturabilir. Sadece NATO için değil aynı zamanda AB için de ortak bir güvenlik politikası oluşturmak ve bunu yürütmek Birliğin bütün entegrasyon çabalarına rağmen pek mümkün olmamıştır. Burada da benzer nedenler güvenlik politikasının devletlere ve bölgelere göre değişmesi yatmaktadır. Örneğin, Akdeniz'e siyasi, ekonomik ve sosyal olarak önem veren Fransa'nın attığı güvenlik derecesi ile Almanya'nın verdiği önemin aynı olmaması gayet doğaldır. NATO, üyelerini belirli bir tehdit üzerinde fikir birliğine vardırma ciddi sorunlar yaşamakta, bu durum ise NATO'nun işlevsiz konuma gelmesine ve sadece alışkanlıkla varlığını sürdürmesine yol açmaktadır (Erenel & Gedik, 2022).

NATO, ABD etkisi ile alan dışına çıkan ve giderek küreselleşen bir örgüt olma eğilimindedir. Diğer yandan, Fransa için NATO'nun Avrupa Savunması'na yönelik misyonu yetersiz ve Amerikan merkezlidir (Caşın & Gedik, 2019). Bu nedenle, ya NATO'yu "Avrupalılaştırmak" gerekir ya da Avrupa'nın savunmasını Avrupalı devletler kendileri üstlenmelidir. Bu çalışmanın başlığına da esin kaynağı olan Macron'un NATO'ya yönelik 2019'daki söylemi aslında tam olarak bunu işaret etmektedir. Fransız dış politikasını oluşturan Gaullizm açısından, Avrupa'nın savunması Amerikalılara değil, Avrupa'nın öz evlatlarına bırakılmalıdır. Fransa'nın bu ayrıksı olarak tanımlayabileceğimiz dış politika stratejisi bütün Soğuk Savaş döneminde sürmüştü (Bozo, 2008). ABD ile 'arkadaş, müttefik ve bağlantısız' olma durumu iki kutuplu dünyada Fransızlar için bir hareket alanı yaratıyordu (Védrine, vd., 2018). Bu nedenle, NATO'daki ABD hegemonyası üye devletlerin de koşulsuz kabul ettiği bir durum değildir.

ABD, NATO'yu ulusal çıkarları doğrultusunda araçsallaştırmaktan kaçınmamıştır.

ABD'nin 11 Eylül'den sonra Ortadoğu'daki müdahalelerini NATO çatısı altında yürütmesi ve örgütün olanakları ile askeri kapasitesinden yararlanması, ulusal çıkarını İttifak'ın genelinin çıkarı gibi yansıtmaması, başta Fransa ve dönemin Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın tepkisine neden olmuştur (Lequesne, 2007). Yalnızca Chirac değil aynı zamanda başka AB ülkeleri tarafından da sert bir şekilde eleştirilmesine yol açmıştır. ABD, Irak ve Afganistan müdahaleleri gibi operasyonlarda NATO askeri desteğinden yararlanarak aynı zamanda sert gücüne (hard power) meşru bir zemin aramaktadır. Kısacası ABD, NATO'yu ulusal çıkarları doğrultusunda

araçsallaştırmaktan kaçınmamıştır. Örneğin, Afganistan Operasyonu'na NATO üyesi içerisinde yer alan devletler, askeri ve tıbbi yardımlar başta olmak üzere her türlü desteği sağlamıştır. Ama buna karşın ABD'nin operasyonları başlatma süreci biraz oldubitti yöntemi çerçevesinde gelişmiştir. Buna benzer bir olgu Libya Müdahalesi'nde de yaşanmıştır. Burada bu sefer ABD değil, NATO'nun askeri kanadına henüz iki yıl önce yani 2009'da dönen Nicolas Sarkozy yönetimindeki Fransa, Libya'ya 19 Mart 2011 yılında müdahaleyi ABD ve İngiltere'nin desteğiyle başlatmış, NATO ise resmi olarak operasyonun yönetimini 30 Mart 2011'de devralmıştır. Dolayısıyla, hukuki prosedür eylemlerin gerisinden, meşrulaştırmak için gelmiştir.

NATO, açık kapı politikasıyla üye kabul etmekte, yani üye olmak isteyen ülkelere karşı olumlu yaklaşmakta, İttifak'ın Kalpgâh'ı elinde tutana kadar yayılmasını istemektedir. NATO bir örgüt yapısıyla aslında sadece bir askeri birlik değildir. Mevcut koşullarda NATO üyelerine bir ekosistem sunmaktadır. Bu ekosistem silah ticareti, teknoloji transferi, kredi ve ekonomik yardımlar ve destekleri içinde barındırmaktadır (Akdeniz, 2022: 13). NATO, açık kapı politikasıyla genişlemesini ve büyümesini sürdürmeyi amaçlarken aynı zamanda kendi içine kapalı bir ekosistem olmaktan kaçınmaya çalışmaktadır. Kullanılan askeri teknoloji ve silahlar üye ülkelere aktarılmakta aslında askeri bir ekosistem bütün üye ülkelerde aynı olacak şekilde sürdürülebilir yaşanabilirlik sağlanmak istenmektedir. Buna rağmen, büyüme ve genişlemenin doğal sonucu olarak hareket kabiliyeti azalmakta, karar alma mekanizması entropiye maruz kalmaktadır. Bundan kaçınmak için örgüt kullanım dışı kalan enerjisini kullanacak sahalar aramakta ve tabiri caiz ise sorun alanları açmaktadır. Kendini daha dinamik ve işlek tutabilmek için çatışmalara, gerilimlere ihtiyaç da duymaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı'nın da gösterdiği

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, 28 Kasım 2019 tarihinde Fransa'nın başkenti Paris'teki Elysee Sarayı'nda NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ile bir araya geldi. (Xinhua/Gao Jing)

gibi gerilimin olağandan daha fazla yaratılması ve tehdidin boyutunun büyütülmesi de söz konusudur (Akdeniz, 2022: 13).

Macron 2019 yılında verdiği bir mülakatta, Trump yönetiminin NATO'ya danışmadan Suriye'deki güçlerini çekme kararına atıfta bulunarak “Şu anda yaşadığımız şey NATO'nun beyin ölümüdür” diyerek NATO'nun içinde bulunduğu çıkmaza ilişkin dikkat çeken bir tespitte bulunmuştur. Ayrıca, 2020 yılında düzenlenen 56. Münih Konferansı'nın konusu “Batsızlık” olarak belirlenmiştir (Courmont ve Deportes, 2022; Baverez, 2020; Tokatlı, 2022: 75).

İttifak'ın üyeleri farklı güvenlik algıları nedeniyle destekledikleri tercihleri hayata geçirme konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Bu davranışın bir örneği, NATO üyesi ülkelerin 2014 yılındaki zirvede, 2024

yılına kadar olan on yıllık dönemde GSYİH'lerinin %2'sini savunma harcamalarına ayırma kararı almalarıdır (NATO, 2014). Hedef, teoride bir karar olarak onaylanmıştı, ancak yükümlülüklerine uymayan ülkelere yaptırım uygulanmasını sağlayacak yasal olarak bağlayıcı hükümler konulmamıştır. Sonuç olarak, bu maliyetlere katlanılmaması, üyelerin çoğunluğunun NATO'ya karşı yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki isteksizliğini yansıtmaktadır.

Güvenlik algılama şeklinin ve güvenlik önceliklerinin yol açtığı farklılığı en iyi şekilde Fransa göstermektedir. Fransa, NATO kapsamında askeri harcamalarını GSMH'sının %1,7'si ile hep asgari düzeyde tutmuştur (Fipeco, 2023; Bustamente, 2022; Lagneau, 2022).

Bu maliyetlerin büyük bir kısmı Fransa'nın Afrika'daki topraklarını korumak için harcanmaktadır. Fransa 2013 yılından bu yana Afrika'da terörle mücadele adı altında yeni operasyonlar başlatmış ve Afrika'daki topraklarını korumak için onlarca yıldır sürdürdüğü yüzlerce bağımsız operasyon uygulamasını devam ettirmiştir (Gedik & Kayalı, 2023: 133-137). Ancak Fransa için bu görevler gittikçe daha zor bir hale dönmektedir. Macron'un tek taraflı ve kibirli politikaları Fransa'nın giderek daha fazla dışlanmasına neden olmuştur. Fransa'nın NATO'ya muhalefeti, Afrika ve Ortadoğu'daki egemenliğini koruma ve NATO'nun gücünü kendi yanında tutma arzusundan kaynaklanıyordu. Özünde Fransa, ABD ve NATO'nun Avrupa'dan çıkmasını ve Rusya ya da Çin'e karşı savaşmak yerine kendi kontrolündeki bölgelere odaklanmasını istemektedir (Alpar,2021).

Günümüz dünyası tek bir ulusun yönetemeyeceği kadar karmaşıktır.

Atlantik İttifakı'nın neredeyse tüm maliyetini tek başına üstlenen ABD'nin eski başkanı Donald Trump'ın 2018 yılı boyunca birçok kez NATO'dan ayrılma isteğini gündeme getirdiği bilinmektedir (Uçler ve Bulut, 2021: 44; Béraud-Dureau ve Giegerich, 2018). ABD'nin NATO'nun kuruluşundan bu yana ilk kez bu fikri gündeme getirmesi, 2018 yılında birçok anlaşmadan çekilen ABD'nin bu fikrini ne ölçüde hayata geçirebileceği henüz belli olmasa da, İttifak'ın geleceğinin sorgulanması açısından önemli bir paradigma değişiminin başlangıcı olarak görülebilir.

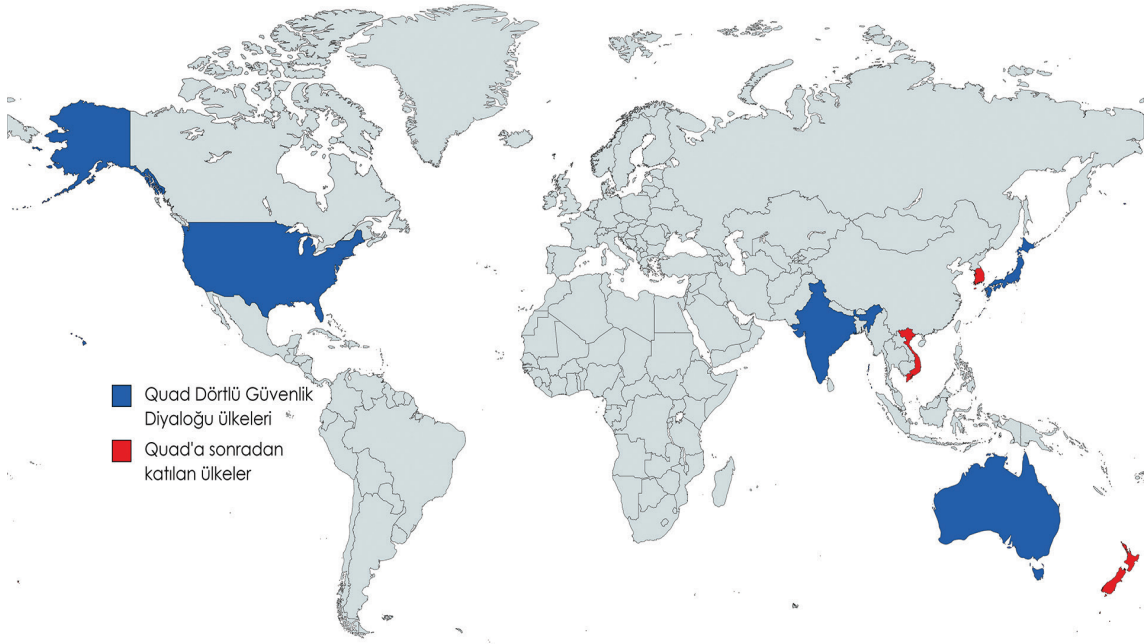
Günümüz dünyası tek bir ulusun yönetemeyeceği kadar karmaşıktır. ABD askeri olarak girdiği savaşları kazanmış olsa da arzu edilen son duruma ulaşamamıştır. Bu durum, çeşitli etnik gruplarla

başla çıkma konusunda ABD'nin sömürgeci Britanya İmparatorluğu'nun gerisinde kaldığını göstermektedir. Hindistan gibi yerlerde kurduğu başarılı sömürge yönetimlerine rağmen, İngiliz İmparatorluğu ancak yüz yıldan (1815-1918) biraz fazla ayakta kalabilmiştir. ABD İmparatorluğu ise altmışıncı yılında (1944-2004) çökme emareleri sergilemeye başlamıştır (Değirmencioğlu, 2007:87).

Amerikalı ekonomist Herbert Stein'e göre: "Bir şey devam edemez ise durur". ABD'nin de: Mevcut politikalar ve ekonomik yapısı ile daha fazla devam edemeyeceği açıktır (Perry, 2018: 52-54). Rakipsiz kalan güç kendi sonunu hazırlamaya başlamıştır. ABD ekonomik, askeri, teknolojik ve politik üstünlüğünün, gelecek yirmi/yirmi beş yıl içinde süreceği, ancak rakiplerinin (AB, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Hindistan) artan gücü ve dünya kamuoyunda oluşan ABD karşıtlığının da etkisi ile ikinci yirmi beş yıl içinde üstünlüğünü kaybedeceği değerlendirilmektedir (Değirmencioğlu, 2007: 91).

Batı veya Avrupa-Atlantik yapı olarak tanımlanabilen hegemon varlık, kaçınılmaz küresel liderlik savaşında gerileme ve çöküşü geciktirmek üzere hamle üzerine hamle yapmaktadır. Biden'ın NATO Genel Sekreteri ile yaptığı basın toplantısında Avrupa güvenlik jargonunda tarafsızlık politikası anlamına gelen Finlandiya modeline iğneleyici gönderme yaparak "Avrupa'nın Finlandiyalılaşması yerine NATO'lulaşması" kelimelerini kullanması durumu özetlemektedir. Artık Üçüncü Dünya (Hibrid) Savaşı resmen başlamıştır. Devletler pozisyon almakta, saflar netleşmektedir. Durumun Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarındaki bloklaşmalardan farkı bulunmamaktadır (Gürdeniz, 2022).

ABD, yükselen güçler karşısında Asya kıtasındaki hâkimiyetini arttırmak amacıyla NATO dışında inşa ettiği alternatif oluşumlar içerisinde daha fazla yer almaya başlamıştır. ABD, yükselen Çin tehdidi karşısında Asya Pasifik bölgesindeki müttefikleriyle

Quad Dörtlü Güvenlik Diyalogu, hükümetler arası güvenlik forumuna katılan ülkeler. (BRIQ, 2023)

işbirliğine yönelerek tesis etmeye çalıştığı yeni oluşumlardan Quad (Quadrilateral Security Dialogue) ve AUKUS (Avustralya, Birleşik Krallık ve ABD) ile ulusal güvenliğini garanti altına alırken, yükselen veya rakip güçlerin hareket alanını kısıtlamaya çalışmaktadır (Tokatlı, 2022: 80). Avustralya, Hindistan, Japonya ve ABD'den oluşan Quad'a daha sonraları Yeni Zelanda, Güney Kore ve Vietnam katılmıştır. AUKUS ise Avustralya, ABD ve İngiltere'den oluşmaktadır (Martynova, 2023; Upadhyaya, 2022). AUKUS bu üç devlet arasındaki üçlü bir askeri anlaşma olmasına rağmen günümüzde hala bir ittifak halini almamıştır. Bu anlaşma, 1951'den beri Avustralya ve ABD arasında yürürlükte olan askeri ittifak Avustralya, Yeni Zelanda, ABD Güvenlik Anlaşması'nı (ANZUS) tamamlarken, 1984'te uygulanan nükleerden arındırılmış bölge politikası kapsamında nükleer gemilerin karasularına erişimini reddeden Yeni Zelanda'yı dışarıda bırakmaktadır (Cheng, 2022).

NATO'nun hayatta kalması ve uzun ömürlü

olmasıyla ilgili olarak, tahminlerin öncelikle devam etmekte olan Rusya-Ukrayna Savaşı ve Çin'in de dahil olduğu potansiyel bir Asya-Pasifik savaşından etkilenmesi beklenmektedir. NATO'nun bu yeni stratejik vizyonu göz önüne alındığında, iki önemli olayın örgütün gelecekte nasıl gelişeceği üzerinde önemli bir etkiye sahip olması muhtemeldir. İlk olası gelişme, ABD'nin Rusya-Ukrayna Savaşı sırasında AB ve NATO ile ittifak kurmasının bir sonucu olarak NATO'nun büyümeye ve genişlemeye devam edeceğidir. İsveç ve Finlandiya'nın çatışma başlar başlamaz örgüte katılma sürecini başlatmaları bunun bir göstergesidir (Akdeniz, 2022: 16). Bu sürecin, on dört üyenin SSCB silahlarıyla donatılması (ki bunların çoğu bir zamanlar SSCB'nin parçasıydı), potansiyel yeni üyelerin Batı/NATO silahlarıyla donatılması ve bu silahların kullanım ömrü dikkate alındığında elli yılda tamamlanması öngörülmektedir. Bu büyüme kuşkusuz ABD'nin dünyadaki hâkim güç olarak yerini korumasına bağlı olacaktır.

Her ne kadar mümkün görünmese de AB, stratejik yöneliminde ve bir Avrupa Ordusu'nun oluşturulmasında belirtilen hedeflere ulaşmaktan çok uzaktır. Dünyadaki en büyük rakibi Çin, çok yakınında olmasına rağmen, ABD'nin dünyayı yönetme arzusunu askerî açıdan henüz engelleyebilmiş değil. Bu da onu çok önemli kılmaktadır. İkinci potansiyel gelişme, tüm önemli örgütlerin düzensizlik nedeniyle yaşayabileceği sorunlarla ilgilidir. Bu bağlamda NATO'nun bölünmesi, parçalanması veya dağılması en önemli sorundur (Akdeniz, 2022:16).

Sonuç

ABD'nin, NATO ve AB ülkelerine güven vermeyen davranışları, ABD'den özerk yeni bir Avrupa Güvenlik Mimarisinin oluşturulması çalışmalarına ivme kazandırmıştır. Faaliyetler yön vermek amacı ile çıkarılan Stratejik Pusula, özerk askeri güç oluşturma çabaları halen devam etmektedir. Ukrayna-Rusya Savaşı sonrası NATO'nun geleceği tartışılırken, AB güvenlik mimarisinin şekillenmesinin de hız kazanacağı değerlendirilmektedir. Rusya ile sorunların bir şekilde çözümü sonrası ABD için NATO'nun fazla bir önemi kalmayacağı açıktır. Hem mali kaynakları hem de küresel güç olarak yaşadığı zorluklar ABD'yi hegemonik güç koltuğundan indirebilir. Batı ülkeleri de yaklaşmakta olan gerçeğin farkındadırlar ve ABD'siz bir Avrupa'ya dönüş çalışmalarını giderek arttırabilecekleri söylenebilir. NATO'nun yetmiş üç yıllık yaşantısının getirdiği yönetsel zorluklar nedeniyle artık bu tür çok geniş katılımlı örgütlerin, özellikle güvenlik amaçlı örgütlerin yerine bölgesel ve daha küçük örgütlerin yer alabileceği öngörülebilir.

İngiltere Batıda diplomasinin efendisi olarak kabul ediliyorsa, Çin de Doğu'da diplomasinin efendisidir. Son yüz doksan beş yılda dünyada en çok savaşa ve çatışmaya katılan ya da başlatan ülke, Batı medeniyetinin sembolü olan İngiltere'dir.

Çin çatışmaları başlatmada onuncu, çatışmalara katılmada ise beşinci sıradadır (White, 2017; Henrich, 2020). Genel savaş yatkınlığında ise İngiltere birinci, ABD beşinci ve Çin onuncu sıradadır (Akgül, 2015: 503-510). Geçici bir çözüm olarak, Çin'in hedef olarak belirlediği deniz ve hava silahları seviyesine ulaşana kadar böyle bir savaşa girmekten kaçınacağını varsaymak mantıklıdır. ABD, NATO'nun Çin'i kışkırtacak herhangi bir davranışta bulunması uygun olmasa da NATO'ya baskı yapabilir. Çin ve Rusya arasında daha yakın bir ilişki ABD'nin ve potansiyel olarak NATO'nun siyasi baskısı sonucu ortaya çıkabilir. Bu da dünyada iki kutupluluğa geri dönülmesine yol açabilir. 🌸

Notlar

¹ NATO'nun Yedi Stratejik Konsepti, İttifak'ın stratejisini belirleyen, NATO'nun kalıcı amacını ve doğasını, temel güvenlik görevlerini ve değişen güvenlik ortamında karşılaştığı zorlukları ve fırsatları ana hatlarıyla belirtir. Ayrıca İttifak'ın güvenlik yaklaşımının unsurlarını belirler ve siyasi ve askeri adaptasyonu için kılavuz ilkeler sağlar. İlk Stratejik Konsept 1949'da ikincisi 1950'de Kore Savaşı sırasında, üçüncüsü 1954'te, dördüncüsü 1966'da, beşincisi 1991'de, altıncısı 1999'da ve yedincisi 2010 yılında yayınlanmıştır. Son olarak, 2022 yılında Yeni Stratejik Konsept adıyla bir belge daha yayınlanmıştır.

Kaynakça

- Akdeniz, H. (2022). Dünden Yarına NATO'nun Yönetimi, Yayınlanmamış Makale.
- Akgül, Ö. (2015). "Devletlerin Savaş Yatkınlıklarının Ölçülebilirliğine İlişkin bir Yaklaşım", Uludağ Üniversitesi Sunum Metni, 503-511
- Al-Kassimi, K. (2017). "The US informal empire: US African Command (AFRICOM) expanding the US economic-frontier by discursively securitizing Africa using exceptional speech acts". *African Journal of Political Science and International Relations*, 11(11), 301-316.
- Alpar, G. (2021). "Batının Yeni Küresel Risk Algıları ve Münih Güvenlik Konferansı", Stratejik Düşünce Enstitüsü, Erişim Adresi: <https://www.sde.org.tr/batinin-yeni-kuresel-risk-algilari-ve-munih-guvenlik-konferansi-bolgesel-analiz-261>.
- Baverez, N. (2020). "Macron: bilancritique". *Commentaire*, 43(1), 188-189.
- Béraud-Sudreau, L., & Giegerich, B. (2018). "NATO defences pending and European threat perceptions". *Survival*, 60(4), 53-74.

- Bozo, F. (2008). "Allianceatlantique. La fin de l'exceptionfrançaise?", Document de travail, Fondationpourl'innovationpolitique, février. 3-15.
- Brzezinski, Z. (2009). "An agendafor NATO: Toward a global security web". *ForeignAffairs*, 2-20.
- Bustamente, P. (2022). "Sommet de l'Otan: lesÉtatsmembres de l'Allianceatlantiqueaugmententleursbudgetsmilitaires", RTBF. BE, 24 Mart, Erişim Adresi: <https://www.rtf.be/article/sommet-de-lotan-les-etats-membres-de-lalliance-atlantique-augmentent-leurs-budgets-militaires-10961850>.
- Caşın, M. C. & Gedik, A. (2019). "Kamu Güvenliği ve Terör Olayları Açısından Fransa", *Kamu Güvenliği Politikaları Yerelden Küresele*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 502-529.
- Cheng, M. (2022). "AUKUS: TheChangingdynamicanditsregionalimplications", *EuropeanJournal of Development Studies*, 2(1), 1-7.
- Chevènement, J. P. (2009). "Le «retour» de la France dans l'OTAN: unedécisioninopportune". *Politiqueétrangère*, (04), 873-879.
- Courmont, B. &Deportes, V. (2022). "L'OTAN est-elle vraiment-sortie de son état de mort cérébrale?", *Atlantico*, 24 Mart, Erişim Adresi: <https://atlantico.fr/article/decryptage/l-otan-est-elle-vraiment-sortie-de-son-etat-de-mort-cerebrale-guerre-en-ukraine-paix-europe-diplomatie-solutions-crise-frontieres-alliance-vladimir-poutine-joe-biden-volodymyr-zelensky-barthelemy-courmont-vincent-d>
- Değirmencioglu, İ. B. (2007). "Rakipsiz Kalan Güç Kendini Yok Eder: ABD İmparatorluğu", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3 (6), 71-93.
- Erenel, F. (2021). "Jeopolitik teoriler ve Avrasya'nın merkezinde güç savaşları", *Avrasya Dosyası*, 12(1), 1-29.
- Erenel, F. & Gedik, A. (2022). "Ulusal Güvenlik Stratejileri ve Güvenliğin Sağlanması Yeterlilikleri", *Stratejiden Politikaya Güvenlik*, 159-174.
- Estonya Dışişleri Bakanlığı, 2023. Finlandiya'nın NATO'ya katılım töreni, Brüksel, Belçika. <https://www.flickr.com/photos/estonian-foreign-ministry/52793563443/> adresinden alındı.
- Fasola, N., &Lucarelli, S. (2020). "NATO-RussiaRelationsthroughthePrism of Strategic Culture". *İçinde RekindlingtheStrongState in RussiaandChina* (pp. 223-248). Brill.
- Fipeco. (2023). *Lesdépensesmilitaires*. Erişim Adresi: <https://www.fipeco.fr/fiche/Les-d%C3%A9penses-militaires>
- Foster, J. B. (2006). "The new geopolitics of empire". *Monthly Review*, 57(8), 1.
- Gaddis, J. L. (2002). "Grand Strategy of Transformation". *ForeignPolicy*, 133: 50-57.
- Gedik, A. & Kayalı, Ö. (2023). "Fransa'da Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri", *Terörizm Üzerine Güncel Yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 127-143.
- Gomez, A. (2012). "DeusVult: John L. O'Sullivan, manifestdestiny, andAmericandemocraticmessianism". *AmericanPoliticalThought*, 1(2), 236-262.
- Gözen, R. (2014). *Amerikan Dış Politikası*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, Eskişehir.
- Guérot, U. (2011). "Europeansecurity in NATO'sstrategy", *IstitutoAffariInternazionali* (IAI), 55-60.
- Gürdeniz, C. (2022). "NATO ve 3. Dünya (Hibrid) Savaşındaki Rolü", *Veryansın*, Erişim Adresi: <https://www.veryansintv.com/nato-ve-3-dunya-hibrid-savasindaki-rolu/>
- Heilbrunn, J. (2018). *Power Play. TheNationalInterest*, (158), 5-9.
- Henrich, J. (2020). *TheWEIRDpeople in theworld: How the West becamepsychologicallypeculiarandparticularlyprosperous*. Penguin UK.
- Hobsbawm, E. (2006). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırıliklar Çağı*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Irondele, B. &Lachmann, N. (2011). "L'OTAN est-elle encorel'OTAN?", *Critiqueinternationale*, (4), 67-81.
- Keçeçoğlu, T. (2008). "ÖrgütBüyükülüğününÖrgüt Yapısına Olan Etkileri ÜzerineÇok Boyutlu Yaklaşımlar", *Gazi Üniversitesiiktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 179-207.
- Kool, D., Bolder, P., &Dogan, M. (2021). "Turkey'sRecalcitrance-andNATO'sNuisance". *HagueCentrefor Strategic Studies*.
- Lagneau, L. (2022). "La France pourraitaugmenter ses dépensesmilitairesd'environ 30% sur la période 2024-31", *Zone-Militaire*, 28 Eylül, Erişim Adresi: <https://www.opex360.com/2022/09/28/la-france-pourrait-augmenter-ses-depenses-militaires-d'environ-30-sur-la-periode-2024-31/>
- Lequesne, C. (2007). "La politique étrangère de Jacques Chirac ou la France sans surprise". (DGAP-AnalyseFrankreich, 2). Berlin: Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für AuswärtigePolitik.V. 5-12.
- Martynova, E. S. (2023). "QUAD and AUKUS andtheBalance of Power in theAsia-Pacific Region: ProspectsforRussia, Chinaand ASEAN". *Outlines of global transformations: politics, economics, law*.
- Maynders, J. (2016). "KeeptheRussiansout, theAmericans in, andtheGermansdown': a pottedandbloodyhistory of Nato", *Counterfire*, 29 Ekim 2016, Erişim Adresi: <https://www.counterfire.org/article/keep-the-russians-out-the-americans-in-and-the-germans-down-a-potted-and-bloody-history-of-nato/>
- NATO. (2014). "WalesSummitDeclaration", 5 Eylül, Erişim Adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=en
- NATO. (2022). "Prise de décisions par consensus à l'OTAN", 14 Haziran, Erişim Adresi: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_49178.htm
- Özsoy, B. (2022). "NATO'nun Genişlemesi ve Kazakistan Olayları Bağlamında Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün Geleceği". *Журналроссийскихисследований*, (8), 101-125.
- Perry, B. (2018). "Central EuropeanRegimes". *Harvard International Review*, 39(2), 12-14.
- Polat, Ş. P. (2020). "NATO'nun Geleceği ve ABD'nin Etkisi, Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli", *İçinde TASAM Yayını*, 333-347.
- Tarakçı, N. (2016). "Türkiye'nin NATO'dan Çıkma Zamanı Geldi Mi?", *TASAM*, Erişim Adresi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/28856/turkiyenin_natodan_cikma_zamani_geldi_mi
- Tokatlı, S. G. (2022). "NATO'nun Sistem İçerisindeki Dönüşümü ve Geleceği", *UPA Strategic Affairs*, 3(2), 61-84.
- Ucler, G., & Bulut, U. (2021). "Re-examination of theConvergence in MilitaryExpendituresacross NATO Countries: Do DifferentApproximations in ModelingStructural Breaks Matter?". *AppliedEconomicsJournal*, 28(1), 43-62.
- Upadhyaya, S. (2022). "Do the AUKUS andQuaddeterChineseaggressionagainstIndia?". *AustralianJournal of Maritime& Ocean Affairs*, 1-13.
- Vaisse, M. (2009). "La France et l'OTAN: unehistoire". *Politiqueétrangère*, (04), 861-872.
- Védrine, H., Boniface, P., &Lequesne, C. (2018). "La politiqueétrangère de la France en débat", *Esprit*, (3), 103-116.
- White, P. B. (2017). "Crisesandcrisisgenerations: Thelong-termimpact of internationalcrises on militarypoliticalparticipation". *Security Studies*, 26(4), 575-605.
- Wilsey, J. D. (2017). "Our Country Is Destinedto be the Great Nation of Futurity": John L. O'Sullivan'sManifestDestinyandChristianNationalism, 1837-1846. *Religions*, 8(4), 68.

Rusya Ulusal Savunma Dergisi Genel Yayın Yönetmeni İgor Korotçenko

"Türkiye-Rusya işbirliği Avrasya'da gelişmelerin seyrini belirliyor"

Rus gazeteci ve askeri uzman olan Igor Yuryevich Korotchenko, Ulusal Savunma dergisinin Genel Yayın Yönetmenidir. "Dünya Silah Ticareti Analiz Merkezi" LLC'nin kurucusu ve yöneticisi; 8 Şubat 2012'den bu yana Rusya Savunma Bakanlığı'na bağlı Kamu Konseyi üyesidir. 2012-2013 yılları arasında Rusya Savunma Bakanlığı'na bağlı Kamu Konseyi Başkanlığı yapmıştır. Igor Yuryevich Korotchenko aynı zamanda emekli albaydır.

"Türkiye, Rusya'nın stratejik müttefiklik perspektifinde bakıldığında, sağlıklı bir pragmatizm tarafından yönlendirilen, her zaman güvenilir bir ortak olarak görülebilir. Bugün, Avrasya'daki ekonomik ve politik olayların seyrini belirleyen en önemli aktörler Rusya ve Türkiye'dir. Bu iki ülke Karadeniz'de siyasi ve ekonomik istikrar sağladılar, bu sebeple Rusya ve Türkiye'nin jeopolitik ittifak kurma ihtiyacı olduğuna dair görüşler oldukça popülerdir. Bugün Türkiye-Rusya işbirliğinin daha da güçlendirilmesi için gereken koşullar geliyor. Ayrıca uluslararası terörizmle mücadeleyi göz önünde bulundurarak Rus ve Türk özel Harekat kuvvetlerinin ortak terörle mücadele tatbikatları da yapılmalıdır."

**Rusya Ulusal Savunma Dergisi Genel Yayın Yönetmeni İgor Korotçenko,
Kubilay Çelik'in sorularını yanıtladı.**

NATO'nun 1991'den sonraki genişleme politikasında ana ve yan hedefleri sizce nelerdir?

İgor Korotçenko: NATO'nun sürekli olarak genişlediğini görüyoruz. Birincisi, Rusya ile NATO bloğu arasında tarafsız bir çizginin devam etmesi yerine, eski Varşova Paktı ülkeleri olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin topraklarında bu genişleme gerçekleşiyor. Baktığımızda, NATO'nun tüm sorunların kaynağı olduğunu görüyoruz. Otuz yıldır askeri üslerini Rusya sınırlarına doğru ilerletmekle uğraşıyorlar. Litvanya, Letonya, Estonya gibi ülkeler NATO'nun bir parçası haline geldi. Geçtiğimiz günlerde Finlandiya NATO saflarına kabul edildi. Ve Ukrayna'daki mücadele de bu krizinin bir sonucu olarak gerçekleşiyor. Bunun nedeni yine Ukrayna'nın NATO'nun bir parçası haline gelme arzusudur. Bu nedenle İttifak'ın savaş makinesi tüm dünyada kanserli bir tümör gibi yayılıyor. Bu, hem Rusya'yı hem de diğer ülkeleri kesinlikle tehdit ediyor.

**NATO'nun Aldatmacası,
Dönemin Rus Liderliğinin Politik Hatası**

Rusya 1994'ten sonra NATO'nun partner ülkeleri arasında gösteriliyordu ve 2014 yılına kadar NATO metinlerinde tehdit olarak değerlendirilmiyordu. ABD ve NATO'nun bu politikasının amacı sizce neydi?

İgor Korotçenko: Bu, NATO'nun Rusya'nın ittifakın genişlemesine direnmemesi için uyguladığı bir aldatmacaydı. NATO Rusya'yı farklı bir ortak olarak adlandırdı, çeşitli işbirliği programları önerdi. Rusya NATO'nun neden genişlediğini sorduğunda ise bunun uluslararası terörizmle mücadele için olduğu cevabını aldı. Böylece, NATO Rusya'yı aldattı. Ve bugün, Kuzey Atlantik İttifakı Rus sınırlarına dayandı ve artık NATO'nun saldırgan emellerini gizlemek için hiçbir nedeni yok. NATO Rusya'ı askeri düşman olarak görüyor.

Azak taburunun NATO, Ukrayna ve Nazi bayrakları ile verdiği poz. (QQ, 2022)

NATO Rusya ile yeni ve geniş çaplı bir savaşa girmek ve Rusya'yı yok etmek istiyor. Ne yazık ki, o dönemdeki Rus liderliği NATO'nun ortaklık vaatlerine inandı. Bu büyük bir politik hataydı. Bu, Rus istihbaratının ve Rus güvenlik yetkililerinin yetersiz çalışmalarının eseri. Nihayetinde bu NATO tarafından yürütülen başarılı bir dezenformasyon operasyonuydu. Nitekim NATO, Rusya'nın NATO'nun genişlemesine mümkün olan en aktif şekilde karşı koymadığından emin olabildi. Bu nedenle maalesef, bu aldatmanın bir sonucu olarak, Rusya'nın bugün batı ve güney sınırlarındaki stratejik durumu ciddi şekilde kötüleşti.

Rusya'nın Ukrayna'ya başlattığı müdahale üzerine, Washington'un NATO'yu canlandırmak, özellikle Avrupa'yı ABD ile birlikte davranmaya zorlamak yönünde bir politika izlediği görülüyor. Ukrayna krizinin NATO'nun genişletilmesi girişimiyle nasıl bir ilgisi vardır? ABD'nin hedeflerinin ve Rusya'nın müdahalesinin sonuçlarını karşılaştırdığımızda nasıl bir değerlendirme yaparsınız?

İgor Korotçenko: Bu, siyasi iktidarla bir barış anlaşması imzalandıktan ve Ukrayna'nın asla NATO üyesi olmayacağını belgeledikten sonra, NATO'nun ve siyasi iktidarın bölgeyi istikrarsızlaştıran eylemlerine devam etmelerine karşı gerçekleşen özel bir askeri operasyondur. Yani krizin barışçıl yollarla çözülmesini sağlamak için her şey denendi. Ancak ABD Ukrayna'ya baskı yaptı. Sonuç olarak Ukrayna, Rusya ile herhangi bir siyasi müzakereden kaçınarak Batıya bağlılığını ilan etti. Rusya, Ukrayna sorununu müzakere etmek için ABD'ye başvurdu ve Ukrayna'da ortaya çıkan sorunu siyasi olarak tartışmak için birçok kez talepte bulundu. Ancak kimse bizimle konuşmak ve durumun diplomatik çözümünü aramak istemedi. Bu koşullar altında, Rusya için askeri bir operasyon başlatmak dışında başka hiçbir yol kalmadı. Tabii ki, Ukrayna krizi NATO'nun genişlemesi ile bağlantılıdır. Ukrayna'da meydana gelen olayların suçlusu ABD ve Zelenski hükümetidir. Bugün NATO

ve Washington tüm insanlığın düşmanı olan aşırııcı düşüncelere para ödeyerek ve NATO'nun doğruya doğru genişlemesini sağlamaya çalışarak Rusya'ya karşı sorunlar yaratıyor. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinin yanı sıra NATO, Ukrayna'yı, İsveç'i ve Moldova'yı Kuzey Atlantik İttifakına çekmeyi planlıyor.

Türkiye ile Enerji ve Ekonomi Alanındaki Etkileşim Genişletilecek

Rusya ile başta enerji olmak üzere birçok konuda işbirliğinde çıkarı olan Avrupa'nın mevcut krizdeki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce, Avrupa ülkeleri halihazırdaki politikalarını sürdürecek mi? Yoksa ne gibi değişiklikler bekliyorsunuz?

İgor Korotçenko: ABD, Avrupa ve Rusya arasındaki boru hatlarına kendi özel operasyonlarıyla sabotaj yaptı. Kuzey Akım-1 ve Kuzey Akım-2 hatlarına zarar vererek Rusya'nın Avrupa ile arasındaki enerji işbirliğine de zarar verdi. Avrupa Birliği'nin ABD'den gaz tedarikini yeniden değerlendirmesi söz konusudur. Bu sıvılaştırılmış doğal gaz olacak. ABD'nin amacı, Amerikan ekonomisine kıyasla daha rekabetçi olmayan bir Avrupa ekonomisidir. Şu anda, önümüzdeki yıllarda Rusya ve Avrupa'nın enerji anlaşmazlıklarının yeniden başlayacağı pek olası değildir. Evet, bugün petrol ve gaz tedarikine devam ediyoruz, ancak bu tedarik, ilgili Avrupa Birliği kararlarının bir parçası olarak belirlenen tavan fiyatlarla önemli ölçüde sınırlıdır. Bu nedenle Rusya, petrol ve gaz tedarikini Avrupa pazarından Asya'ya yeniden yönlendirecektir, özellikle Çin ve Hindistan'a. Bu bölgeler bizim en önemli alıcılarımız olacaktır. Cumhurbaşkanı

Putin ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın inisiyatifiyle Türkiye'nin bir enerji dağıtım merkezine dönüşmesi desteklendi. Türkiye ile ekonomik ve enerji etkileşiminin çapını genişletmekle ilgileniyoruz. Böylece Rus gazı ve Rus petrolü Türkiye'ye giriyor. Ve artık diğer tedarikçilere bu yakıtlar, Türkiye üzerinden dağıtılmaya devam ediyor. Ve bu, Türkiye'nin dünyadaki jeopolitik ve stratejik üstünlüğünün bir sonucudur.

Karadeniz'in Güvenliğinde Türkiye ve Rusya Beraber Sorumluluk Almalı

NATO üyesi olan Türkiye, aynı zamanda Rusya ile de dostluk politikasını sürdürüyor. Türkiye'nin konumunu, ABD'nin amaçları ve Türkiye'nin eylemleri açısından nasıl değerlendirirsiniz?

İgor Korotçenko: Türkiye, büyük fırsatlara sahip güçlü bir ekonomisi olan ve yeni ekonomik gerçekliği şekillendiren bir ülkedir. Türkiye ile Rusya arasındaki ekonomi alanındaki ilişkiler, bence, Türk ve Rus diplomasisinin geçmişinden de gelen sağlam bir pragmatizm tarafından yönlendirilmektedir. Türkiye'nin Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlara katılması öncelikle Türkiye ekonomisine zarar verecektir. Bu nedenle Türk devleti Rusya'ya karşı herhangi bir yaptırımda bulunmak yerine Rusya'daki projelerini aktif bir şekilde geliştiriyor. Birincisi, Türkiye, Avrupa pazarında satın alamayacağımız bir dizi ürünü tedarik ediyor. Bunun dışında Rusya Türkiye'de Akkuyu'da bir nükleer santral inşa ediyor. Rusya ise Türkiye'yi askeri teknik işbirliği alanında önemli bir ortak olarak görüyor. Bu nedenle, Türkiye Amerikan F-16 ve F-35 savaş uçaklarını satın alamazsa Rusya'nın Su-35 ve Su-57'leri Amerikan tedarikine alternatif olacaktır.

Her halükarda, Türkiye, Rusya'nın stratejik müttefiklik perspektifinde bakıldığında, sağlıklı bir pragmatizm tarafından yönlendirilen, her zaman güvenilir bir ortak olarak görülebilir. Bugün, Avrasyadaki ekonomik ve politik olayların seyrini belirleyen en önemli aktörler Rusya ve Türkiye'dir. Bu iki ülke Karadeniz'deki siyasi ve ekonomik istikrarı kesin bir şekilde sağladılar, ve bu sebeple Rusya ve Türkiye'nin jeopolitik ve stratejik bir ittifak kurma ihtiyacı olduğuna dair görüşler oldukça popülerdir. Bugün Türkiye-Rusya işbirliğinin daha da güçlendirilmesi için gereken koşullar geliyor. Ve elbette, Türkiye'de meydana gelen korkunç depremin yarattığı yaraların sarılmasıyla Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kalkınmada güçlü bir ivme kazanacağını umuyoruz. Rusya, Türk liderlerinin hazır olacağı böyle bir ilişki biçimini geliştirmeye hazırdır. Bu nedenle, Rus-Türk ilişkilerinin geleceğini son derece olumlu bir şekilde değerlendiriyoruz. Evet, Türkiye NATO üyesi bir ülkedir, ancak bu, Ankara'nın Rusya ile ilişkisini aktif olarak sürdürmesini ve ilerletmesini engellemez. Rusya ve Türkiye'nin Karadeniz'deki güvenliği sağlamada ikili deniz manevraları yapabilmesi için gereken koşulların sağlanmasının yararlı olacağını düşünüyorum. Ayrıca uluslararası terörizmle mücadeleyi göz önünde bulundurarak Rus ve Türk özel Harekat kuvvetlerinin ortak terörle mücadele tatbikatları da yapılmalıdır.

ABD'yi Caydırmak için Rusya-Çin İşbirliği Gelişecek

NATO'nun 2022 yılında kabul edilen son stratejik konseptinde Rusya ve Çin'in tehdit olarak değerlendirildiği görülmüyor. Buna karşılık Rusya

ve Çin de aralarındaki ilişkileri giderek daha fazla güçlendiriyor. ABD'nin hegemonyacılığına karşı Rusya ve Çin'in ayrı ayrı ve ortak politikalarını nasıl değerlendirirsiniz?

İgor Korotçenko: ABD bugün, Rusya ve Çin'i düşman olarak nitelendirmektedir. Bu nedenle, Çin Cumhurbaşkanı Xi Jinping'in Moskova ziyareti, Cumhurbaşkanı Putin ile yaptığı görüşmeler son derece önemliydi. Stratejik ortaklık konsepti üzerinde bir anlaşmaya varıldı. Askeri müttefik olmama ancak güvenlik çalışmalarını karşılıklı faydaya dayanan belli bir eşgüdümde yönetme kararı alındı. Bu, ortak askeri devriye görevlerinin devamı niteliğindedir ve Rusya'nın stratejik havacılık ve füze saldırısı konusunda bir uyarı sistemi oluşturmaya yardım edecektir. Bu ortaklık, askeri teknik işbirliği de dahil olmak üzere istihbarat bilgilerinin değişimi ve ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesidir. Bu nedenle, Moskova ile Pekin arasındaki ittifak, ABD'yi caydırmak, ABD hegemonyasını zayıflatmak ve ABD'nin siyasi ve ekonomik kararlar alırken makul davranmasını sağlamayı amaçlayacaktır.

Sizce bir nükleer savaş tehlikesi var mı? Varsa bu nasıl önlenir?

İgor Korotçenko: Elbette, bu durumu yaratabilecek koşulların varlığı bir gerçek. Rusya'nın nükleer savaştan kaçınabilmesinin tek yolu, ABD'nin askeri gücünü dengeleyerek onun mevcut saldırgan zihniyetine karşı maddi imkansızlıklar getirmektir. Bugün sadece Washington'un Rusya'ya karşı bir misilleme yapabilecek potansiyeli var. Bu nedenle, Rus nükleer kuvvetlerinin misyonu, dünyamızı Üçüncü Dünya Savaşı'ndan ve ABD'den konuşturulabilecek nükleer tehditlerden koruyacak bir barış misyonudur. 🌸

TEORİ, 38 YILDIR YAYIMDA!

“Doğru teori olmadan, doğru pratik olmaz.”

**DÜNYA'NIN
HER YERİNDE!**

ABONE OL, GÜÇ VER.

Alanlarında uzman, seçkin yazar kadrosuyla
kültür-sanattan, iç ve dış politikaya yönelik
gündem belirleyen konu başlıkları ile
her ay sizlerle!

YURTIÇİ VE YURTDIŞINDAN ABONELİK İÇİN:

Web: magaza.teoridergisi.com E-Posta: dergiteori@gmail.com

TeoriDergi

Teori Dergisi

teoridergisi.com

[dergiteori](https://www.instagram.com/dergiteori)

Çin-NATO İlişkileri: Tarih ve Gerçeklik*

YI SHAOXUAN **

Yüksek Lisans Öğrencisi
Şanghay Üniversitesi

YANG CHEN ***

Doç. Dr.
Şanghay Üniversitesi

**Şanghay Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi'nde Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans öğrencisi ve Türk Araştırmaları Merkezi'nde araştırma görevlisidir. Çin – Türkiye İlişkileri ve Türkiye Siyasi Seçimleri araştırma alanları arasındadır.

***Şanghay Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi ve aynı zamanda Şanghay Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi Direktörüdür. Türkiye üzerine yayınlanmış iki kitabı ve World Religious Culture, West Asia and Africa, Arab World Research, China Social Science Today gibi çeşitli dergi ve gazetelerde birçok makalesi yayınlamıştır. İlgilendiği konular, Türkiye'de siyasal İslam hareketi, Türkiye'deki siyasi parti düzeni, Türk Dış Politikası ve Çin-Türkiye ilişkileri olarak sıralanabilir.

E-posta: ycwf2008@163.com

<http://orcid.org/0000-0002-4840-6427>

Geliş Tarihi: 11.04.2023

Kabul Tarihi: 30.04.2023

Atıf: Yi, S. X. & Yang, C. (2023). Çin-NATO ilişkileri: tarih ve gerçeklik. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 4(3), 26-37.

ÖZ

Son 70 yılda Çin ile NATO arasındaki ilişki şu aşamalardan geçti: İzolasyon ve düşmanlık (1949-1972), stratejik işbirliği (1972-1989), siyasi karşıtlık (1989'dan 21. yüzyılın başına kadar) ve angajman ve diyalog (2002-2020). Soğuk Savaş'tan sonra NATO küreselleşme aracılığıyla gelişmeye devam etti. Politikaları ve eylemleri kademeli olarak Avrupa-Atlantik bölgesinden Ortadoğu, Orta Asya ve Asya Pasifik'e yayıldı ve Asya'nın içişlerine müdahale etmeye başladı. ABD'nin Ortadoğu'da stratejik olarak daralması ve Afganistan'dan çekilmesiyle "NATO'nun Asya versiyonu", ABD'nin Çin'in yükselişini durdurmak için yarattığı bir araç haline geldi. Bununla birlikte, AB ülkeleri, Hindistan, ASEAN, Japonya ve diğerleri ABD ile işbirliğine gelecekte devam etmeyebilirler. Çin kendini geliştirmeye devam edecek ama aynı zamanda NATO ile temkinli temas, diyalog ve işbirliğini de sürdürecektir.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Çin, küresel güç rekabeti, NATO, NATO'nun Asya versiyonu

Giriş

SOĞUK SAVAŞ'TAN SONRA EN BÜYÜK RAKİBİ olan Sovyetler Birliği'nin (SB) dağılması nedeniyle NATO bir meşruiyet krizi ile karşı karşıya kaldı. Bunun sonucunda NATO, meşruiyetine yeni temeller inşa etmek üzere bir dönüşüme girdi. Bu süreçte NATO, üyelerini genişletmeye ve geleneksel olmayan güvenlik sorunlarına önem vermeye başlayarak yeni uluslararası ortamda güvenlik birliğinden, siyasi birliğe dönüşmeye çalıştı. Bu, askeri işbirliğine ek olarak, kendisine yeni meşruiyet kaynakları aramak amacıyla Atlantik'in iki yakası arasında siyasi alışverişler ve istişareler için bir platform sağlamaktadır.

2014 yılında NATO ile Rusya arasındaki ilişkiler gerginleşti ve bu bağlamda Çin'in

yükselişi Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve müttefikleri ile olan gerilimi de yükseltti. NATO-Rusya ilişkilerinin kopması ve Çin-ABD sürtüşmelerinin yoğunlaşması "yeni bir Soğuk Savaş" tartışmalarını alevlendirdi. Bu bağlamda ABD, NATO'nun Çin'in yükselişine direnmek için güçlü bir araç olabileceğini, özellikle de Çin'i çevrelemek amacıyla "NATO'nun Asya versiyonu" yaratabileceğini ummaktadır. Bu yüzden, Çin ile NATO arasındaki ilişki araştırmaya değer bir soru haline gelmiştir.

Bu bağlamda, bu makale şu bölümleri içermektedir: İlk olarak, Çin-NATO ilişkilerinin gelişiminin dört aşaması; ikincisi, NATO'nun Asya işlerine müdahalesi; üçüncüsü, "NATO'nun Asya versiyonunun" yaratılması; ve dördüncüsü, "NATO'nun Asya versiyonunun" imkansızlığı.

Çin ve NATO İlişkilerinin Tarihsel Evrimi

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi arasında yer alan Çin, NATO ile en mesafeli ilişkiye sahip olan ülkedir. 1949'daki kuruluşlarından bu yana birbirlerine düşmanca yaklaşıyorlar. Dahası, coğrafi olarak birbirlerinden uzak oldukları için Çin ve NATO uzun süredir doğrudan etkileşim ve temastan yoksundur. Ancak iki önemli uluslararası aktör olarak Çin ve NATO, birbirlerini açık veya dolaylı olarak etkilemiştir. Son 70 yılda iki taraf arasındaki ilişki düşmanlık, işbirliği, şiddetli çatışmalar ve iletişim içinde olmuştur (Ze & Wei, 2020). Yine de bu ilişkiler şu anda daha ciddi bir çatışmayla karşı karşıya. İki taraf arasındaki ilişkinin tarihi genel olarak dört ayrı aşamada değerlendirilebilir.

İlk aşama: Tecrit ve düşmanlık (1949-1972)

NATO, "Almanları bastırmak", "Rusları uzak tutmak" ve "Amerikalıları içeride tutmak" amacıyla Nisan 1949'da kurulmuştur (Wei, 2013). Ancak ABD'nin NATO'yu kurmadaki birincil amacı, Batı Avrupa ülkelerini birleştirmek ve Avrupa'da Sovyetler Birliği tarafından temsil edilen komünist hareketin büyümesini engellemektir. Benzer şekilde NATO, özellikle 1950'de Kore Savaşı'nın patlak vermesinden bu yana, yeni kurulan Çin'i Doğu Asya'da Sovyetler Birliği'nin vekili olarak görüyordu. Daha sonra ABD, Çin'i "düşman ülke" ilan etmiştir ve ABD gemilerinin Çin limanlarına yanaşmasını ve Çin'e ihracat yapmasını yasaklamış, Çin'in ABD'ye ihracatını da kısıtlamıştır.

Aynı dönemde, NATO kontrolündeki Komünist Ülkelere İhracat Koordinasyon Komitesi 1952'de Çin'e Sovyetler Birliği'ne uygulanan iki kat daha güçlü bir ambargo uygulayan "Çin Komitesi"ni kurdu ve bu ambargo ancak 1957'de kaldırıldı. Çin

Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra "tek taraflı" bir dış politika izledi ve Sovyetler Birliği ile ittifak halinde oldu. Dolayısıyla NATO'ya bakışı tamamen olumsuzdu, onu "saldırgan bir Kuzey Atlantik bloğu" olarak görüyor ve eylemlerini kınıyordu.

İkinci aşama: Stratejik işbirliği (1972-1989)

Uluslararası koşullar 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında önemli ölçüde değişti. Birincisi, ABD ve Sovyetler Birliği dehşet verici bir askeri güç dengesine ulaştı. İkincisi, Çin ve Sovyetler Birliği ideolojik farklılıklar nedeniyle yollarını ayırdı ve hatta iki taraf arasında savaş çıkma ihtimali bile bulunuyordu. Üçüncüsü, ABD Vietnam Savaşı'nın batağına saplanmış ve stratejik bir çekilme uygulamaya mecbur kalmıştı. Bu çerçevede, Başkan Richard Nixon'un 1972'de Çin'e yaptığı ziyaret, Çin-Amerikan temaslarına kapı araladı ve Çin-Amerikan-Rusya ilişkilerinde büyük bir değişikliğe yol açtı. Bu sırada Çin, Sovyetler Birliği'nin en büyük güvenlik tehdidi olarak ABD'nin yerini aldığını bile düşündü ve diplomatik stratejisi "İki yumrukla savaşmak"tan (yani ABD ve Sovyetler Birliği ile aynı anda savaşmak) "Tek Savaş Hattı, Tek Geniş Alan"a dönüştü. Tek Savaş Hattı ABD, Japonya, Çin, Pakistan, İran, Türkiye ve Avrupa'yı ifade ediyordu. Tek Geniş Alan ise ABD, Japonya ve Sovyetler Birliği'nin yayılmacı hamlelerine karşı birleşebilecek tüm ülkeleri ifade etmekteydi. 1974'te Başkan Mao Zedung, Üç Dünya Teorisi'ni ortaya atarak Avrupa'nın ve Kanada gibi NATO üyesi ülkelerin Çin'in birleşebileceği İkinci Dünya'ya ait olduğunu ifade etti. Sovyetler Birliği'ne karşı ortak çıkarlar, Çin ve NATO'yu bu dönemde fiili bir stratejik işbirliği oluşturmaya yöneltti. Bu sırada, iki taraf arasında resmi bir yazışma olmamasına rağmen, NATO üyeleri Çin'in

ana yabancı silah tedarikçileri haline geldi.

Üçüncü aşama: Siyasi karşıtlık (1989-2002)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Çin ile NATO arasındaki ortak işbirliği zemini ortadan kalkarken, ideolojik alanda büyük bir uçurum ön plana çıktı. Çin-Amerikan ve Çin-Avrupa ilişkileri keskin bir şekilde soğudu. ABD, Çin'e silah ihracatını ve askeri teknoloji transferini yasaklamaya başladı. Özellikle, 8 Mayıs 1999'da NATO'nun Yugoslavya'daki Çin büyükelçiliğini bombalaması ve üç Çinli gazetecinin ölümü, Çin ile NATO arasındaki ilk cephe çatışmasıydı. Bu olay Çin halkı arasında güçlü protestolara neden oldu ve Çin'in NATO ile ilişkilerinin gerilemesine neden oldu (Xiong, 2000). Ayrıca o zamana kadar sürdürülen alt düzey resmi temaslar da koptu. Rusya da, Sovyet dönemindeki Batı düşmanlığını değiştirdi ve NATO'ya üyelik arayışına girdi. Sonunda, NATO doğruya doğru genişledikçe Rusya ile Batı arasında bir "soğuk barış" ortaya çıktı. Bunun sonucunda Rusya, kademeli olarak tamamen Batı yanlısı olmaktan Doğu-Batı "çift başlı kartal" politikasına geçti. Bu çerçevede, Rusya ve Çin arasında çıkarlarını korumak için stratejik olarak birlikte çalışma konusunda bir fikir birliği oluştu.

Dördüncü aşama: Angajman ve diyalog (2002-2020)

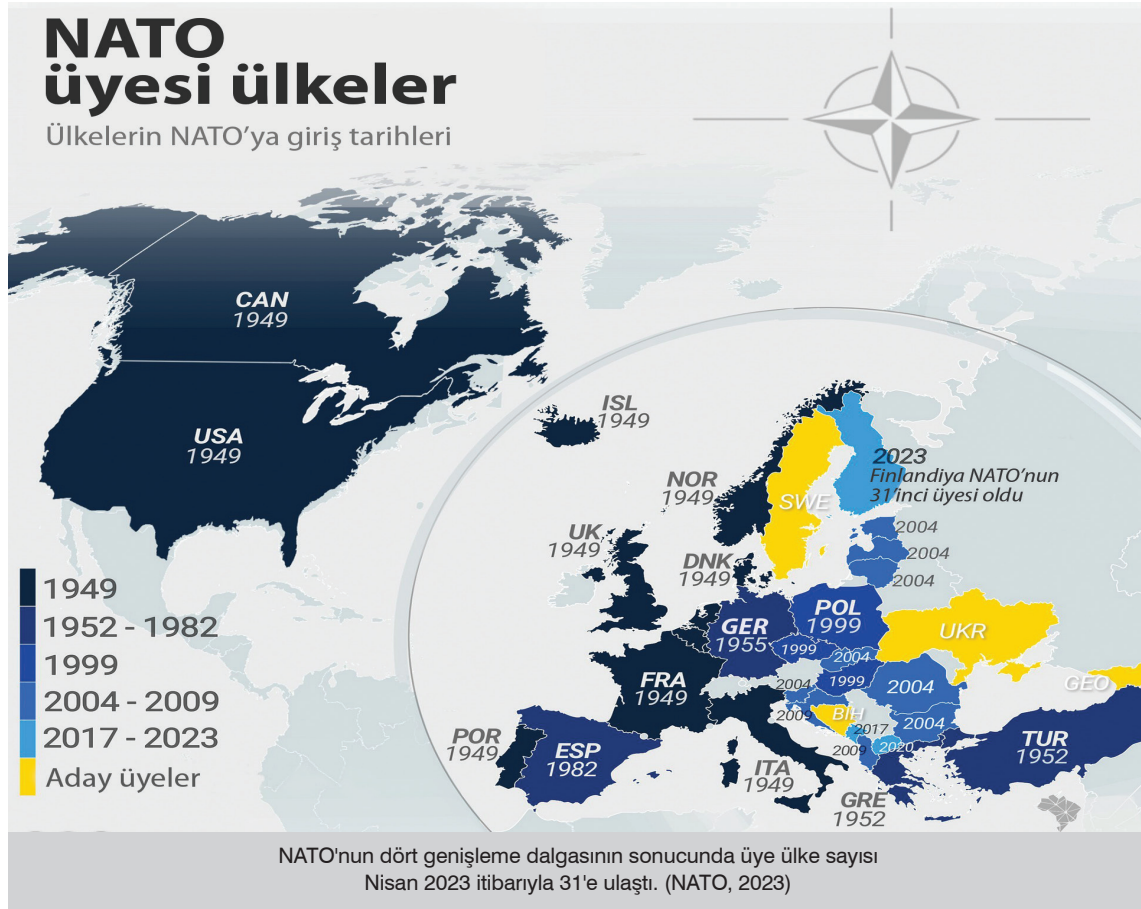
11 Eylül 2001'den sonra ABD, güvenlik tehditleri algılamasını değiştirmiş, terörizm ve kitle imha silahlarının (KİS) yayılması ABD için bir numaralı güvenlik tehdidi haline gelmiştir. ABD'nin kilit bir aracı olan NATO'nun stratejisi de önemli değişikliklere uğramıştır. Özellikle Kasım

2002'de "Reform Zirvesi" olarak bilinen Prag Zirvesi'nde, bu değişikliklere yönelik üç ana yön belirlendi. İlki, savunma amaçlı bir askeri örgütten terör örgütlerini hedef alan bir askeri ittifaka dönüşen yeni bir misyon tanımlamaktı. İkincisi, Litvanya, Bulgaristan ve diğer yedi Orta ve Doğu Avrupa ülkesi dahil olmak üzere yeni üyeleri 2004 yılında NATO'ya kabul ederek NATO'nun doğuya doğru genişlemesini sürdürmekti. Üçüncüsü, yeni kabiliyetler keşfetmek ve NATO'nun konuşlandırma kapasitesini ve esnek tepki kabiliyetini geliştirmekti. O zamandan beri NATO'nun Avrupalılaştıran, küreselleşen ve gevşeyen özellikleri giderek daha belirgin hale geldi.

ABD'nin terörle mücadele hedeflerine dayanarak Rusya, ABD'ye iyi niyetini ifade etmiş ve NATO ile ilişkilerini geliştirmiştir. Rusya ve NATO 28 Mayıs 2002'de Roma Deklarasyonu'nu imzalamıştır. İki ülke, Moskova'daki NATO ofisleri ve NATO karargâhında çalışan Rus yetkililer aracılığıyla NATO-Rusya Konseyi'ni kurmuştur. 11 Eylül'den sonra ABD, Çin'i stratejik bir rakip olarak konumlandırma anlayışını değiştirmiş ve bunun yerine Çin'i terörle mücadelede kilit bir ortak olarak görmüştür (Xue, 2021). ABD liderliğindeki NATO, Çin ile güvenlik alanında diyaloga girme isteğini defalarca dile getirmiştir.

ABD ile diplomatik yollarla ilişki yürütmek birinci öncelik olduğu için Çin ve NATO etkileşime geçti ve iletişim kurmaya başladı. Bu, Çin ve ABD arasındaki güvenin artmasına yardımcı olduğu gibi, Çin'in batısındaki güvenlik ve istikrarı için avantajlıdır ve çok taraflı diplomasi yoluyla daha büyük bir rol oynaması için Çin'e fayda sağlamaktadır. 2020 itibarıyla, iki taraf dokuzuncu Çin-NATO siyasi istişare toplantısını gerçekleştirmiştir. Tabii ki, Çin'in NATO ile ilişkisi henüz emekleme aşamasındadır.

NATO'nun Dönüşümü ve NATO'nun Asya İşçilerine Müdahalesi

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra NATO, Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmasıyla bir meşruiyet kriziyle karşı karşıya kaldı. NATO'yu ABD hegemonyasının bir aracı olarak sürdürmek için, geleneksel tehditlerin (Sovyetler Birliği veya Rusya) azalmasıyla ortaya çıkan meşruiyet krizini ortadan kaldırmak adına ona yeni savunma işlevleri ve coğrafi savunma alanları eklemek gerekiyordu. 11 Eylül'ün ardından, terörizm ve uyuşturucuya bağlı suçlar gibi geleneksel olmayan güvenlik sorunları sıkça ortaya çıktı. Bu tür olaylar yalnızca Avrupa ve ABD'yle sınırlı kalmamakta,

dolayısıyla NATO operasyonlarının geleneksel NATO savunma alanlarının ötesine geçmesi ve "küreselleşme" konseptinin hayata geçirilmesi için bir fırsat sunmuştur. Bu iki şekilde tezahür etmiştir. İlk olarak, NATO üyeliği veya NATO ortaklığı yavaş yavaş Avrupa'nın ötesine geçerek Avrupalı olmayan komşu ülkelere yayılmıştır. İkinci olarak, NATO'nun sınır ötesi operasyonları Avrupa'nın "anayurt savunmasından", "küresel krizlerle başa çıkmaya" dönüşmüştür.

NATO transatlantik bir ittifaktır. Dolayısıyla Asya politikası, Asya'nın siyasi ve güvenlikle ilgili mimarisini yaratmayı veya yeniden şekillendirmeyi amaçlamamaktadır. Bunun yerine Asya'da ortaya çıkan çeşitli sorunlara cevap vermeyi ve belirli kurallar

ve mekanizmalar oluşturmayı amaçlamaktadır. Bunlar esas olarak Avrupa-Atlantik siyasi ve güvenlik çerçevesini tamamlayıcı niteliktedir. Bu nedenle, NATO'nun güvenlik stratejisine ve Asya'nın farklı bölgelerinin NATO'nun güvenlik çıkarları açısından önem düzeyine bağlı olarak, NATO'nun Asya politikası temelde üç bölgeye odaklanır: Ortadoğu, Orta Asya ve Asya-Pasifik.

NATO'nun Orta Asya politikası gerçek bir tehdide yönelmekten ziyade, jeopolitik bir stratejinin uzantısıdır.

NATO'nun Asya'daki müdahalesi esas olarak iki ana alanda yansıtılmaktadır: Bir yandan Afganistan'da Birleşmiş Milletler'in yetkisi altında barışı koruma, terörle mücadele ve yeniden yapılanma görevlerine katılmak, diğer yandan da Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi mekanizması, Akdeniz Diyalogu mekanizması, İstanbul İşbirliği Girişimi mekanizması ve Küresel Ortaklık Mekanizması gibi birden fazla mekanizma aracılığıyla Asyalı ortaklarıyla güvenlik işbirliğini kurmak ve güçlendirmek (Dong, 2020).

Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İş Birliği Girişimi'ni NATO "Genişletilmiş Ortadoğu" için önerdi. Bunun nedeni, Ortadoğu'nun tarih boyunca Akdeniz kıyıları, Arap Yarımadası ve Avrasya kıta levhası bölgelerindeki en büyük istikrarsızlık kaynağı olmasıydı. Aynı zamanda dünya genelinde en fazla çatışma yaşanan bu bölgede, özellikle Arap Baharı'ndan bu yana mülteci sorunları, yasadışı göç, terör saldırıları ve uluslararası suçlarla boğuşulmaktadır. Yukarıdaki sorunlar Ortadoğu'daki barış ve istikrarı doğrudan etkilemekte ve dolaylı olarak NATO'nun bir Avrupa-Atlantik bölgesel güvenlik düzeni oluşturma çabalarını sınırlamaktadır. Bu nedenle NATO'nun Ortadoğu bölgesindeki çelişkileri ve çatışmaları

kontrol altına alması ve temelde NATO'ya meydan okuyan güvenlik tehditlerini kontrol etmesi ve azaltması gerekmektedir.

Bu amaçla, NATO'nun Ortadoğu bölgesine yönelik politikası temel olarak aşağıdaki unsurları içermektedir. Öncelikle, siyasi ve askeri varlığı etkili şekilde sürdürmek için ekonomik ve askeri yardımlara dayanarak Ortadoğu müttefikleri, İsrail, Suudi Arabistan, Katar ve diğer ülkeler gibi diyalog ülkeleri ve ortaklık ülkeleri arasında güvenlik ittifakını sağlamlaştırmaya devam etmek. İkincisi, Suriye, İran ve diğer ülkeler dahil olmak üzere Ortadoğu'daki heterojen güçleri, çeşitli terör örgütlerini ve aşırılık yanlısı dini örgütleri en aza indirmek veya zayıflatmak. Bu yolla NATO'yu doğrudan veya dolaylı olarak tehdit etmelerinin ya da NATO'nun Ortadoğu'daki bazı önemli stratejik kararlarına müdahale etmelerinin önüne geçmek. Üçüncüsü, Ortadoğu'daki geleneksel ve geleneksel olmayan güvenlik tehditleriyle mücadele etmeye devam etmek ve terörizm, mülteci sorunları, yasadışı göç ve korsanlığın üreme zeminini kaynağında ortadan kaldırmak. Yani Ortadoğu'daki çeşitli çatışmaları ortadan kaldırmak.

Geniş Orta Asya bölgesi için NATO'nun politikası şu şekilde özetlenebilir: Orta Asya'daki çeşitli terörist güçlerle aktif olarak mücadele etmek, Rusya'ya karşı stratejik bir dayanak oluşturmak, İran'a karşı caydırıcı bir güç oluşturmak ve Çin'in batı bölgesinde stratejik olarak kısıtlama oluşturmak. Yani, NATO'nun Orta Asya politikası gerçek bir tehdide yönelmekten ziyade, jeopolitik bir stratejinin uzantısıdır ve iki yöne odaklanmıştır. Bir taraftan Afganistan'da terörizme karşı savaş başlatmış ve çeşitli aşırılık yanlısı ve terörist güçlerle savaşmak için Orta Asya ülkeleriyle işbirliği yapmıştır. Diğer taraftan, Afganistan'daki savaşı Orta Asya ülkelerinde askeri üsler kurmak ve Orta Asya'da uzun vadeli askeri varlığını sürdürmek için kullanmıştır.

Asya-Pasifik bölgesi NATO'dan ve NATO'nun temel güvenlik çıkarlarından uzak olduğu için, NATO'nun Asya-Pasifik bölgesine yönelik önceki politikası daha temkinli ve ölçülüdür. Bu nedenle daha çok önleyici güvenlik politikalarına odaklanılmıştı. Sonra Japonya, Güney Kore, Avustralya ve Yeni Zelanda “Barış İçin Ortaklık” programına dahil edilerek NATO'nun ortakları haline geldiler. Bu ülkeler ayrıca NATO ile sık sık etkileşime girmiş ve giderek NATO'nun Asya-Pasifik güvenlik stratejisinin uygulanmasının itici gücü konumuna gelmişlerdir. Eylemleri, Asya-Pasifik bölgesinde stratejik değişikliklere yol açmıştır. Öte yandan NATO, Çin ve Rusya'ya karşı stratejik kısıtlama uygulamak amacıyla Moğolistan'ın NATO ortak ülkesi olmasını desteklemek ve Moğolistan ile askeri tatbikatlar düzenlemek gibi Çin'in komşu ülkeleriyle de yakın işbirliği kurmuştur.

Yukarıda anlatılanlardan NATO'nun Asya politikasının hala parçalı olduğu ve tam ve olgun bir sistem oluşturmadığı, sadece Avrupa-Atlantik

bölgesel güvenlik politikasının bir tamamlayıcısı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, NATO'nun Asya politikası görünüşte siyasal ve güvenlikle ilgili işbirliğini savunsa da, her zaman rekabeti ve karşıtlığı vurgulamıştır. Bu politika ve uygulamaların hem genel anlamda Asya'nın siyasal ve güvenlikle ilgili koşulları üzerinde, hem de Asya'daki yerel dengeler ve stratejiler üzerinde önemli etkileri olmuştur.

“Birincil Hasım Olarak Çin” ve NATO'nun Asya Versiyonunun Yaratılması

2010'dan bu yana Çin-ABD ilişkileri, işbirliğinden ziyade rekabete dayanan inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Obama yönetimi, Çin'i kontrol altına almak için “Asya-Pasifik'e Dönüş” ve “Asya-Pasifik Yeniden Dengeleme” isimli stratejiler dahil bir dizi girişim başlatmıştır. Çin'in “Çin ile ABD arasında yeni tip bir büyük güçler ilişkisi” önerisini soğuk karşılamıştır. ABD'de Çin tehdidi ve yükselişinin nasıl kontrol altına alınabileceği konusunda büyük

bir tartışma yaşanmış ve yavaş yavaş Çin karşıtı bir stratejik uzlaşma ortaya çıkmıştır. Donald Trump, göreve geldikten sonra Çin'e yönelik yeni bir suçlama ve saldırı dalgası ve müteakiben bir ticaret savaşı başlattı ve Çin'i ABD'ye yönelik ana tehdit olarak açıkça ifade eden belgeler ve yasa tasarıları getirdi. ABD, Çin'i "düzeni bozan bir devlet" olarak konumlandırmaya çalışmakta ve ABD-Çin ilişkisini stratejik bir rekabet olarak ele almaktadır (ABD Savunma Bakanlığı, 2019). Biden yönetimi altındaki ABD de, insan hakları, güvenlik, ekonomi, bilim ve teknoloji olmak üzere dört koldan saran bir yaklaşımla Çin'e karşı bir baskı kampanyası başlattı ve ABD ile Çin arasındaki rekabeti daha da kuvvetlendirdi (Feng & Hua, 2022).

Ortadoğu'daki stratejik geri çekilmeden ve Afganistan'dan çıkmasından sonra ABD, Çin'i kontrol altına almak için NATO'nun Asya versiyonunu oluşturmaya odaklanmaktadır.

ABD'nin dünya hegemonyası arayışının bir aracı olarak ABD-Çin ilişkilerinin bozulması, NATO'nun da Çin'e yönelik düşmanlığını artırmasına neden olmuştur. Haziran 2021'de NATO üyeleri Çin'i ilk kez bir bildiride güvenlik tehdidi olarak nitelemiş ve "açık hırsları ve aşırı özgüvenli davranışlarının kurallara dayalı uluslararası düzene ve ittifakın güvenlikle ilgili alanlarına sistemik bir meydan okuma olduğunu" belirtmişlerdir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Çin'in de içinde bulunduğu bazı ülkelerin NATO çıkarlarına, güvenliğine ve değerlerine meydan okuduğunu yinelemiştir. Ayrıca Pekin'in ekonomik gücünü kullanarak, baskıya başvurarak ve diğer çeşitli

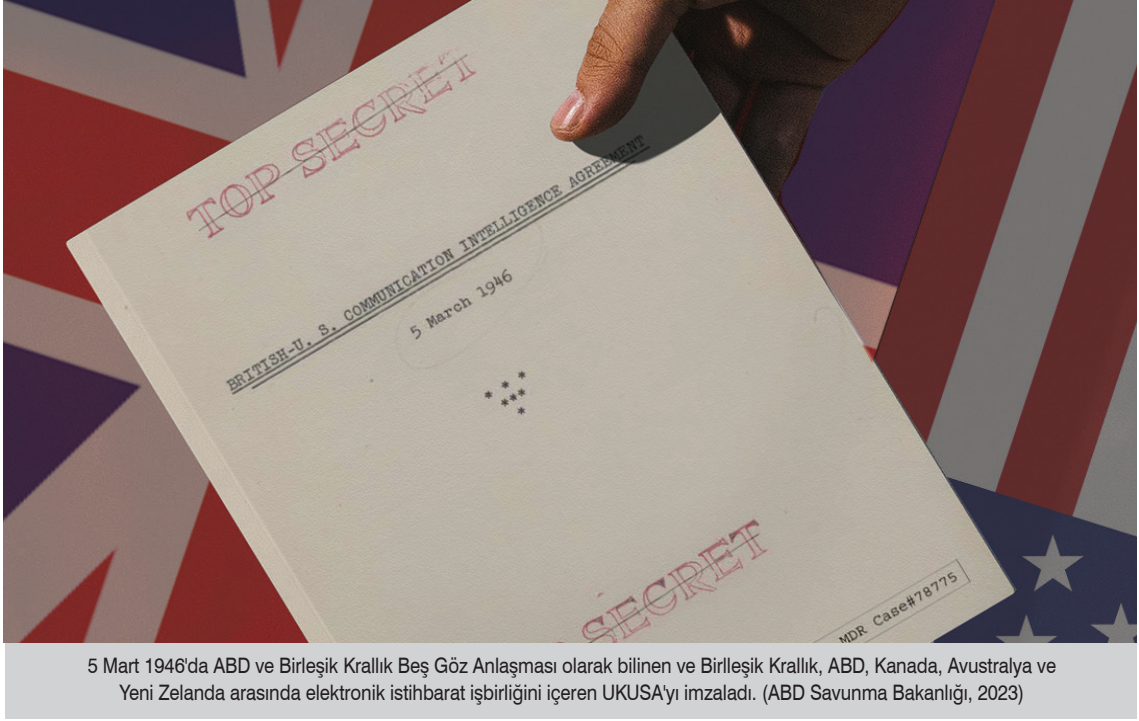
araçlarını kullanarak bölgesel gücünü ilerletmeye çalıştığını ifade etmiştir (Wei, 2022). 11 Nisan 2023'te Jens Stoltenberg, Çin'in Rusya'yı kınamayı reddettiğini, "Rus propagandasından etkilendiğini" ve Rusya'nın ekonomisini canlandırmasına yardım ettiğini söylemiştir. Bu, Çin'i, NATO'nun "on yıldır ana hasmı" olan Rusya ile eş tutmaya çalışan taraflı bir siyasi söylemdir.

Ortadoğu'da başlattığı stratejik geri çekilmeden ve Ağustos 2021'de Afganistan'dan aceleyle çıkmasından sonra ABD, Çin'i kontrol altına almak için NATO'nun Asya versiyonunu oluşturmaya odaklanmaktadır. NATO'nun önceden Asya'nın içişlerine karışırken izlediği dağınık politikanın aksine, bugün NATO'nun Asyalılaşmasına yönelik mevcut süreç, bir politik inşa aşamasına girmiştir.

2020'den bu yana, Dörtlü Güvenlik Diyalogu (QUAD) tarafından düzenlenen dört uluslu güvenlik ittifakı güç kazanmaktadır. Dışişleri ve savunma bakanları düzeyinde ilişkiler kuruldu ve güvenlik alanında ikili ve çok taraflı koordineli askeri tatbikatlar kademeli olarak genişletildi. Amaç, Filipinler'i ve Vietnam'ı Güney Çin Denizi'ne getirip "QUAD+" mekanizmasını kurarak askeri caydırıcılığı ön plana çıkarmak ve daha fazla jeopolitik fayda elde etmektir. Geleneksel olmayan güvenlik alanında özellikle bilim ve teknoloji güvenliği ve biyo-ilaçlarda, Çin'i dışlayan tedarik zincirleri ve endüstriyel zincirler kurmaya çalışmaktadırlar (Xing, 2022).

Avustralya-İngiltere-ABD "Üçlü Güvenlik Ortaklığı" (AUKUS) programı, ABD, İngiltere ve Avustralya'nın nükleer denizaltılar konusundaki işbirliğini güçlendireceğini ve üst düzey askeri alanlarda bilgi ve teknoloji paylaşımını teşvik edeceğini iddia etmektedir. Bu program, hipersonik silahlar, siber yetenekler, yapay zeka, kuantum teknolojisi ve diğer deniz altı teknolojik işbirliği alanlarını kapsamaktadır (Çin'in Londra Büyükelçiliği, 2023).

ABD, İngiltere ve Avustralya'nın denizaltı programı, Çin'in Pasifik Okyanusu ve Hint Okyanusu'nda artan nüfuzuna karşı, deniz gücüne bir su altı ablukası oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu, yalnızca Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın (NPT) ihlali değil, aynı zamanda Asya-Pasifik bölgesindeki deniz barışının da bozulması anlamına gelmektedir.

Beş Göz (UKUSA) ittifakının bilgi güvenliği konusunda açıkça Çin karşıtı bir önyargıya sahip olması tesadüf değildir. Örneğin ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda, Huawei ve ZTE'yi 5G iletişim ağlarında yasaklamış ve diğer ülkelere de benzer kararlar almaları için baskı yapmıştır. Bu noktada Doğu Asya'da ABD, Japonya ve Güney Kore istihbarat grupları arasında “üç gözlü bir ittifak” oluşturduğundan bahsediliyordu (Beijing Daily, 2023). Güney Kore ve ABD başkanlarının, iki ülke arasındaki siber güvenlik işbirliğini güçlendirmek, ABD-

Güney Kore istihbarat ittifakını kurmak ve gelecekte Japonya'nın dahil edilmesini görüşmek üzere Nisan 2023'te Washington'da bir belge imzalayacağı bildirildi. Güney Kore medyasına göre bu, Güney Kore, ABD ve Japonya arasında “üç gözlü bir ittifakın” gündemde olduğu anlamına geliyor. Eğer ABD, Japonya ve Güney Kore istihbarat teşkilatlarını ABD stratejisine hizmet etmeleri için seferber etmeyi ve onlarla bir ittifak kurmayı başarır, araştıracakları ilk şey komşu Asya ülkelerinin gizli bilgileri olacaktır ve bunun Çin üzerinde de açıkça etkileri olacaktır.

ABD'nin “NATO'nun Asya versiyonunu” veya “Asya NATO'su”nu kurma girişiminin esası, kendi stratejik planlarına ilgili ülke ve bölgelerin hizmet etmesini sağlamaktır. Ayrıca, bu ittifak ABD'nin ülkelerin içişlerine ve egemenliklerine müdahale etmesine de izin vermektedir. Bu noktada en kullanışlı araçlar, Japonya'nın Çin tehdidi korkusundan, Tayvan'ın bağımsızlık

arzusundan, Kuzey ve Güney Kore arasındaki düşmanca dinamiklerden yararlanmak ve daha fazla Asya ülkesini ABD'ye bağlamak için askeri işbirliği anlaşmaları oluşturmaktır.

Örneğin, ABD Dışişleri Bakanlığı internet sitesindeki “ABD-Tayvan ilişkilerinin olgusal listesi” güncellendi ve “Tayvan Çin'in bir parçasıdır” gibi ifadeler listeden çıkartıldı (Lei, 2022). Aynı zamanda Japonya ve Tayvan arasındaki ilişkilerin derinleşmesi de teşvik edilmektedir. ABD ayrıca Çin-Hindistan sınır anlaşmazlığını Hindistan'ı Çin ile karşı karşıya getirmek için kullanmış ve Asya stratejisini, Hindistan'ın önemini vurgulayarak, “Hint-Pasifik Stratejisi” olarak yeniden adlandırmıştır. Son olarak, Güney Kore ve Singapur potansiyel müttefikler olarak görülmekte ve Asya'da ABD müttefiklerinin merkezde olduğu “yeni bir NATO” kurulmaktadır.

“NATO'nun Asya Versiyonu” Başarılı Olabilir mi?

Haziran 2022'deki Madrid zirvesinde NATO liderleri, Kuzey Atlantik Antlaşması'ndan sonra ikinci derecede önemli olan yeni bir Stratejik Konsept'i resmen kabul ettiler. Belgede, 1991, 1999 ve 2010 NATO Stratejik Konseptlerinin altında yatan temel varsayımların yıkıldığı belirtilmektedir. Özellikle Avrupa-Atlantik bölgesinin barış içinde olduğu, küresel güç rekabetinin olmadığı ve uluslararası güvenlik düzeninin öngörülebilir ve işbirlikçi olduğu görüşleri artık mevcut güvenlik ortamına uymamaktadır (Cai, 2022).

NATO'nun güvenlik önceliklerini değiştiren ana faktörler şunlardır: Birincisi, Çin'in yükselişi, küresel gücün Avrupa-Atlantik bölgesinden Hint-Pasifik bölgesine kaymasına

neden olmaktadır. İkincisi, bilimsel ve teknolojik gelişmeler NATO'nun toplu savunma yeteneklerini etkilemektedir. Üçüncüsü, iklim değişikliği, gıda güvenliği ve diğer geleneksel olmayan güvenlik sorunları NATO'nun kriz yönetimini etkilemektedir. Dördüncüsü, Rusya-Ukrayna çatışması NATO'yu çeşitli karmaşık sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu nedenle NATO, küreselleşmek istemektedir ve Asya'yla ilgili meselelere uzanabilmek için QUAD ve AUKUS gibi birçok küçük grup oluşturmuştur. Ancak bunu müteakiben şu soru ortaya çıkıyor: ABD “NATO'nun Asya versiyonu” ile istediğini yapabilecek mi? Bu soruyu cevaplarken birçok faktörün göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Birincisi, Avrupa ülkeleri, özellikle Çin ile ilgili konularda, Asya-Pasifik bölgesindeki koşullarla ilgili bir görüş birliği içinde değildir (Ming & Zheng, 2020). Çin ve ABD arasındaki stratejik rekabetin aksine, Çin ve Avrupa daha yakın işbirliği yapmakta ve birçok ortak çıkarı paylaşmaktadır. Çin, Avrupa için önemli bir pazar ve önemli bir ticaret ortağıdır ve iki ekonomi son derece tamamlayıcı niteliktedir. Yavaşlayan ekonomik büyüme, devam eden kriz ve İngiltere'nin AB'den çıkışı gibi nedenlerle, Çin ile daha yakın ekonomik işbirliği Avrupa için önemlidir. Buna ek olarak, Çin ve Avrupa'nın Ortadoğu'da istikrarı koruma, nükleer silahların yayılmasını önleme, siber uzay ve diğer uluslararası güvenlik konularının yanı sıra çok taraflılığı destekleme, iklim değişikliğiyle mücadele ve uluslararası kamu malları sağlama konularında ortak çıkarları vardır. Daha da önemlisi Avrupa, uluslararası alanda stratejik bir güç olabilmek için, NATO'da özerk olmak ve ABD kontrolünün dışında kalmak istemektedir.

İkincisi, ABD'nin "Asya-Pasifik Stratejisi"nin "Hint-Pasifik Stratejisi"ne dönüştürülmesi, yalnızca önceki müttefiklere güvenerek Çin'i kontrol altına alma hedefine ulaşamayacağını ve Hindistan'ın resme dahil edilmesi gerektiğinin sinyallerini veriyor. Bunun yanında Hindistan, ABD'nin Hint-Pasifik stratejisinin kesinlikle projeye en az bağlı parçasıdır ve Rusya-Hindistan ilişkileri, "Asya'dan ayrılma ve ABD'nin yanında yer alma" planının önünde önemli bir engeldir (Juan, 2022).

Japonya, Hindistan ve Avustralya'nın bir numaralı ticaret ortakları Çin'dir ve bu ülkeler Çin'in kendilerini askeri olarak işgali yönünde bir endişe duymamaktadır.

Kaldı ki Hindistan'ın görüş ve çıkarları birçok konuda ABD, Japonya, Avustralya ve diğer ülkelerin görüş ve çıkarlarıyla örtüşmemektedir. Hindistan, Güney Çin Denizi ve Tayvan gibi konulara tam olarak karışmamaktadır. İklim değişikliği ile ilgili olarak, her ikisi de gelişmekte olan ülkeler olan Hindistan ve Çin çok benzer pozisyonlara sahiptir. Üst düzey teknolojilerde ise Hindistan, Huawei'nin 5G teknolojisini benimseme konusunda isteksiz olsa da, ABD teknolojisinin Hindistan pazarına hakim olduğunu görmek de istemektedir. Daha da önemlisi, Hindistan hala tarafsız bir diplomasi geleneğine yaslanıyor olmasıdır. ABD, Hindistan'ı "dört uluslu mekanizmaya" sokmuş olsa da, ABD ile Hindistan arasında ekonomik ve askeri anlaşmalar konusunda anlaşmazlıklar var ve bu ABD'nin ittifaklar kurma stratejisini de etkileyecektir.

Üçüncüsü, Çin'in komşu ülkelerle büyüyen ekonomik ve ticari işbirliği, ABD'nin bu bölgede sözde

"NATO'nun Asya versiyonuna" karşı daha büyük bir direnişle karşılaşacağı anlamına gelmektedir. Çin'in en büyük ticaret ortağı olarak AB'yi geride bırakan ASEAN, artık 1998 mali krizinin ASEAN'ı olmaktan çıkmış, barışçıl ve istikrarlı bir ortamda hızlı bir ekonomik kalkınma sağlamıştır. Dolayısıyla ABD'nin Çin'i hedef alma, bölgesel gerilimleri artırma ve böylece ASEAN'ın merkezi konumunu zayıflatma girişimlerini, en azından gönüllü olarak, kabul etmeyecektir (Han, 2021).

Dahası Japonya, Hindistan ve Avustralya'nın bir numaralı ticaret ortakları Çin'dir ve bu ülkeler Çin'in kendilerini askeri olarak işgali yönünde bir endişe duymamaktadır. Japonya ve Hindistan'ın Çin ile tarihsel toprak anlaşmazlıkları bulunmaktadır ve Çin'le karşı karşıya gelmekten, karşıtlıkları yönetmek ulusal çıkarlarına daha uygundur (Global Times, 2021). Çin, kendi bakış açısına göre, ABD'nin Asya ülkeleri üzerindeki baskısının aksine, ASEAN, Japonya, Hindistan ve diğer Asya ülkeleriyle tam işbirliğini de güçlendirecektir.

Dördüncüsü, ABD'nin Çin'i kontrol altına almak için kullandığı Beş Göz ittifakı, AUKUS ve QUAD gibi çoklu alt gruplar birleşebilir ve karşılıklı güçler arasında dengeleyici bir etki oluşturabilirler (Xiang & He, 2023). NATO ittifak sistemi, Anglo-Sakson devletlerinin yani Birleşik Krallık ve ABD'nin çekirdeğini oluşturduğu bir hiyerarşiye sahiptir. Birleşik Krallık ve ABD, Avustralya'nın nükleer denizaltılar geliştirmesine yardım edebilir, ancak Hindistan, Japonya ve Güney Kore'ye yardım edemezler ve bu onlara çekirdek güç olmadıklarını, yalnızca yardımcı güçler olduklarını hatırlatır. Hindistan, Japonya ve Avustralya'nın ABD liderliğindeki "NATO'nun Asya versiyonuna" katılmalarının temel nedeni, yükselişi bölgedeki güç dağılımını önemli ölçüde değiştiren, Çin'i frenlemektir. Zamanla, Çin'in gücü bu ülkelerin genel gücünü çok aşarsa, bu dört uluslu mekanizmayı sona erdirebilir.

Sonuç

Çin'in karşı karşıya olduğu uluslararası koşullar pek ideal değildir, özellikle de Çin ile ABD arasındaki rekabet bu kadar yoğunlaşırken. Bu, temel olarak ABD'nin yükselen güçlerle ilişkilerle "sıfır toplamı oyun" bakış açısıyla yaklaşmasından kaynaklanmaktadır. Batı baskısı karşısında Çin geri adım atamayacağına göre, "savaşmaya cesaret etmeye ve iyi savaşmaya" mecburdur. Bu nedenle Çin'in NATO'ya karşı tutumu nettir: NATO'yu Soğuk Savaş'ın bir ürünü ve kalıntısı, ABD hegemonyası altındaki askeri ve siyasi bir blok ve ABD hâkimiyetindeki dünya düzeninin temel taşlarından biri olarak görmektedir.

Çin, Rusya-Ukrayna çatışmasının patlak vermesinin temel nedeni olarak gördüğü NATO'nun doğuya doğru genişlemesine ve Rusya'nın güvenlik alanını sürekli olarak baskı altında tutmasına karşı çıkmaktadır. Çin, Batılı ülkelerin Çin sınırlarına yakın askeri tatbikat yapma imkanını artıracığı için, NATO'nun Moğolistan'ı ittifaka dahil etmek istemesinden endişe duymaktadır. Ayrıca Ortadoğu ve Orta Asya'daki batı sınırlarının güvenliğini tehdit eden NATO'nun askeri varlığına ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Çin, Asya'da barış ve istikrar için bir tuzak olan "NATO'nun Asya versiyonuna" karşı ihtiyatlı davranmakta ve ona şiddetle karşı çıkmaktadır. Aynı zamanda, Çin ve NATO tedbirli bir ilişki, diyalog ve işbirliğini sürdürüyorlar. Çatışmalar geleneksel güvenlik alanlarında daha belirgin olmakla birlikte, geleneksel olmayan çeşitli güvenlik tehditlerinin ortaklaşa ele alınmasında da önemli bir işbirliği alanı bulunmaktadır.

Teşekkür: Bu makale, "Çin Eğitim Bakanlığı'nın Temel Felsefe ve Sosyal Bilimler Projesi" (17JZD036) ve "Ulusal Sosyal Bilimler Vakfı" (21FGJB004) fonlarıyla desteklenmiştir. 🌸

Kaynakça

- ABD Savunma Bakanlığı (2019). Indo-Pacific Strategy Report Preparedness, Partnerships, and Promoting a Networked Region. <https://media.defense.gov/2019/Jul/01/2002152311/-1/-1/1/DEPARTMENT-OF-DEFENSE-INDO-PACIFIC-STRATEGY-REPORT-2019.PDF>
- Cai, S. S. (2022). NATO 2022 Strategic Concept: Reaching Out to Indo Pacific. *Military Digest*, (10), 48-52.
- Dong, L. H. (2020). Analysis of NATO's Principles and Actions to Safeguard Western Security. *Academic Frontiers*, 23, 60-63.
- Editorial (2021). The United States cannot afford to build or pull the "Asian version of NATO" car. *Global Times*.
- Editorial (2023). Is the United States, Japan, and South Korea Engaging in the "Three Eyes Alliance"? *Beijing Daily*. Retrieved from <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1763770724345184378&wfr=spider&for=pc>
- Feng, Z. & Hua, N. G. (2022). The Situation and Dilemma of Biden Administration's Strategic Competition towards China. *Asia Pacific Security and Ocean Research*, (1), 1-18.
- Han, L. Z. (2021). Will the United States achieve its wish to launch the "Asian version of NATO"? *People's Daily Overseas Edition*.
- Juan, H. (2022). NATOization of the Indo-Pacific and QUAD Cooperation: The Limits of India's Participation. *South Asia Studies*, (3), 33-35.
- Lei, Z. (2022). Beware of US Attempts to Build an "Asian Version of NATO" around the Taiwan Issue". *Cross Strait Relations*, (6), 30-31.
- Ming, C. X. & Zheng, L. Y. (2020). The Practical Difficulties and Future Prospects of Strategic Coordination under the US-Europe Transatlantic Alliance. *World Politics Studies*, (3), 81-83.
- The Chinese Embassy in the UK (8 April, 2023). The US, UK, and Australia are determined to promote cooperation on nuclear submarines, and the Chinese Embassy in the UK answers questions from reporters. *The Paper*. Retrieved from https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_22622171
- Wei, W. Y. (2013). What is NATO?. Beijing: World Knowledge Publishing House. 1-3.
- Xiong, Y. (2000). *Sword and Blood: Behind NATO's Eastward Expansion*. Beijing: Xinhua Publishing House. 288-315.
- Wei, Y. L. et al (1 July, 2022). It's Difficult for the US and the West to Develop the "Asia Pacific Version of NATO". *Global Times*.
- Xiang, Z. & He, W. L. (2023). The United States' "Reverse Free Ride" towards its Asia Pacific Alliance. *World Outlook*, (3), 54-55.
- Xing, L. J. (19 July, 2022). The Layout of the "Quadrilateral Mechanism" in the United States, Japan, India, and Australia. *Qin'an Strategy*. Retrieved from <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1738710496228018490&wfr=spider&for=pc>
- Xue, Y. D. (2021). Assessment of Management Dilemmas of American Asia-Pacific Alliance. *Asia-Pacific Security and Maritime Affairs*, (5), 17-18.
- Ze, W. X. & Wei, W. Y. (2020). Paradoxes Confronting NATO's Retransformation and the China-NATO Relations. *Pacific Journal*, 28 (10), 34.

NATO: Hattı Kontrolden Sathı Kontrole

EMİN GÜRSES*

Prof. Dr.
Sakarya Üniversitesi
Yeditepe Üniversitesi

---

*Rize’de doğdu. Rize Lisesi’nden mezun olduktan sonra Eğitim Enstitüsü (1975-1977), Marmara Üniversitesi (1980-1984), Hammersmith & West London College (1985-1987), Kuzey Londra Politeknik (1988-1989) ve Londra Üniversitesi’nde (1990-1991- SOAS, Birkbeck College ve LSE) Boğaziçi Üniversitesi (1991-1995), L.S.E (1992-1994) siyaset bilimi, gelişme ekonomisi ve uluslararası ilişkiler dallarında lisans, yüksek lisans ve doktora öğrenimi gören Gürses, 1997-1998 akademik dönemlerinde İstanbul Üniversitesi SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde doktora dersleri verdi. 1998-1999 akademik yılından bu yana ise Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde ve Yeditepe Üniversitesi’nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Gürses ayrıca Millî Güvenlik Akademisi bünyesinde öğretim görevlisi olarak görev yapmıştır. Makaleleri arasında; ‘Uluslararası İlişkilerde Paradigmalar’, ‘Avrasya’da Jeopolitik Rekabet’, ‘The Rise and Fall of Violent Kurdish Nationalism in Turkey’, ‘NATO ve Büyük Ortadoğu Projesi’, ‘MacKinderci Jeopolitik’, ‘ABD Dış Politikasında Realizm ve İdealizm’ basılmıştır. Kitapları arasında, Milliyetçi Hareketler ve Uluslararası Sistem; Ayrılıkçı Terörün Anatomisi: IRA, ETA, PKK; İnsan Hakları Diplomasisi; Yeni Ortadoğu Haritası; Uluslararası İlişkiler: Teori-Pratik; mevcuttur.

Geliş Tarihi: 10.04.2023

Kabul Tarihi: 06.05.2023

ÖZ

ABD, başlangıcında bölgesel bir askeri ittifak olan NATO'yu 2. Dünya Savaşı sonrası özellikle Batı Avrupa ve Akdeniz'deki güç-güvenlik (ekonomik, siyasi, askeri) sorununu çıkarlarına uygun bir biçimde düzenlemek için planladığı uluslararası sistemin güvenlik ayağı olarak organize etmiştir. Çevreleme/Tahdit (Containment) politikası ABD'nin 1947-1991 yılları arasında Sovyetler Birliği'ne karşı sürdürdüğü bir stratejiydi. Türkiye ve Yunanistan'ın 1952'de NATO'ya kabulü de Sovyetler Birliği'ni tahdit-çevreleme politikasının bir devamıydı. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılması ABD'nin 1990'lı ve 2000'li yıllarda NATO'ya yeni ülkeler katmasının önünü de açmıştı. NATO'nun genişlemesi ve Sovyetler Birliği'ne karşı tahdit/çevreleme politikası ABD'nin çıkarları doğrultusunda gerçekleştiriliyordu. Hem bu pazarları açmak, hem de uygun kuralları dayatarak bu pazarları geliştirmek için adımlar özellikle 1980'li yıllarda atılmaya başlanmıştı. ABD, NATO'ya dahil ettiği ülkelerle birlikte geniş Avrupa coğrafyasında etkinliğini sürdürmeyi amaçladı. Var olan pazarın artan ihtiyacı için NATO'nun kurulduğu Batı Avrupada yeni alanlar açmak çabası içine girilmişti. Ancak Avrupa-Atlantik hattında güvenlik konusunda tam bir mutabakata varılamamıştı. NATO'ya artık değişen emperyal taleplere uygun olarak yeni çıkar alanlarını yani ABD ve bazı müttefiklerinin faaliyette bulunduğu yada bulunmak istediği tüm alanları içeren bir sathı koruma görevi verilme süreci başlatılmıştır. Bu sürecin nasıl gelişeceği ise toplumsal, bölgesel ve uluslararası aktörlerin tutumlarıyla belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çevreleme, hegemonya, NATO, sathı kontrolü, Soğuk Savaş

Giriş

İTTİFAKLARIN GENELLİKLE SAVUNMA amaçlı olarak kuruldukları iddia edilse de, oluşum süreçlerine bakıldığında ekonomik, siyasi ve/veya ideolojik amaçları da içeren belirli tehdit algılamalarının yanında, farklı çıkar hesaplarının da yapıldığı dikkati çekmektedir. (Russett, 1971: 262-89; Trauschweizer, 2016: 166-94; Fang & Johnson & Leeds, 2014: 775-809; Synder, 1999: 102-119; Synder, 1997, Osgood, 1968).

Ülkeler ittifaklara girerken ortak amaca yönelik çıkarlar arasında kendi çıkarlarının da korunacağını hesap ederler. Kendi amaçlarını gerçekleştirmek için yeterli gücü olduğunu

düşünen ülkelerin ittifak arayışlarında ise söz konusu ülkenin amaçlarını gerçekleştirme yolunda ortaya çıkacak olan maliyeti paylaşılarak düşürmek, amaca ulaşmak için gerekli süreyi kısaltmak ya da bu amaçlara ulaşmak için başvurulacak eylemleri meşrulaştırmak amacıyla da hareket edebileceği ve ittifaka girebileceği söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), 2. Dünya Savaşı sonrası yeniden kurulacak olan uluslararası sistemde, başlangıçta bölgesel bir askeri ittifak olan NATO'yu, Batı Avrupa ve Akdeniz'deki güç-güvenlik (ekonomik, siyasi, askeri) ilişkisini inşa etmek ve bölgeyi çıkarlarına uygun bir biçimde düzenlemek için askeri-güvenlik ayağı olarak planlamıştı.

Soğuk Savaş'ta Hattın Güvenliği Sorunu

NATO Antlaşması Nisan 1949'da imzalandığı zaman Soğuk Savaş süreci devam etmekteydi. NATO'nun bu süreçte, en önemli askeri güç olan ABD tarafından kontrol edileceği açıktı. Monroe geleneğinin aksine, Dünya Savaşı ve özellikle Soğuk Savaş'la birlikte Avrupa'nın her alandaki askeri-siyasi-ekonomik ilişkilerine taraf olmaya başlayan ABD öncelikle kendi çıkarlarını korumayı amaçlamaktaydı.¹ Türkiye ve Yunanistan'ın 1952'de NATO'ya kabulü de Sovyetler Birliği'ni tahdit-çevreleme politikasının bir devamıydı. Batı Almanya'nın (Alman Federal Cumhuriyeti) NATO'ya alınmasından 9 gün sonra Sovyet blokundaki ülkeler 11-14 Mayıs 1955'de Varşova'da toplanmış ve 14 Mayıs'ta Varşova Paktı antlaşması imzalanmıştı (Nogee & Donaldson, 1988: 110). NATO'nun etkinlik alanını genişletme çabasını 1982'de İspanya'nın 16'ncı üye olarak NATO'ya alınması izlemiştir.² Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılması ise ABD'nin 1990'lı ve 2000'li yıllarda NATO'ya yeni ülkeler katmasının önünü de açmıştı.

ABD, 2. Dünya savaşıyla tıkanma noktasına gelen Batı Avrupa kapitalizminin yeniden inşasına soyunurken, askeri-siyasi-ekonomik bir işbirliği yaratarak Avrupa'nın iç ilişkilerine doğrudan karışmaya başlamıştı. Avrupa'nın ekonomik açıdan ABD'nin çıkar alanı içerisinde tutulması için 1947 yılında Marshall Planı gündeme getirilmişti. Bu planın amacı Avrupa ekonomilerinin ABD hegemonyası³ altında canlandırılması ve böylece buralarda meydana gelebilecek olası radikalleşmelerin önüne geçerek Sovyet

blokuna doğru kaymaları önlemektir (Harman, 1999: 544).

ABD'nin Avrupa'yla ekonomik ilişkilere ağırlık vermesi, ABD ekonomisinin varlık nedeni olan uluslararası kapitalist ekonomiden izole edilememe ve gelişmiş ülke pazarlarına müdahil olma çabasının da bir parçasıydı. 2. Dünya Savaşı'nı takiben, başlangıçta işbirliği içinde olan Washington ve Moskova'nın yeni dönemde iki farklı ideolojik yapılanmanın temsilcileri olarak ortaya çıkması sorunlar doğurmuştu. Zamanla da anlaşıldığı gibi gerginlik ekonomik, siyasi ve askeri açıdan etki alanlarının genişletilmesi ve kontrolü konusunda yaşanmıştır. Bu amaçla 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD tarafından inşa edilmek istenen yeni uluslararası sistemde NATO güvenlik, BM siyasi, Dünya Bankası ve IMF ise ekonomik örgütlenmeler olarak yapılandırılmıştı.

Sosyalist/Komünist ideolojinin yayılmasının ABD'nin Batı Avrupa'daki pazarını tehlikeye atacağı düşüncesiyle Washington'un Avrupa'da askeri yapılanmaya ağırlık verdiğini görüyoruz. ABD askeri birliklerinin Avrupa'ya yerleştirilmesi, bir oyuncu olarak gelişmelere müdahil olma amacını güdüyordu. Gerekli koşullar Soğuk Savaş ile birlikte oluşmuştu. Washington NATO üzerinden, ABD'nin hayati çıkarlarının bulunduğu Batı Avrupa hattının kontrolünü amaçlamıştı.

NATO'nun Soğuk Savaş'ın başlaması sonucu ortaya çıktığı, Sovyetler Birliği'nin 1948-1949'da Berlin'e uyguladığı ambargonun bunda önemli rol oynadığı ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler'in 13 Kasım 1948'de bir anlaşma yolu bulduğu, bunun Moskova tarafından kabul edildiği fakat Batı tarafından reddedildiği, ABD'nin Berlin'de

abluka nedeniyle aç kalan insanlara yardımı propaganda amacıyla kullandığı ve böylece Moskova'yı suçlama fırsatı bulduğu da ifade edilmiştir (Thomas, 1969; Rawnsley, 1999: 31).

Washington, Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa pazarına tehdit oluşturduğunu hesaplıyordu.

Dönemin ABD Dışışleri Bakanlığı Siyasi Planlama Direktörü George Kennan'ın Dışışleri Bakanı George Marshall'a sunmak üzere hazırladığı 24 Şubat 1948 tarihli "ABD dış politikasında güncel sürecin değerlendirilmesi" adlı raporda ABD'nin dünya zenginliğinin % 50'sini elinde bulundururken dünya nüfusunun ise % 6.3'ünü oluşturduğunu hatırlatarak bundan dolayı ABD'ye karşı bir tepkiye yol açmasının engellenmesinin gereği vurgulanmaktaydı. Kennan devamla ABD'yi yönetenlerin gelecek dönemdeki görevlerinin, ulusal güvenliğe zarar vermeyecek şekilde bu eşitsizliğin sürdürülmesi için gerekli olan ilişki biçimini kurmak olduğunu belirtiyor ve "bütün dikkatimiz her yerde öncelikli olarak ulusal hedeflerimize yönelmelidir. Başkalarını düşünme, dünyaya yardımcı olma gibi bir lüksümüz olduğu şeklinde kendimizi aldatmamalıyız" diyordu (Report by the Policy Planning Staff, 1948).⁴

Batı ve Doğu Avrupa konusunda uzun dönemde üç olasılıktan bahsedilen bu raporda Kennan, bu coğrafyayı Almanya'nın ya da Rusya'nın kontrol altına alabileceği olasılığı yanında federal bir Avrupa yapılanmasından

da söz etmekte ve batı ve doğu Avrupa'yı içeren bir Avrupa federasyonunun tercih edilmesinin gerekli olduğunu belirtmekteydi. Bu siyasi gelenek Soğuk Savaş döneminde ABD dış politikasında karar vericilerce değişik gerekçelerle öne çıkarılmıştı. Bu dönemde ABD dış politikasında realist bir dış politika izlenmesi önerisinde bulunan Prof. Morgenthau da batı yarım kürede rakibi olmayan üstün bir güç olarak ABD'nin her zaman ayrıcalıklı bir konumu korumasına gayret ettiklerini ifade etmekteydi (Morgenthau, 1952).

Washington tarafından, Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa pazarını tehdit ettiği hesabı yapılmaktaydı. Washington'daki karar vericilerce, Sovyetler Birliği'ne karşı NATO'nun Batı Avrupa'da ABD çıkarları açısından hayati önemde olduğu ifade ediliyordu. Washington, yeni güvenlik düzenlemesinde, Avrupa'nın rolünün ve sorumluluğunun artacağını kabul etmesine rağmen, NATO'nun var olan organizasyonu nedeniyle en azından orta dönemde öncü rol oynayacağını vurgulamayı sürdürdü.

Dönemin ABD Dışışleri Bakanı (1989-1992) James Baker, Batı Berlin Basın Kulübü'nde 1989'da yaptığı konuşmada Avrupa'da bölünmenin sona erdirilmesi ve siyasi, askeri, ekonomik açıdan ABD ve Avrupa arasında ilişkinin sürdürülmesinin önemli olduğunu ifade ediyordu (United States Information Service, 1989). Aynı konuşmada Baker, NATO'nun Kuzey Amerika ile Avrupa arasındaki bağlantının sürdürülmesi için gerekli olduğunu belirtirken, NATO'nun esnek bir örgüt olduğunu ve hızla değişen durumlara uyum sağlayabileceğini de öne sürüyordu.

Margaret Thatcher, 1990 NATO Londra Zirvesi'nde diğer zirve liderleriyle birlikte.
(Akiyama, 1990)

NATO'nun 5-6 Temmuz 1990 tarihli Londra Zirvesi'nde NATO ülkelerinin liderleri İttifakın yeniden yapılandırılması konusunda anlaşmaya varmışlardı (The Independent, 1990). Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand'ın Avrupa Konfederasyonu fikri NATO'nun Avrupa'dan dışlanabileceği iddialarını gündeme getirince, NATO genel sekreteri buna, Avrupa'da istikrarsızlığın önünün açılacağı düşüncesiyle karşı çıkıyordu. Dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Douglas Hurd'ün NATO'nun Avrupa güvenliği için önemli olduğunu vurgulaması Londra'nın Avrupa'da NATO'nun gelecekteki rolü konusunda Washington ile benzer düşüncede olduğunu gösteriyordu (Nato Review, 1990). Washington açısından İngiltere, Avrupa-Kuzey Amerika birlikteliğinin Avrupa'da en önemli güvencelerinden biriydi. Eski ABD

dışişleri bakanı H. Kissinger, ABD'nin yeni Avrupa güvenlik sisteminde destekleyici bir rol oynaması gerektiğini ifade etmiş, NATO'nun yeni gelişmelere ayak uydurması fakat Avrupa coğrafyasında doğabilecek olası anlaşmazlıklar nedeniyle buradaki varlığını sürdürmesi gerektiğini vurgulamıştı (Newsweek, 1989).

10-11 Ocak 1994'te Kuzey Atlantik ülkeleri liderleri Brüksel'de yaptıkları toplantıda yayınladıkları bildiride ittifakın Avrupa kıtasını etkileyen tarihi değişim ışığında yenilenmesi için toplandıkları, NATO'nun imkan ve yeteneklerini kullanarak Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin geliştirilmesi için çaba gösterileceği ifade edilmekteydi (Hill & Smith, 2000: 217). Kuzey Atlantik Konseyi'nin 8 Temmuz 1997 tarihli Madrid toplantısında ise Avrupa-

Atlantik İşbirliği bildirgesi yayınlanmıştı. Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın NATO'ya üyelik görüşmelerine davet edilmesi kararının alındığı toplantıda Kuzey Atlantik Konseyi üyesi ülkelerin Madrid'de yeni NATO'ya 21. Yüzyıla girerken şekil vermek için toplandıkları ifadesi kullanılmaktaydı (Hill & Smith, 2000: 237).

Avrupa'nın kendi içinde NATO'yu dışlayabilecek bir güvenlik yapılanmasına doğru çaba göstermesi Washington'da sürekli rahatsızlık yaratmıştır.

AB güvenlik yapılanması açısından önemli olan 4 Aralık 1998 tarihli St. Malo Zirvesi'nde ise Fransa ve İngiltere Avrupa Savunma bildirisini imzaladılar. Bu bildirinin 2. Maddesine göre Avrupa Birliği'nin uluslararası anlaşmazlıklarda müdahale için gerekli olan kapasiteye mutlaka sahip olması, bunun da kayda değer bir askeri güçle desteklenmesi gerektiği ifade edilmişti (Hill & Smith, 2000: 243-44). Fakat Washington, NATO'nun Avrupa coğrafyasındaki etkinliğinin kırılma olasılığı nedeniyle, bu süreçten bir sonuç çıkarılmasını engellemiştir.

Şubat 2001'de ABD başkanı Bush (2001-2009) İngiltere Başbakanı Blair (1997-2007) ile görüşmesinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) savunma yeteneğini geliştirme çabasına (NATO'nun müdahale etmediği durumlarda) destek verdiğini belirtmiş, ortak açıklamada ise AGSP'nin NATO'nun yeteneklerini güçlendirdiği ölçüde destekleneceği ifade edilmişti (Terrieff, Webe, Croft, & Howorth, 2001).

Burada NATO'dan bağımsız bir yapılanmaya Londra ve Washington'un taraf olmadığı görülmektedir. Dönemin ABD Savunma Bakanı (2001-2006) Donald Rumsfeld de 3 Şubat 2001'de Münih'te Avrupa Güvenlik Politikası Konferansı'nda yaptığı konuşmada, NATO'nun etkinliğini azaltacak girişimlerin kafa karıştırıcı bir tekrarlamaya ya da transatlantik bağın altüst edilmesi olacağını vurguluyordu (Hill & Smith, 2000, 233-34).⁵ Eski ABD Dışişleri Bakanı (1993-1997) Warren Christopher ve eski Savunma Bakanı (1994-1997) William Perry de NATO'nun yeni bir yapıya kavuşturulmasını ve Batının ortak çıkarlarının zarar görebileceği durumlarda müdahale edebilecek bir güç haline getirilmesini öneriyordu (Christopher & Perry, 1997).

21-22 Kasım 2002 tarihli Prag Zirvesi NATO açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zirvede NATO'nun gerekli olduğunda harekete geçebilmesi için güçlerini hazırlamasının zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Zirve'de, etkin askeri gücün Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliği korumak için zorunlu olduğu gerekçesiyle, gerekli olan bölgelere göndermek için bir NATO Tepki Gücü oluşturulmasının gerektiği konusunda karara varılmıştır. 60 bin kişi olacağı ifade edilen Avrupa müdahale gücü NATO'nun altyapısını kullanacaktı fakat Türkiye'nin bu gücün karar alma sürecine katılmak isteği Yunanistan tarafından reddedilince, Türkiye NATO'nun imkanlarının Avrupa müdahale gücüne kullanırılmasına karşı çıkmıştır. Buna karşılık ABD tarafından 21 bin kişiden oluşan bir NATO müdahale gücü gündeme getirilmiştir. Bu gelişme ABD'nin her durumda NATO'yu AB coğrafyasında tutma çabasını göstermesi açısından önemlidir.

NATO'nun Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargahı'nın (SHAPE), 30 Mart 1967'de Paris yakınlarındaki Rocquencourt'taki tesisinin kapanış töreni. (NATO, t.y.)

Çevreleme/Tahdit (Containment) politikası, ABD'nin 1947-1991 yılları arasında NATO vasıtasıyla Sovyetler Birliği'ne karşı sürdürdüğü bir stratejiydi. 1966 yılında Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün, NATO konusunda şüphelerini dile getirdiği ve Fransa'yı NATO'nun askeri şemsiyesinden çıkardığı dönem bunun dışındadır.

ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan ekim 1962 yılındaki Küba Füze Krizi sonrasında dönemin (1959-1969) Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle, Washington ile ilişkiler konusundaki şüphelerini dile getirmeye başlamıştı. Dönemin ABD Başkanı Lyndon Johnson'a yazdığı 7 Mart 1966 tarihli mektubunda Fransa'nın kararını, "coğrafyamızda egemenliğimizi tam olarak sağlamak", "birleşik komutanlığa katılımı sonlandırmak", "birlikleri NATO'nun kontrolünden çıkarmak", "özünü değiştirmeden ittifak biçimimizi değiştirmek" diye ifade etmekteydi (Permanent Representation of France to NATO, 2017).

Charles de Gaulle Fransız deniz güçlerini NATO'nun kontrolünden çıkardı. Ayrıca, NATO'ya, karargahını Fransa'dan çıkarması için bildirimde bulundu. 21 Haziran 1966'da askeri birliklerini NATO'dan çekti.

Bu gelişme de Gaulle'ün Washington yönetimleriyle ilişkilerini karmaşıktırdı. ABD Başkanı Johnson'un cevaben yazdığı 22 Mart 1966 tarihli mektubunda belirgin bir şaşkınlık görülmekteydi. Johnson mektubunda "Batının güvenliğine ve gelişimine özel bir katkı yapan" Fransa'nın bu tutumuna inanmanın güç olduğunu, "eski bir dost ve müttefik olan Fransa'nın, her ne zaman öncü rolünü tekrar üstlenmek isterse Fransa'nın yerinin bekletileceğini" yazmaktaydı (Western European Union Assembly General Affairs Committee, 1967). Fakat bu süreç, Fransa'nın 2009'da NATO'nun askeri kanadına geri dönmesiyle sonuçlanmıştı.

Avrupa'nın kendi içinde NATO'yu

dışlayabilecek bir güvenlik yapılanmasına doğru çaba göstermesi Washington'da sürekli rahatsızlık yaratmıştır. Avrupa'dan Amerikan kuvvetlerinin orta ve uzun dönemde dışlanmasını da beraberinde getirebilecek olan bu gelişmeye karşı Washington, Soğuk Savaş sonrası süreçte NATO'ya dahil ettiği ülkelerle birlikte geniş Avrupa coğrafyasında etkinliğini sürdürmeyi amaçlamıştır. Fransa ve Almanya'nın Avrupa merkezli bir güvenlik yapılanması çabasına karşılık İngiltere'nin Avrupa savunma sisteminin NATO'yla entegre olacak şekilde düzenlenmesi doğrultusunda çaba gösterdiği ve Avrupa-Atlantik hattında 1990'lı yıllarda güvenlik konusunda tam bir mutabakata varılamadığı görülmüştü.⁶

NATO Üzerinden Kontrol Hattını Genişletme Çabası

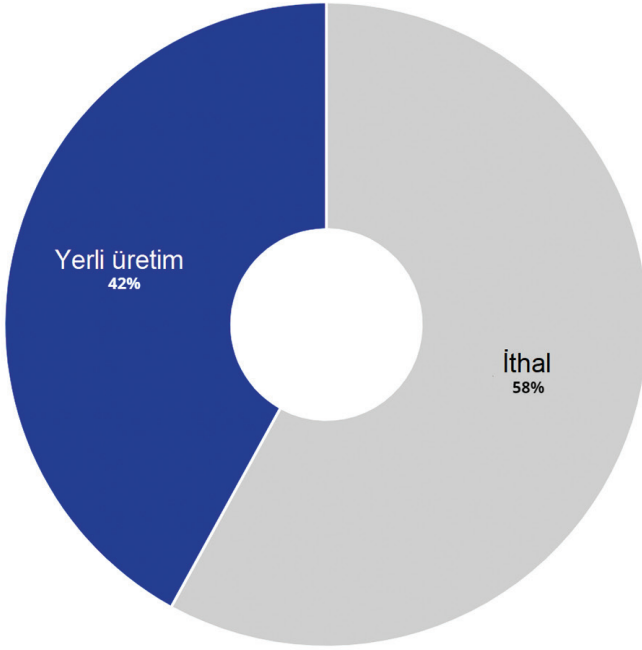
NATO Genel Sekreterliği görevini Ocak 2004'te devralan Hollandalı Jaap de Hoop Scheffer ABD başkanı George W. Bush'la birlikte yaptıkları basın toplantısında NATO'nun, Afganistan'daki olaylara tarafsız kalamayacağını ifade etmiştir (Scheffer, 2004a). 28-29 Haziran 2004'te İstanbul'da düzenlenen üye ülke liderlerinin katıldığı NATO İstanbul Zirvesi'nde yayınlanan bildiride NATO öncülüğündeki Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'nün (ISAF) Afganistan'da görevlendirilmesi kararı alınmış ve Afganistan'daki barış ve istikrara katkının NATO'nun temel önceliği olduğu vurgulanmıştı (NATO Press Release, 2004). Bu açıklamalar NATO'nun faaliyet alanlarının genişletilmekte olduğunu göstermekteydi.

ABD'nin 2. Dünya Savaşı sonrası kurduğu sistemin askeri-güvenlik ayağı olan NATO'nun

konuslandırıldığı Batı Avrupa'da, bir süre sonra ABD'nin öncülüğünü ettiği uluslararası kapitalist ekonominin artan pazar ihtiyacı için yeni alanlar açmak çabası içine girilmişti. Sovyetler Birliği'nin kontrol altında tuttuğu Doğu Avrupa coğrafyası, yakınlığı nedeniyle öncelikli olarak gündeme getirilmişti. Hem bu pazarları açmak, hem de uygun kuralları dayatarak bu pazarları geliştirmek için adımlar özellikle 1980'li yıllarda atılmaya başlanmıştı. Bunun için, "demokrasi ancak serbest pazarla olur" anlayışı etkili kılınmaya çalışıldı.⁷

Geçiş dönemlerindeki yeniden yapılanma sürecinde, enerji kaynaklarının bulunduğu alanların ve pazarlara ulaşım yollarının önemli bir rol oynayacağı açıktır.

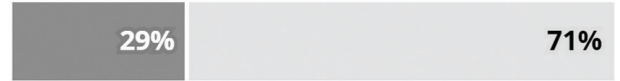
Serbest Pazar anlayışının karşılaştırmalı üstünlüğe sahip gelişmiş merkezi ülkeler açısından ayrıcalık yaratacağı açıktı.⁸ Burada büyük oranda İslam coğrafyası da diyebileceğimiz Büyük Ortadoğu coğrafyası, yeni sistemde hegemonyayı sürdürmek için gerekli olan mali kaynağın sağlanması açısından en uygun ürün olan ve bu nedenle günümüzde hegemonya yarışında hayati bir rol oynamayı sürdüren enerji kaynaklarını bulundurması nedeniyle öne çıkmıştı. Geçiş dönemlerinde meydana gelen yeniden yapılanma sürecinde, sistemden alınan payın yeniden düzenlenmesinde enerji kaynaklarının bulunduğu alanların ve pazarlara ulaşım yollarının önemli bir rol oynayacağı açıktır. Bu süreçte paylaşım sorununun yaşanması ise belirsizliğin artmasına yol açmaktaydı.

AB'nin ithal ettiği enerjinin ana tedarikçisi Rusya'dır

■ Rusya ■ Diğer ülkeler

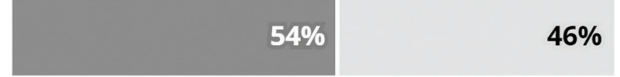
Petrol

Doğalgaz

Kömür

Avrupa Birliği'nin enerji üretim ve ithalat oranları. (Eurostat, 2020)

Gelişmiş birçok Avrupa ülkesi bugün enerji ihtiyacını önemli oranda başka alanlardan sağlamak zorundadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden 1990'lı yıllarda Japonya merkezli doğu Asya ve Almanya merkezli Batı Avrupa, ABD'ye ekonomik alanda alternatif güç olabilecek merkezler olarak öne çıkmıştı. Fakat zamanla bu merkezlerin enerjide dışarıya bağımlı olmalarının önemli bir sorun olduğu ortaya çıkmıştı. Bu güç merkezlerinin, 1992 tarihli Pentagon raporunda bir risk olarak gösterildiği bilinmekteydi (Tyler, 1992).⁹ Rapora göre, ABD'ye ekonomik alanda alternatif olabilecek ülkelerin, enerji kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu bölgelerde etkinlik sağlama çabaları enerjide bağımlılıklarını azaltma sonucunu doğurabilecekti. Bu durumun

da Almanya, Fransa, Japonya gibi alternatif güç merkezlerinin kendi ayakları üzerinde durmalarının ve dünya politikasında bağımsız bir aktör gibi hareket etmelerinin yolunu açabileceği vurgulanmaktaydı. Bu gelişmelere 2000'li yıllarda öne çıkan Çin de eklenmiştir.

Enerji ihtiyacını önemli oranda Rusya Federasyonu'ndan, Ortadoğu'dan ya da Kuzey Afrika'dan karşılayan ve kendi ordusunu kurmuş bir Almanya merkezli Avrupa'nın ABD'nin kontrolünden çıkma olasılığı, Amerika'nın 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kurduğu uluslararası düzeni bozabilirdi. 1947'de Marshall Planı ile birlikte ABD'nin refahını, önemli oranda Avrupa'nın ekonomik olarak ayakları üzerinde durmasına bağlayan Washington yönetiminin Avrupa pazarından yeterince faydalanabilme

beklentisi boşa çıkabilirdi. Doğu Avrupa'yı Almanya'nın, Kuzey Afrika'yı Fransa'nın kontrol ettiği bir Avrupa'nın ABD'yi bölgeden dışlayabileceği, ya da ekonomik faaliyet alanını daraltabileceği açıktı. Bir dönem ABD dışişleri bakanı olan Dr. Henry Kissinger'ın belirttiği gibi ABD'yi Avrasya'nın kenarında bir ada haline getirme riski mevcuttu (Newsweek, 1989). Amerika Birleşik Devletleri'nin Batı Avrupa ve Doğu Avrupa pazarıyla birlikte Kuzey Afrika ve Ortadoğu pazarını ve kaynaklarını da kontrol etme çabası, projenin başarılı olması ve hegemonyanın sürdürülebilmesi için zorunlu görülüyordu. Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası bölgesel ve uluslararası faaliyetleri bu hesap üzerine kurulmuştu.

NATO'nun Doğu Avrupa'ya yönelmesi geniş Avrupa'yı kontrol etmek çabasıyla ilgiliydi.

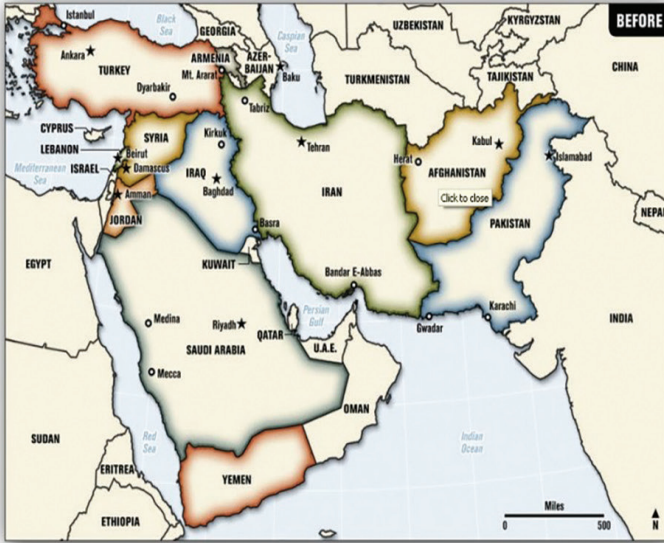
NATO'nun Doğu Avrupa'ya yönelmesi geniş Avrupa'yı kontrol etmek çabasıyla ilgiliydi. Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Romanya ve Bulgaristan'a doğru yeni bir kontrol hattı oluşturulmuştu (The New American, 2003). Bu ülkelerin NATO'nun içine alınmasıyla bu hattın güvenceye alınması çabası sürdürüldü. ABD açısından, Almanya'nın etki alanını doğuya doğru genişleterek bu pazarları kontrol etme çabasını ve Rusya ile yakınlaşmasını engellemek önemliydi. Dr. Henry Kissinger Almanya'nın Avrupa'da lider rolü talep edebileceği ve Rusya Federasyonu ile arasında bir yakınlaşmanın doğabileceği konusundaki tedirginliğini ifade etmekteydi (Kissinger, 2001).

Jeopolitik İttifaktan Ekonomik Rekabete

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladığı çevreleme/tahdit politikası, benzer katılımda olmasa da Soğuk Savaş sonrası dönemde eski müttefik, yeni rakip olan gelişmiş liberal kapitalist ülkelere karşı da uygulanmaya başlandı. Yeni süreçte eski müttefikler pazarın paylaşımı konusunda anlaşmazlık içine girdiler (O'Loughlin, 1996: 133).¹⁰ Mücadele, pazarın kontrol edilip edilememesiyle ilgiliydi ve pazarı açık tuttuğu sürece komünizmle bir sorun yaşamadıklarını Çin Halk Cumhuriyeti örneğinde görmüştük. Pazarı kapattığı için 1980'li yıllarda komünist Sovyetler Birliği'ni şeytanın imparatorluğu diye tanımlayanlar komünist Çin'le yakın ilişkilerini sürdürüyorlardı.

2001-2009 döneminde ABD Başkanı George W. Bush'un ileri sürdüğü stratejide Ortadoğu için daha fazla özgürlük yaratılması iddiasıyla "Genişletilmiş/ Büyük Ortadoğu Girişimi" ortaya atıldı. Batı'nın, özellikle enerji kaynaklarının bulunduğu bazı Batı Asya ve Arap ülkelerine demokrasi, pazar reformları ve insan hakları doğrultusunda çaba göstermek için destek vermesi öngörülüyordu (A Forward Strategy for NATO, 2004). 1995'te ABD'nin Ulusal Güvenlik Konseyi direktörü Anthony Lake "demokrasi için mücadele ediyoruz çünkü demokrasi havuzu ne kadar geniş olursa, bizim güvenliğimiz ve refahımız o kadar büyük olur" diyordu (Ikenberry, 2004). Brzezinski ise Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesinde acele edilmemesi, aksi taktirde bir seçim olması durumunda Suudi Arabistan'da seçimi bin Ladin'in kazanacağını söylüyordu (Brezinski, 2004).

ABD'li Albay Ralph Peters, *Kanlı Sınırlar, Daha iyi bir Ortadoğu nasıl görünürdü* adlı makalesinde Büyük Ortadoğu Projesi'nin hedeflerini bu haritadaki gibi ortaya koymuştu. (Armed Forces Journal, 2006)

Genişletilmiş Ortadoğu konusunu dile getirmeye 1990'lı yıllarda başladılar. 1995'te Rand Corporation'da 'Greater Middle East' (Genişletilmiş/Büyük Ortadoğu) diye bir bölüm kurdular. Bunun tanımını yapılırken, Afganistan'dan başladılar, Hazar'ın doğusu, Kafkasya, Batı Asya coğrafyası, Kuzey Afrika'yı da içine alan bir hat çizdiler. ABD'nin hayati çıkarlarının bulunduğu alanı Hindistan'ın batısından başlayan ve Akdeniz'e uzanan bir bölge olarak tanımlarken, NATO'ya Hindistan'ı da içeren bir rol verilmesi öneriliyordu (Kemp & Saunders, 2003; Lewis, 1995; Lesser & Nardulli & Arghavan, 1998; Kissinger, 1994). Bu coğrafya enerji kaynaklarının da yoğun olarak yer aldığı çoğunlukla islam coğrafyasıdır. Ayrıca Balkanları da bu alanın içine katanlar vardı. 1990'lı yıllarda Balkanlarda yaşananlar ve çatışmalara zamanında müdahale edilmemesini, Washington'un Avrupada etkinlik sağlama çabasının bir parçası olarak ele almaktaydılar. Kışkırtılan iç savaşı durdurmakta

yetersiz kalarak NATO'nun ve dolayısıyla ABD'nin yardımına ihtiyaç duyan Avrupa ülkeleri, bölgeye müdahil olmak çabasında olan Washington'dakilerin işini kolaylaştırıcaktır. Carter dönemi (1977-1981) ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski'ye göre NATO'nun burada başarısızlığı hem bu örgütün hem de Amerika'nın global liderliğinin zayıflatılmasına yol açacaktı (Federici & Cafentzis, 2000: 35). Bu müdahaleyle ABD halen bölgede bir Avrupa gücü olduğunu gösterme fırsatı da bulmuştur.

Avrupa Birliği'nin (AB) sınırlarını doğuya doğru genişleterek Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle yakınlaşması, ABD'nin bu bölgeye doğru NATO üzerinden etkinliğini yaymasıyla aynı dönemde meydana gelmekteydi. Bunun geniş Avrupa bölgesinde de bir bölgesel rekabetin yaşandığını gösterdiği söylenmekteydi (Hardy, 1995). Carpenter'a göre eğer Bush yönetimi Avrupa'yla ABD arasında çıkarlar ve politika yaklaşımları konusunda

artan farklılaşmayı engelleyemezse NATO'ya yüklemek istediği yeni misyonu sürdürmekte zorlanacaktı (Carpenter, 2003, 511).

11 Eylül'den (2001) sonra Geniş/Büyük Ortadoğu Projesi için ilk olarak Afganistan'dan başlandı. Afganistan, Kazak-Türkmen enerji kaynaklarının Hint Okyanusu'na taşınması açısından önemli bir yoldu. Afganistan'dan sonra Irak, Geniş/Büyük Orta Doğu Projesinin batıya açılımında önemli bir operasyon alanı olarak görüldü. Irak işgaliyle burada önemli enerji yatırım hakları elde etmiş olan özellikle Rus şirketleri bölgeden dışlanmış oldu. Suriye ve İran'ın buradaki bağlantılarının engellenmesinin amaçlandığı da dikkat çekmekteydi (Taheri, 2003).

Büyük Ortadoğu Projesi'nde Türkiye'ye önemli bir rol yüklenmeye çalışılmaktaydı.

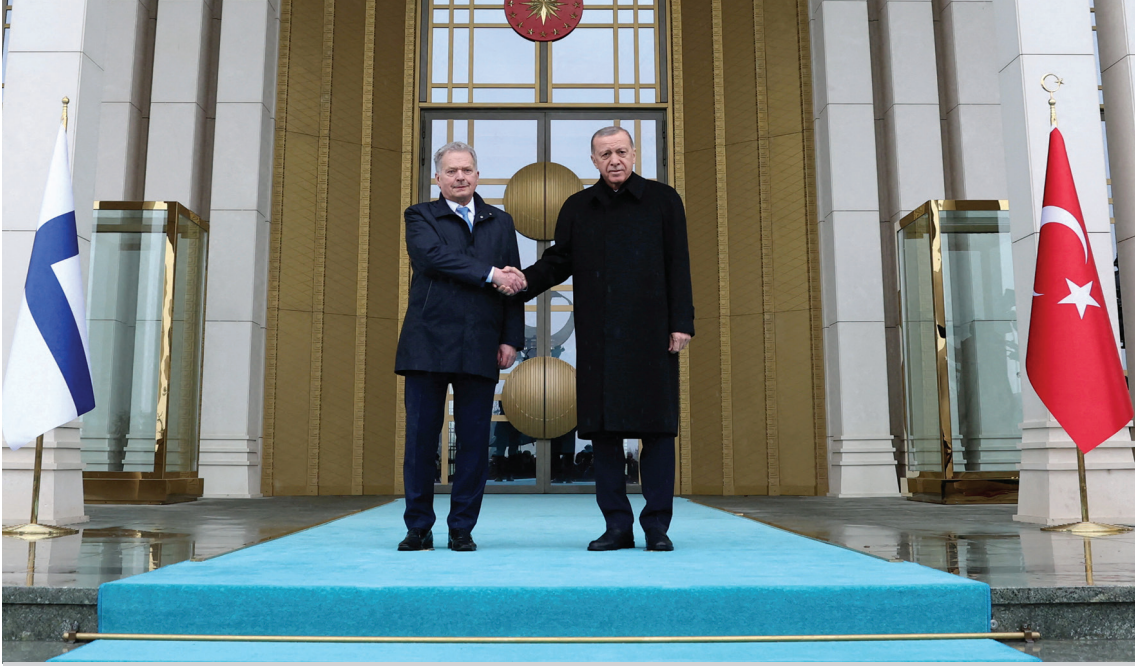
Kuzey Irak'ın bir bölgesel operasyon merkezi olarak düşünülmesinde, Türkiye'nin bu rolü kabullenmemesinin de etkisi olmuştu. Kuzey Irak'ın Akdeniz bağlantısı aranacaktı. Kıbrıs'a gösterdikleri yoğun ilgi de bununla bağlantılı olarak düşünülebilir. Kuzey Irak'ı Hazar'a bağlamanız için İran'ın kuzeybatısından bir hat kurmanız gerekir. O zaman kuzeybatı İran'daki Azerileri yahut da Kürtleri ayaklandırmanız gerekir. Ayaklanma ve arkasından gelen baskıcı uygulamaların insani müdahale için bir gerekçe olarak kullanılageldiği ise bilinmektedir. Carter Doktrini'nde özellikle vurgu yapıldığı gibi, asıl amaç bölgedeki enerji kaynaklarının ABD merkezli kontrolünün sağlanması olduğu ifade edilmiştir (Carter Doctrine, 2005).¹¹ Bu girişimlerinde başarılı olamadıkları fakat

farklı yöntemlerle kontrol çabalarının sürdüğü bilinmektedir.

Carnegie Endowment for International Peace adlı ABD merkezli düşünce kuruluşunun (1910'da kuruldu) 29 Mart 2004 tarihli Policy Brief dergisinde yayınlanan "The Greater Middle East Initiative" adlı makalede Bush yönetiminin "Genişletilmiş Ortadoğu Girişimi" adıyla Haziran 2004'te yapılacak olan G-8 zirvesinde bir proje açıklayacağını belirtiyordu. "Greater Middle East" coğrafyası, Arap dünyası, Afganistan, İran, İsrail, Pakistan ve Türkiye'yi içermekteydi. Bölgenin demokratikleştirilmesi, ekonomik ve siyasi olarak dönüşümü amaçlanmaktaydı. Aslında kendilerine uygun yönetim biçimleri amaçladıkları açıktı. Suudi Arabistan'ın yönetim biçiminden söz edilmemişti (Ottaway, M., & Carothers, T., 2004)

Carter'ın danışmanı Brzezinski ise Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesinde acele edilmemesi, aksi taktirde bir seçim olması durumunda Suudi Arabistan'da seçimi bin Ladin'in kazanacağını söylüyordu (Brzezinski, 2004).

ABD'li Cumhuriyetçi senatör Chuck Hagel 23 Ocak 2004'te Brüksel'de yapılan "ABD, NATO, ve Büyük (Genişletilmiş) Orta Doğu" adlı güvenlik seminerinde NATO'ya tehditlerin büyük güçlerden değil küçüklerden geldiğini, NATO'nun büyük Ortadoğu'ya istikrar getirmek için daha fazla müdahil olması gerektiğini ifade ediyordu (Hagel, 2004). Büyük Ortadoğu Projesi'nde Türkiye'ye önemli bir rol yüklenmeye çalışılmaktaydı. Bu coğrafyada Chase, Hill ve Kennedy'nin belirttiği gibi Türkiye'nin etki etme potansiyeli bulunduğu ifade edilmekteydi (Chase, Hill, & Kennedy, 1996: 47).

Finlandiya Cumhurbaşkanı Sauli Niinistö ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Mart 2023'teki görüşmesi. (Cumhurbaşkanlığı Basın Ofisi, 2023)

Mart 1999'da Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan üyeliğe kabul edilmişlerdi. 29 Mart 2004'te NATO yedi yeni ülkeyi üyeliğe aldı (Bulgaristan, Romanya, Estonya, Latvia, Litvanya, Slovakia, Slovenya). Böylece NATO'nun üye sayısı 26 olmuştu. Arnavutluk ve Hırvatistan (2009), Karabağ (2017) ve Kuzey Makedonya (2020) ile üye sayısı 30'a çıktı.

2022 yılında ise Washington yönetimi bazı müttefikleriyle beraber NATO'nun doğuya doğru genişlemesini sağlamak için çaba gösterirken, Türkiye'nin veto engeline takıldı. Vetonun kaldırılmasıyla birlikte, Finlandiya'nın üyeliğinin önü açılmış oldu. 4 Nisan 2023'te üyeliğe kabul edildi. İsveç'in üyelik başvurusu, terör örgütlerini ülkesinde koruduğu gerekçesiyle bu süreçte Ankara'nın vetosuna takılmıştır. Finlandiya'nın üyeliği, Rusya Federasyonu'nu çevreleme politikasına

uygun olarak yapılmıştır. Moskova, daha önce de olduğu gibi bu gelişmenin, Rusya'nın güvenliğini tehdit ettiğini ifade etmiştir (The Guardian, 2022; Jakarta Post, 2023).

2004 yılındaki İstanbul Zirvesi'nde önemli ölçüde NATO'nun yeni tanımlamayla genişletilmiş Ortadoğu'da üstlenebileceği rol konuşulmuştu. NATO Genel Sekreteri Scheffer Galatasaray Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında NATO'nun artık caydırma amaçlı pasif bir örgüt olmaktan öte hareket halinde bir ittifak olduğunu ifade ediyordu (Scheffer, 2004b). İstanbul Zirvesi öncesi yaptığı açıklamada Scheffer zirvenin NATO'nun, Akdeniz'den Geniş Ortadoğu bölgesine uzanan alan için bir çerçeve oluşturma fırsatı yaratabileceğini ifade ediyordu (Scheffer, 2004c: 6).

Dönemin (2001-2009) ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney de 24 Ocak 2004 tarihinde

İsviçre’de yapılan Dünya Ekonomi Forumu’ndaki konuşmasında proje konusunda ipuçları veriyordu. Cheney, “özgürlük ve demokrasinin Büyük Ortadoğu’da yaygınlaştırılmasının herkesin çıkarına olduğunu” ifade etmekteydi (The White House, 2004).

Dr. Kissinger Aralık 1989’da Newsweek’deki bir makalesinde “eğer Almanya ile Fransa’nın ittifakını önleyemezseniz ve bunlar Rusya ile ittifaka girerlerse büyük felaket olur” diyordu.

ABD, pazarın güvenli kılınması ve rakiplerin kontrolünden uzaklaştırılması çabasında eski müttefikleriyle anlaşmazlıklar yaşarken, Rusya Federasyonu gibi potansiyel alternatif güçlere karşı da faaliyetlerini sürdürüyordu. Rusya, kendi etrafında bir çevreleme politikasıyla karşılaşmış, Kafkasya’da İran’la olan bağlantısı, ABD tarafından Gürcistan üzerinde kontrol sağlanarak kesilmeye çalışılmıştı (NATO Update, 2006). Gürcistan’ın NATO’ya alınma çabası ABD’nin NATO üzerinden kontrol hattını geniş bir satıha, yanı daha geniş bir bölgeye taşıma amacıyla yapılmaktaydı. Fakat ABD ve bazı müttefiklerinin hem kontrol alanını genişletmek hem de Rusya Federasyonu’nun etki alanlarını daraltmak amacıyla giriştiği NATO’nun Kafkasya’ya uzatılması çabası Moskova’nın tepkisiyle karşılaşmıştır (Reuters, 2008). Rusya’nın 2008 Ağustos ayındaki Gürcistan müdahalesi sonrası ABD geri adım atmıştır.

İran, Rusya ile işbirliğini ABD’ye karşı bir denge olarak kullanmaya çalışmıştır. Fransa ise bu süreçte, Afrika coğrafyasındaki geleneksel

etkisini sürdürmek için Washington’dan yana tutumunu sürdürmüştür.

Büyük Ortadoğu Projesi’nin olumlu bir çaba olduğunu ifade edenler demokrasinin bölgede yaygınlaştırılması üzerinde durmaktadırlar. Eski ABD dışişleri bakanlarından H. Kissinger “en iyi ve gerçekte en akla uygun seçim tüm dünya için Amerikan tarzı ekonomik ve siyasal önceliklerin uyarlanmasıdır” diyordu (Kissinger, 2001, 252). Bu, ABD dayatmalarının gerekçesini yaratmak için bir meşruiyet arama çabasının ifadesi olarak görülebilir.

Soğuk Savaş sonrası, uluslararası sistem henüz oturmadığı için gerginlik arttı. Soğuk Savaş sonrası sistem 30 yıldan fazla bir süredir oturtulamayınca, Washington ve bazı müttefiklerince kontrol edilmesi istenilen farklı güçler, farklı hareket etmeye başladılar. Bu konuyu Dr. Henry Kissinger soğuk savaş bitmeden evvel gündeme getirmişti. Aralık 1989’da Newsweek’deki bir makalesinde “eğer Almanya ile Fransa’nın ittifakını önleyemezseniz ve bunlar Rusya ile ittifaka girerlerse büyük felaket olur” diyordu (Kissinger, 1989). Sistemi kontrol etmekte zorlanmayacaklarını düşünenler, Sovyetler Birliği’nin ABD politikalarına direnemediğini, yerini alan Rusya Federasyonu’nun ve diğerlerinin de aynı yolla dize getirilebileceğini hesap ediyorlardı. Fakat yeni güç merkezleri artan oranda taleplerini ortaya koymaya başladıklarında Washington yönetimi bunlara karşı çıkmakta zorlanmaya başladı. 11 Eylül yeni sistemin kontrol edilebilmesi için bir fırsat olarak düşünülmüştü. Bazı iddialara göre, bilindiği halde önlem alınmadığı için meydana gelen bu olay, ABD’ye NATO üzerinden Afganistan’a kadar müdahale etme imkanı vermiş olsa da başarılı olmamıştır (Vidal, 2002).

Suriye ve Rus askerleri, 1 Nisan 2018'de Şam'ın Doğu Guta kırsalında hükümet kontrolü altına giren Cobar mahallesinde askeri bir mevzide nöbet tutuyor. (Xinhua/Safarjalani, 2018)

Maliyetlerin yüksekliğinden dolayı gelişmiş merkezi ülkeler arasında doğrudan çatışmalardan kaçınıldı. Diğer yerel ya da bölgesel aktörler aracılığıyla sistemde hegemonyayı ele geçirmek ve kaynakların çoğuna el koymak için güç yarışı farklı biçimlerde sürdürüldü.

Avrasya coğrafyasında yeni ittifakların kurulması çabaları devam ederken, tek kutuplu sistemde birçok alana müdahale etmek zorunda kalan Washington bunun maliyetini karşılamakta zorlanmaktadır. Maliyeti başkalarına yükleme çabalarına karşı değişik ülkelerde tepkiler/direnişler arttıkça Washington yönetimi sindirme politikasında saldırganlaşmaktadır. Bu saldırgan politikaların, ABD'yi ve bağlı Çok Uluslu Şirketler'ini, en çok kazanç sağladığı uluslararası ekonomik faaliyetlerinde zora sokacağı açıktır. Bu gelişmeler, ülke insanının refahına olumsuz yansıtacağından Amerikan toplumunda ve yakın müttefiklerinde toplumsal muhalefeti artırma potansiyeli taşımaktadır.

Emperyalist Politikaların Çıkması

20.yüzyılın ilk yarısında merkezi gelişmiş ülkeler dünya ekonomisinden daha fazla pay alabilmek amacıyla birbirlerinin boğazlarına sarılmışlardı. Bu deneyimlerin ağır faturası nedeniyle merkezi ülkeler paylaşım savaşlarında yeni yöntemler geliştirmeye başlamışlardı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra boyun eğdirilmesi istenilen çevre ülkelerde etnik, dinsel hareketlerin kullanılması yoluna gidilmişti. Bu yolla çevre ülkelere dayatılmak istenilen talepler, bu ülkelerdeki yönetimlerin özellikle etnik ve dinsel grupların talepleri karşısında zorlandıkları durumlarda gündeme getirilmiştir.

Emperyalizmin 19. yüzyılın son çeyreğindeki görünümünde sürekli bir değişim yaşanmış ve yöntemlerinde farklılaşmalar görülmüştür. 20. yüzyıl boyunca bazı merkezi gelişmiş

lkeler zaman zaman uluslararası etkinlik sağlama konusunda anlaşmazlığa düşmüş olsalar da uluslararası sistemin emperyalist yapısı temelde değişmemiştir. Değişim, kullanılan yöntemlerdeki yaklaşımlarda gözlemlenmektedir. Varolan sisteme yönelik muhalefeti başka alanlara yönlendirmek amaçlanmıştır. 20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran en önemli yöntemlerden birisi olan etnik-dinsel kart kullanılarak evre ülkelerde etkinlik sürdürmenin maliyeti ise, emperyal dayatmaların hedefinde yer alan Türkiye gibi evre ülkeler açısından da yüksek olmuştur. Washington yönetiminin kontrollü istikrarsızlığa başvurduğu, bunu hegemonyasını sürdürme çabası önündeki engelleri kaldırmakta kullandığı ve bu amaçla askeri eylemler gerekli olduğunda istikrarsızlığı ve kışkırtmaları kullandığı bilinmektedir (Escobar, 2002).¹²

Hegemonyayı sürdürebilmenin bir maliyeti vardır. Bunun için merkezi ülkeler enerji kaynaklarının kontrolü üzerinde bir yarış içerisine girmişlerdir. Kuzey Irak konusu bu ereve de anlaşılabilir. Washington'un istediği, ABD'nin Körfezdeki ve Hazar havzasındaki enerji kaynaklarını kontrol etmesine yardımcı olabilecek ve kendi kontrolünde tutabileceği yeni yapılanmalar, kontrolünde tutabileceği yönetimler kurmaktır. Komşularıyla kavgalı ve bu nedenle ABD'ye bağımlı politikalar izlemek zorunda olacak bir sorunlu bölge yaratılma çabası hem Irak'ta hem de Suriye'nin kuzey doğusunda sürdürülmektedir. Suudi Arabistan'da 261, Kuveyt'te 96, Irak'ta 112, İran'da 93, Hazar havzasında 160-200 milyar varil (tahmini) petrol rezervinin (ayrıa yaklaşık trilyonlarca metre küp doğal gaz) varlığı bu bölgede merkezi ülkelerin rekabetinin nedenini göstermektedir (Oil & Gas Journal, 2003). evre

lkelerden transfer ettikleri kaynakları kendi toplumlarının taleplerinin bir kısmını tatmin etmek için de kullanan merkezi gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan evre ülkelerin insanının içinde bulundukları olumsuz koşullardan liberal globalleşme ile kurtulabileceklerini vaaz etmeyi sürdürürken, eski ABD Dışışleri Bakanı H. Kissinger, globalleşmenin, aslında Amerikan hegemonyasının başka bir adı olduğunu da ifade ediyordu (Kissinger, 1999:7).

Jeopolitik Rekabet Alanı Genişliyor

Genel olarak coğrafya ve politika arasındaki ilişkiyi gösteren, dünyadaki stratejik kaynakların yer aldığı coğrafi alanların kontrolü için sürdürülen siyasi, ekonomik, askeri çabalarda ifadesini bulan jeopolitik rekabette Afganistan'dan Fas'a uzanan Büyük Ortadoğu coğrafyası ve bunun yanında Macaristan'dan Çin'e uzanan Avrasya coğrafyası gnmş tartışmalarının odağında yer almıştır (Abu-Lughod, 1989: 343-5; Gills & Frank, 1996: 86).

20. Yüzyılın ilk yarısında Almanya ve İngiltere'nin Avrupa'da etkinlik sağlama abaları 20. Yüzyılın ikinci yarısında yerini, ABD'nin en büyük askeri-sanayi gücü olarak öne çıkmasına ve karşısında yer alan Sovyet blokuyla özellikle Avrupa coğrafyasında 1990 yılına kadar sürdürdükleri bir rekabete bırakmıştı. 1990'lı yıllarda etkinlik yarışı yeni bir boyut kazanmış fakat henüz tamamlanamamıştır. Bu süreçte uluslararası sistemdeki etkinlik yarışında belirli hedeflerine ulaşmak isteyen devletler bu yarışta hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği ve bunların öncelikleri konusunda yoğun bir çaba içerisine girmişlerdir. 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde dünya Avrasya merkezli yeni bir jeopolitik rekabete sahne olmaktadır.

ABD eski başkanlarından Jimmy Carter'ın (1977-1981) ulusal güvenlik danışmanı Brzezinski Avrasya'nın önemini vurguladığı çalışmasında bu coğrafyada dünya milli gelirinin yüzde 60'ının ve bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçünün bulunduğunu ifade ediyordu (Brzezinski, 1997: 31). Brzezinski ABD'nin bütün dünya pazarına ve kaynaklarına ihtiyaç duyduğu kadar, Avrasya'nın istikrar için Amerika'nın hakimiyetine ihtiyacı olduğunu da ifade etmekte ve sanki kaçınılmaz bir karşılıklı bağımlılık sürecinin olduğunu vurgulamaktadır (Brzezinski, 1997: 36).

Günümüzde, uluslararası etkinlik sağlamanın temel koşullarından biri olan enerji kaynakları üzerinde kontrol konusuna referans yapmadan jeopolitik rekabeti anlatmaya çalışan araştırmaların öne çıkarıldığı da görülmektedir. Samuel Huntington'un "global politikayı bir uygarlıklar çatışması haline getirmeye" çalışan "Medeniyetler Çatışması" adlı makalesi buna örnektir (Huntington, 2003: 22-49).¹³ Huntington'un

emperyal bir dayanışmayla hegemonyanın sürdürülebileceğini öne sürdüğü bir makalesinde Avrupa'yla sağlıklı bir işbirliğinin Amerika'nın süper güç konumuna destek vereceğini ifade etmektedir (Huntington, 1999: 48). ABD Dış İlişkiler Konseyi'nden Charles A. Kupchan ise gelecekteki uygarlıklar çatışmasının gerçekte ABD ile dünyanın geri kalanı arasında değil, ABD ile gelişmiş Avrupa arasında olabileceğine dikkat çekmektedir (Kupchan, 2002:42-44).

Kaynakların kontrolünün siyasi, askeri, ekonomik boyutları olduğu açıktır. ABD'nin bölgesel düzeydeki belirli etkinliği önemli oranda enerjide ayrıcalıklı olmasını da beraberinde getirirken, Almanya, Fransa ve Japonya gibi olası rakip güçler, hem kendi coğrafyalarındaki enerji kaynağından yoksunlukları ve hem de kaynakların bulunduğu bölgeleri kontrol edebilecek yapılanmalarının bulunmaması nedeniyle ABD'ye yakın durma yolunu seçmişlerdir.

Rusya Federasyonu ise kendine yeterli olan

kaynaklarıyla önemli bir güç merkezi olma özelliğini sürdürmektedir. Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" adlı kitabını yayınladığı yıl, Uluslararası Avrasya Hareketi kurucusu Rus Alexander Dugin, "Jeopolitiğin Temelleri" adlı kitabını yayınladı. Bu çalışmasında, Avrasya'da yeni bir yapılanmanın yollarını araştırıyor ve böylece bu coğrafyada ABD etkinliğinin önünü kesmeyi hesaplıyordu. Bu bloğun temelinde Rusya, Almanya gibi ülkelerin yer aldığı bir eksenenden/miğferden söz ediyordu. Bu proje ABD'nin inşa etme hesaplarını yaptığı tek kutuplu bir sisteme karşı, Moskova'nın savunduğu çok kutuplu dünya düzeni talebini öne çıkarmayı amaçlamaktaydı (Dunlop, 2004: 41-57; Shlapentokh, 2001: 29-37).

ABD'nin uluslararası sistemde hegemonyasını sürdürebilmesi için sistemin askeri-siyasi-ekonomik ayaklarını kontrol etmesi ve bunun için gerekli kaynakları ayırabilmesi zorunludur.

Dünya petrol rezervlerinin önemli bir kısmının yer aldığı Petrol İhraç eden Ülkeler Örgütü OPEC, islam ülkelerinin çoğunlukta olduğu bir kuruluş olarak dünya enerji piyasasında etkinliğini sürdürmektedir. Enerjide (doğal gaz, petrol v.s.) önemli oranda dışa bağımlı gelişmiş sanayi ülkeleri, ihtiyaçlarını karşılamak için ABD ile işbirliği içinde hareket etmektedir. Washington'un etkinliğinin yüksek olduğu Suudi Arabistan gibi dünyada en fazla petrol üreten ülkelerinin güvenlik konusunda ABD merkezli dayanışmalara ihtiyaç duymalarına rağmen, zaman zaman alternatif dış politika

izlemeye çalıştıkları ve petrol üretimleri için yeni Avrasya'da alternatif pazarlara yönelmeye çalıştıkları da dikkati çekmektedir.

ABD'nin ve bazı müttefiklerinin, uluslararası petrol şirketleri aracılığıyla uluslararası yatırımlarda elde ettiği öncelikler ve böylece sağladığı gelir, uluslararası hegemonya için elzem olan ekonomik kazançlara önemli bir katkı yapmaktadır. ABD'nin uluslararası sistemde hegemonyasını sürdürebilmesi için sistemin askeri-siyasi-ekonomik ayaklarını 2. Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi kontrol etmesi ve bunun için gerekli kaynakları ayırabilmesi zorunludur.

NATO ve Kriz yaratarak alan genişletmek: Rusya-Ukrayna Savaşı

Ukrayna'nın Rusya ile çatışma sürecinin başlaması ABD'ye NATO üzerinden etkinliğinin artırılabilmesi için yeni imkanlar yaratmıştır. 2019 yılında Fransa devlet başkanı Macron'un NATO'nun beyin ölümü gerçekleştiği yolundaki demeci Washington gibi merkezlerde rahatsızlık yaratmıştı (The Economist, 2019; The Guardian, 2019). Fakat, 2014 yılından başlayarak Moskova'nın bir referandumla Kırım'ı topraklarına katma kararı ve Donbas bölgesindeki Rus nüfusu koruma altına alma girişimi Avrupa coğrafyasında yeni bir güvenlik tartışması başlatmıştır. Bazı raporlarda Washington'un, Rusya Federasyonuna yönelik güvenlik stratejileri de dile getirilmiş, Ukrayna-Rusya çatışmasında ABD'nin askeri yardımıyla, coğrafi yakınlık ta dikkate alınarak çatışmaların yayılmasına yol açabilecek bir kışkırtmaya mahal vermeden Rusya'ya yüklenebilecek maliyetin artırılmasının önemli avantajlar sağlayabileceği ifade ediliyordu (RAND Corporation, 2019).

Ukrayna savaşı, Washington yönetimine, Avrupa'dan NATO'nun dışlanma tartışma ve girişimlerinin önüne bir set çekerken, geniş Avrupa coğrafyasında bir kontrol mekanizması olarak NATO'nun etkinliğini yeniden yapılandırma imkanı sağlamıştır (Chatham House, 2023). Hattı kontrolü sağlamak isteyen ABD ve bazı müttefikleri, bu çabalarında başarılı olursa sathı kontrole, yani Avrasya'nın ve Afrika'nın bazı bölgelerine de kontrollerini uzatmak isteyeceklerdir. Kafkasya'da, Gürcistan üzerinden kurmak istedikleri kontrol mekanizması Rusya Federasyonu'nun engeline takılınca geri adım atmak zorunda kalmışlardır. Yeni kontrol alanı olarak seçtikleri Ukrayna'da da zorlandıkları görülmektedir. Dr. Kissinger'in uyarılarına uygun olarak hareket edilmiş ve bu süreçte Almanya başta olmak üzere Avrupalı müttefiklerinin Moskova ile yakınlaşmasının önünün kesilmesinde önemli bir adım atmışlardır fakat yine Kissinger'in belirttiği gibi yeni sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. Geri adım atmakta zorlanan Washington ve İngiltere gibi bazı müttefikleri, bunun nedeni olarak da NATO genel sekreteri Stoltenberg'in de belirttiği gibi, NATO'nun tüm çabalarından sonra Rusya'nın savaşı kazanması ABD açısından önemli bir geri adım olur düşüncesindedirler (Stoltenberg, 2023).

Prof. John J. Mearsheimer, ABD ve Avrupalı müttefiklerinin Ukrayna konusunda Putin'i kışkırtıcı bir rol oynadıklarını da ifade ederken (Mearsheimer, 2014), savaşın maliyetini ve yayılma riskini gören ABD'nin eski Dışişleri Bakanı Kissinger, Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski ve müttefiklerine, savaşın sona erdirilebilmesi için tavizkar bir tutum takınmalarını önermiştir (Carbonaro, 2002; Bella, 2022; Kissinger, 2014).

ABD-İngiltere ittifakının, Avrupa'daki bazı batılı müttefikleri ile olan ilişkilerinde sorunlar artarken, Çin Devlet Başkanı Xi Moskova'yı ziyaret etmiş ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Putin ile görüşmesi sırasında ülkelerinin dünyadaki jeopolitik değişimde itici güç rolü oynadıklarını ifade etmiştir (Lemaître & Ruisseau, Le Monde, 2023; Ellyatt, CNBC, 2023; Aljazeera, 2023). Batı basınında ve batılı bazı liderlerin söylemlerinde Çin'in, Rusya'dan sonra hedef olarak gösterilmesi dikkate alınırsa, Çin yönetiminin Rusya ile olan ilişkilerini geliştirmekte olması anlaşılır bir çabadır.

ABD-İngiltere ittifakı, Hindistan'ın özellikle enerji ihtiyacını Rusya'dan karşılamasından da rahatsız olmuştur (Chang, 2023; Sen, 2022; Naqvi, 2023). Bu ittifak, Rusya'ya karşı uyguladıkları ambargonun başarısını engellemektedir. Avrupa coğrafyasında yükselen toplumsal tepkiler yanında Çin'in kontrol edilememesi ve Hindistan Başbakanı Modi'nin Rusya ile enerji konusundaki işbirliğini sonlandırmayı kabul etmemesi de Washington ve Londra'nın hesaplarını zora sokmuştur.

Sonuç

ABD'nin, Rusya Federasyonu gibi güçlerin yanında, Çin ile de uzun dönemde rekabet sorunu yaşayabileceğine dikkat çekilmekteydi (The National Security Strategy of the United States of America, 2002, 26-7; Brezinski, 1997; Kissinger, 1994, 826). Çin'in kalkınma hızının yüksekliği enerji ihtiyacını artırmıştı. Çin'in, enerji üretim merkezleri üzerindeki jeopolitik rekabette daha fazla söz hakkı isteyeceği, bunun da kendisine alternatif güç ve kaynaklara ortak

istemeyen ABD ile sorunlarını artıracak ifade edilmişti (Segal, 1998; Ricks, 2000). ABD'nin, İran ile olan sorunları nedeniyle uygulamaya koyduğu ambargo, Çin yönetimi tarafından bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Çin, bu ortamda İran ile enerji anlaşması imzalama ve ihtiyacının önemli bir kısmını ABD ambargosu nedeniyle pazar konusunda sıkıntı yaşayan İran'dan alma imkanını elde ederken, bu durum diğer taraftan, İran'a da ekonomik olarak nefes alma imkanı sağlamıştır (Fassihi & Myers, 2021).

Özellikle körfez bölgesi ülkelerini İran üzerinden tehdit etmeye çalışan Washington yönetiminin bu tutumu Çin açısından bir fırsat olarak görülmüştür. Çin yönetimi, ABD'nin arka bahçesi sayılabilecek Suudi Arabistan ile İran arasındaki gerginliği gidermek için Tahran ile kurduğu ekonomik ilişkiyi kullanmış ve iki ülkeyi bir araya getirmeyi başarmıştır. ABD'nin arka bahçesi sayılabilecek bir ülke olan Suudi Arabistan ile İran'ın görüşmesi ise Washington yönetimini rahatsız etmiştir. Washington'un uluslararası sistemi kontrol çabalarında zorlandığı dile getirilmektedir. Charles A. Kupchan birleşik Avrupa gibi merkezlerin ortaya çıkmasıyla ABD'nin tek kutuplu sisteminin sürmesinin zor olduğunu ifade etmişti (Kupchan, 2002: 62; Baun, 2004: 27-38). Fakat Washington yönetimi Avrupa'da ABD hattının dışına çıkma çabalarını görek bunu engellemeye karar vermiştir. Bu nedenle, Ukrayna krizini yaratmayı başarak Almanya başta olmak üzere AB ülkelerini kontrol altına almaya çalışmaktadır. Kontrolün sürdürülmesi için artan oranda müdahaleci bir politika izlenmesi de önerilmekte, Amerikan hegemonyasının korunması için müdahaleye öncelik verilmesi önerilmiştir (Kagan, 2001).

Washington tarafından, NATO'nun çıkarlarının

tehdit edildiği her yerde harekete geçilmesi önerilirken (The National Security Strategy of the U.S, 2002). ABD'nin çıkarlarına bir tehdit olduğu durumlarda dünyanın herhangi bir ülkesinde ve her zaman askeri güç kullanma hakkı olduğu vurgulanmaktaydı (Shuia, 2004: 34). ABD çıkarlarının bulunduğu herhangi bir yerde çıkarların korunması için Washington'un harekete geçeceğini vurgulayarak esasen Monroe Doktrini'nin çıkar alanı olarak tanımladığı Amerikan kıtasına 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'yı da katmış olan Washington yönetimi, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni gerçekliklerle bu alanın yeniden tanımını yapmıştır. Çıkarlarının bulunduğu tüm coğrafya olarak ifade edilebilecek bu yeni tanımlamada ABD hegemonyasının bir örgütü olan NATO'nun hattı kontrol anlayışı terk edilmiş, yerine yine ABD çıkarlarının yer aldığı coğrafyayı içeren tüm sathı anlayışı ikame edilmiştir.

NATO'ya artık değişen hegemonya taleplerine uygun olarak yeni çıkar alanlarını yani ABD ve bazı müttefiklerinin faaliyette bulunduğu ya da bulunmak istediği tüm alanları içeren bir sathı koruma görevi verilme süreci başlatılmıştır. Fakat, Washington yönetimi ve İngiltere gibi müttefikleri, 2. Dünya Savaşı sonrası ideolojisini kendilerinin belirlediği uluslararası sistemdeki kurumsal yapılanmaları eskisi gibi sürdürmekte zorlanmaktadır. Uluslararası sistemin yeniden yapılandırılmasında ABD-İngiltere dışında, Avrasya'da yer alan ülkelerin de yeni taleplerle öne çıktıkları, ortak bir çerçeve belirlenmesinin ve bireylerin temel ihtiyaçlarının (barınma-beslenme-sağlık gibi) öne çıkarıldığı adil bir yapılanma sürecinin öne çıkarıldığı görülmektedir. Bu sürecin nasıl gelişeceği ise toplumsal, bölgesel ve uluslararası aktörlerin tutumlarıyla belirlenecektir. 🌸

Notlar

Kaynakça

¹ ABD Dışişleri Bakanı George Marshall Harvard Üniversite-si'nde 5 Haziran 1947'de yaptığı konuşmasında Amerika'nın refahı-nın Avrupa'nın kendisini toparlamasına borçlu olduğu konusunda uyarıyordu. Bkz., (LaFeber, 1989, 456)

² 1999'da Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan, Mart 2004'te ise Bulgaristan, Romanya, Estonya, Litvanya, Latvia, Slovenya, Slo-vakya üyeliğe alındılar.

³ Hegemonya: Bir devlet ya da bir sınıfın kendi faaliyet alanını kontrol ettiği, diğer devletlerin ya da sınıfların hegemon gücün ya da sınıfın taleplerine boyun eğmeye zorlandıkları durum. Devletler dünya sistemi düzeyinde hegemon olarak adlandırılırken sınıflar devlet içinde hegemon olarak adlandırılırlar.

⁴ ABD Dışişleri Bakanlığı Politika Planlama personeli 7 mayıs 1947'de oluşturuldu. Amacı, uzun dönem politikalar geliştirmekti.

⁵ ABD başkanı Bush, ABD askeri gücünü başka ülkelerin ulaş-mayacağı düzeyde tutacaklarını ifade ediyordu. (CNN International 2002, 2 Aralık).

⁶ Dönemin NATO genel sekreteri G. Robertson Fransa, Alman-ya ve Belçika'nın NATO'yu yıkmak amacıyla olduklarını söyleyerek suçlamıştır. (Bühl, 2003)

⁷ ABD Dışişleri Bakanlığı Siyasi İlişkiler Müsteşarı Marc Gross-man, "21. Yüzyılda Amerikan Dış Politikası" adlı konuşmasında "ser-best pazar olmadan demokrasi olmaz" diyordu. Aynı konuşmada Grossman, "ABD'nin tarihinde global sistemle hiç bu kadar entegre olmadığını, Amerikan gücünün ise diplomatik başarıda temel anahtar olduğunu" ifade ediyordu. (Grossman, 2002)

⁸ Yardım kuruluşu Oxfam'a göre, gelişmekte olan ülkeler ge-lişmiş zengin ülke pazarlarına ihracat yaparken gümrük tarifeleri engeliyle karşılaşmaktadır. Bu durum zengin ülkelerin karşılaştı-ğından 4 kat daha fazladır. Bu engeller gelişmekte olan ülkelere 100 milyar dolara mal olmaktadır. Bu rakam gelişmekte olan ülkelerin aldıkları yardımların iki katıdır. Bkz., (Vass, 2002, 937). Gelişmekte olan ülke ekonomilerinin ödedikleri borç faizleri Çok Uluslu Şir-ketlerin uluslar arası yatırımlarından elde ettikleri kardan fazladır. Bkz., (The Guardian, 1998). Dicken'e göre, Çok Uluslu Şirketler yerel ekonomilerin global ekonomiyle entegre edilmesine önemli etkileri oluyor. Bu da gelişmekte olan ülkeleri dünya ekonomisindeki ani de-ğişimlerden olumsuz etkiliyor. Bkz., (Dicken, 1998, 276).

⁹ Pentagon'un 1992 tarihli Taslak Savunma Planlaması Klavu-zu basına sızdırıldığında önemli tartışmalar yarartmıştı. O zaman Savunma Bakanlığı Müsteşarı olan Paul Wolfowitz'in önemli rol oynadığı bu taslakta esas amacın eski Sovyet coğrafyasında ya da herhangi bir yerde bir rakip ülkenin ortaya çıkmasını engellemek olduğu, alternatif bir güç merkezinin global bir güç olmasına katkı yapacak düzeyde kaynakların bulunduğu coğrafyanın düşmanca bir gücün kontrolüne geçmesinin engellenmesi gerektiği vurgulanmak-tadır. ABD stratejisinin gelecekte potansiyel global rakip olabileceklerin ortaya çıkmasını engellemeye odaklanmasının gerekliliği ifade edilmektedir (New York Times, 1992).

¹⁰ Richard J. Barnet'e göre ABD'nin karşılaştığı en önemli sorun ekonomiktir ve sorunun kaynağı Komünist dünya değil kapitalist ülkelerdir (Barnet, 1990, 72).

¹¹ ABD Savunma bakan yardımcısı Paul Wolfowitz, Irak mü-dahalesi konusunda 24 Eylül 2002'de şöyle diyordu: "Irak petrol denizi üzerinde yüzmektedir. İrak'a müdahale edilecekse bu, terör, kitle imha silahları ya da Saddam Hüseyin nedeniyle değil petrol nedeniyle olacaktır." Bkz. (Wright, The Guardian, 2003, 4 Haziran).

¹² 11 Eylül böyle bir meşruiyet sürecinin başlangıcı olarak da gö-rülebilir diyor Vidal. Bkz. (Vidal, The Observer, 2002)

¹³ G. O Tuathail, Huntington'un tezinin amacı global politika-yı bir uygarlıklar çatışması haline getirmektedir diyor. Bkz. (Tuathail, 1998, 170-76).

Abu-Lughod, J. (1989). Before European Hegemony: The World System, AD.1250-1350. Oxford Univ. Press, Oxford, 343-5.

Aljazeera. (2023, March 27). China's Xi tells Putin of 'chan-ges not seen for 100 years'. <https://www.aljazeera.com/news/2023/3/22/xi-tells-putin-of-changes-not-seen-for-100>

AUKUS. (2023). Joint Leaders Statement - U.S. Embassy & Con-sulates in Australia, <https://au.usembassy.gov/aukus-joint-leaders-statement/> adresinden alındı.

Barnet, R. J. (1990). Reflections: After the Cold War. The New Yorker, 1 Jan, 72.

Baker, P. (2023) "Chinese-Brokered Deal Upends Mideast Dip-locracy and Challenges U.S", The New York Times, 11 March 2023.

Baun, M. (2004). The Implications of EU Enlargement for the United States. Perspectives, 21/2004, 27-38.

Bella, T. (2022, May 24). Kissinger says Ukraine should cede ter-ritory to Russia to end war. The Washington Post. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/05/24/henry-kissinger-ukraine-russia/>

Brzezinski, Z. (1997). The grand chessboard: American primacy and its geopolitical imperatives. Basic Books.

Brzezinski, Z. (2004). Where do we go from here? Military Tech-nology, 28(1), 16.

Bühl, N. (2003). France and NATO- Partnership with Obstacles. NATO's Nations and Partners for Peace, 2, 67.

Carbonaro, G. (2022, June 5). Henry Kissinger: Ukraine Should Give Up Territory to Russia to Reach Peace. Newsweek. Ret-rieved from <https://www.newsweek.com/henry-kissinger-ukraine-should-give-territory-russia-reach-peace-1710548>

Carpenter, T. G. (2003). The Bush Administration's Security Strat-egy: Implications for Transatlantic Relations. Cambridge Re-view of International Affairs, 16(3), 511.

Chang, F. K. (2023, April 5). China's and India's Relations with Russia after the War in Ukraine: A Dangerous Deviation? Foreign Policy Research Institute. <https://www.fpri.org/article/2023/04/chinas-and-indias-relations-with-russia-after-the-war-in-ukraine-a-dangerous-deviation/>

Chase, R. S., Hill, E. B., & Kennedy, P. (1996). Pivotal States and U.S. Strategy. Foreign Affairs, 75(1), 47.

Chatham House. (2023, February 20). Seven ways Russia's war on Ukraine has changed the World. Retrieved from <https://www.chathamhouse.org/2023/02/seven-ways-russias-war-ukraine-has-changed-world>

Christian Science Monitor. (2004, December 2). A Forward Strat-egy for NATO. Vol. 96, Issue 54.

Christopher, W., & Perry, W. (1997, October 21). NATO's true mission. The New York Times. Retrieved from <https://www.nytimes.com/1997/10/21/opinion/nato-s-true-mission.html>

CNN International. (2002, December 2). Special Event: President George W. Bush Addresses Troops at Fort Campbell. Retri-ved from <https://transcripts.cnn.com/show/se/date/2002-12-02/segment/04>

Scheffer, J. D. H. (2004a). Remarks by President Bush and NATO Secretary General de Hoop Scheffer. (November 10) Nato.int. <https://www.nato.int/docu/speech/2004/s041110b.htm>

- Scheffer, J. D. H. (2004b). Speech. (April 29) Nato.int. <https://www.nato.int/docu/speech/2004/s040429a.htm>
- Scheffer, J. D. H. (2004c). Anticipating Istanbul. NATO Review (Istanbul Summit Special), 6.
- Dicken, P. (1998). *Global Shift: Transforming the World Economy* (3rd ed.). London: Paul Chapman Publishing Ltd.
- Dunlop, J. B. (2004). Aleksandr Dugin's Foundations of Geopolitics. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, 12(1), 41-57.
- EDM Parliament. (n.d.). Paul Wolfowitz and the reasons for invading Iraq. Retrieved from <https://edm.parliament.uk/early-day-motion/22456/paul-wolfowitz-and-the-reasons-for-invading-iraq>
- Ellyatt, H. (2023, March 21). Russia and China are being driven together as the chasm with the West deepens. CNBC. <https://www.cnbc.com/2023/03/21/russia-and-china-are-becoming-ever-closer-and-the-west-should-worry.html>
- Encyclopedia of United States National Security. (2005). Carter Doctrine. SAGE Publications. Retrieved from <http://www.sage-ereference.com/view/nationalsecurity/n93.xml>
- Escobar, P. (2002, December 4). The U.S. and Eurasia: Theatrical Militarism. Asia Times Online. Retrieved from <https://asiatimes.com/2002/12/the-u-s-and-eurasia-theatrical-militarism/>
- Fang, J., Johnson, C., & Leeds, B. A. (2014). To concede or to resist? The restraining effect of military alliances. *International Organization*, 68 (Fall 2014), 775-809.
- Fassihi, F. & Myers, S.L. (2023). "China, With \$400 Billion Iran Deal, Could Deepen Influence in Mideast",
- Gills, B.K. & Frank, A.G. (1996). The Cumulation of Accumulation. In Frank, A.G. & Gills, B.K. (eds.), *The World System*. Routledge, London, 86.
- Grossman, M. (2002). American Foreign Policy for the 21st Century. Remarks to the Kansas City International Relations Council, 29 October 2002, Missouri. www.state.gov/p/14810pf.htm.
- Hagel, C. (2004). "The United States, NATO, And The Greater Middle East" Speech by U.S. Senator Chuck Hagel U.S. Mission to NATO Brussels. Konrad Adenauer Stiftung. https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_dokument_dok_pdf_3929_2.pdf/1c84cfde-3f72-e5df-a50c-c64fdc3b4fbf?version=1.0&t=1539667069095
- Harman, C. (1999). *A People's History of the World*, (s.544), London: Bookmarks.
- Hill, J., & Smith, K. E. (Eds.). (2000). European foreign policy: Key documents (p. 200, 217, 233-234, 243-244). London and New York: Routledge.
- Huntington, S. (1999). The lonely superpower. *Foreign Affairs*, 78(2), 48.
- Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.
- Ikenberry, G. J. (1999). Why export democracy? *The Wilson Quarterly*, 23(2), 60.
- Ikenberry, G.J. (2004). "A Forward Strategy for NATO", *Christian Science Monitor*, 96(54).
- Kagan, R. (2001). The World and President Bush. *Survival*, 43(1), 15.
- Kemp, G. and Saunders, P. (2003). America, Russia, and the Greater Middle East: Challenges and Opportunities. The Nixon Center. Retrieved from <http://www.nixoncenter.org/publications/USRussiainGME.pdf> (p. 7).
- Kissinger, H. (1989). Living with the inevitable. *Newsweek*, December 4, 22-25.
- Kissinger, H. (1994). Expand NATO Now. *The Washington Post*, December 19.
- Kissinger, H. (2001). Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century. New York, NY; London: Simon & Schuster.
- Kissinger, H. (2014, March 5). How the Ukraine crisis ends. *The Washington Post*. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html
- Kissinger, H. A. (1999). Globalization and World Order. Paper presented at Trinity College Conference, Dublin.
- Kupchan, C. A. (2002). The end of the west. *The Atlantic Monthly*, 290(4), 42-44.
- Kupchan, C.H. (2002). The End of the American Era: U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-First Century. New York: Alfred A. Knopf. p. 62.
- LaFeber, W. (1989). *The American Age*. New York, NY: W.W. Norton.
- Lemaitre, F., & Ruisseau, N. (2023, April 9). China's Xi throws support behind Putin during Russia visit. *Le Monde*.
- Lesser, I. O., Nardulli, B. R., & Arghavan, L. A. (1998). Sources of conflict in the Greater Middle East. Santa Monica, CA: RAND. (p. 171).
- Lewis, W. H. (1995). The Growing Reach of Radical Islam. *Joint Forces Quarterly*, (8), 46.
- Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93(5).
- Morgenthau, H. J. (1952). *American foreign policy: A critical examination, 1952:5*. London: Methuen & Co. Ltd.
- Naqvi, M. (2023, March 16). Why India Walks a Tightrope Between US and Russia. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/world/2023/03/16/india-us-russia-tightrope/>
- NATO Press Release (2004, 28 June). Istanbul Summit Communiqué.
- NATO Review. (1990, August). The future of the Atlantic Alliance. (38)4, 19-22.
- NATO. (2006, September 21). NATO offers Intensified Dialogue to Georgia. NATO Update.
- Newsweek. (1989, December 4). The collapse of communism: Europe rethinks its security. (pp. 22-25).
- Nogee, J. L., & Donaldson, R. H. (1988). *Soviet foreign policy since World War II* (3rd ed., s. 110). New York: Pergamon Press.
- O'Loughlin, J. (1996). Geo-Economic Competition and Trade Bloc Formation: U.S., German and Japanese Export 1968-1992. *Economic Geography*, 72(2), 133-156.
- Oil & Gas Journal. (2003, December 22). Caspian Sea oil and gas: Output accelerates; new projects expected. <http://www.ogj.com/articles/print/volume-101/issue-51/special-report-caspian-sea-oil-and-gas-output-accelerates-new-projects-expected.html>
- Osgood, R. (1968). *Alliances and American Foreign Policy*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins Press.

- Ottaway, M., & Carothers, T. (2004, March 29). Policy Brief-The Greater Middle East Initiative: Off to a False Start. Carnegie Endowment. <https://carnegieendowment.org/files/Policybrief29.pdf>
- Permanent Representation of France to NATO. (2017). Archive - Letter from President Charles de Gaulle to President Lyndon Johnson on France's withdrawal from the NATO command structure (March 7, 1966). <https://otan.delegfrance.org/Archive-Letter-from-President-Charles-de-Gaulle-to-President-Lyndon-Johnson-on>
- Policy Planning Staff. (n.d.). Review of current trends, U.S. foreign policy (Vol. 1, Part 2, Document 4, 24, 24 February, p. 524). Foreign Relations of the United States. Washington, DC.
- RAND Corporation. (2019). Overextending and Unbalancing Russia... (No. RR-3043-AF).
- Rawnsley, G. D. (1999). The campaign of truth: A populist propaganda. Cold-War propaganda in the 1950s (s. 31). London: Macmillan.
- Reuters. (2008, April 11). Russia army vows steps if Georgia and Ukraine join NATO. Reuters. <https://www.reuters.com/article/newsOne/idUSL1143027920080411>
- Reuters. (2022, September 7). India keen to bolster energy, other ties with Russia, says Modi. Reuters. <https://www.reuters.com/world/india/india-keen-bolster-energy-other-ties-with-russia-says-modi-2022-09-07/>
- Ricks, T.E. (2000, May 27-28). Changing Winds of U.S. Defense Strategy: Pentagon Is Shifting Attention to Asia. International Herald Tribune.
- Roth, A. (2022, June 29). Putin issues fresh warning to Finland and Sweden on installing Nato infrastructure. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/29/putin-issues-fresh-warning-to-finland-and-sweden-on-installing-nato-infrastructure>
- Russett, B. M. (1971). An empirical typology of international military alliances. *Midwest Journal of Political Science*, 15(2), 262-289.
- S. Federici and G. Cafentzis, "The War in Yugoslavia: NATO's Real Agenda", *Radical Philosophy Review*, vol.2, no.1, 2000:35.
- S. Hardy (Ed.), *An Enlarged Europe: Regions in Competition?*, Regional Studies Association with J. Kingsley Publishers, London, 1995.
- Segal, G. (1998). Still a Fragile Power. *New Political Economy*, 3(3), 442-444.
- Sen, S. (2022, March 14). Why is India standing with Putin's Russia? Aljazeera. <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/3/14/why-is-istan-withputin-trending-in>
- Shlapentokh, D. (2001, July). Russian nationalism today: The views of Alexander Dugin. *Contemporary Review*, 279(1625), 29-37.
- Shuja, S. (2004). The Bush Doctrine and the Emerging World Order. *National Observer*, (59), 34.
- Snyder, C. A. (1999). Regional security structures. In *Contemporary security and strategy* (pp. 102-119). London: Macmillan.
- Snyder, G. (1997). *Alliance Politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Stoltenberg, J. (2023, February 17). Doorstep statement by NATO Secretary General Jens Stoltenberg ahead of the Munich Security Conference. Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_212035.htm
- Taheri, A. (2003, April 11). Who is Next? No One and Everyone. Arab News.
- Terriff, T., Weber, M., Croft, S., & Howorth, J. (2001). European Security and Defence Policy after Nice. The RIIA, Briefing Paper, New Series, No. 20, April 2001, 4.
- "The Economist" (2019, November 7). Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead. Retrieved from <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>
- "The Guardian" (2019, November 7). Macron criticised by US and Germany over Nato 'brain death' claims. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2019/nov/07/macron-criticised-by-us-and-germany-over-nato-brain-death-claims>
- The Independent, (1990, July 7).
- The Jakarta Post. (2023, April 4). Russian defense minister says Finland joining NATO raises risk of conflict. <https://www.thejakartapost.com/news/2023/04/04/russian-defense-minister-says-finland-joining-nato-raises-risk-of-conflict.html>
- The National Security Strategy of the United States of America. (2002). <https://www.hsdl.org/?abstract&did=439174>
- The New American. (2003). U.S. bases in Eastern Europe? Vol.19, No.7.
- The New York Times. (1992). Excerpts from Pentagon's Plan: Prevent the Re-Emergence of a New Rival. Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/1992/03/08/world/excerpts-from-pentagon-s-plan-prevent-the-re-emergence-of-a-new-rival.html>
- The New York Times, 27 March 2021.
- The White House. (2004). Remarks by the Vice President to the World Economic Forum, Congress Center, Davos, Switzerland. <https://georgewebush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/01/20040124-1.html>
- Thomas, B. (1969). UNO versus NATO. *New World*, May 1969: 2.
- Trauschweizer, I. (2016). Adapt and survive: NATO in the Cold War. In P. Mansoor & W. Murray (Eds.), *Grand strategy and military alliances* (pp. 166-194). Cambridge University Press.
- Tuathail, G. O. (1996). Samuel Huntington and the "Civilizing" of Global Space. In G. O. Tuathail, S. Dalby, & P. Routledge (Eds.), *The geopolitics reader* (pp. 170-176). Routledge.
- Tyler, P.E. (1992, March 8). U.S. Strategy Plan Calls For Insuring No Rivals Develop. The New York Times.
- United States Information Service. (1989). Official text: Address to Berlin Press Club. The U.S. Embassy, London, 9.
- Vass, A. (2002). Trade rules rigged in favour of the rich. *British Medical Journal*, 324(7343), 937.
- Vidal, G. (2002, October 27). The enemy within. The Observer.
- Western European Union Assembly General Affairs Committee. (1967). A retrospective view of the political year in Europe 1966. Erişim Adresi: https://www.cvce.eu/en/obj/letter_from_us_president_lyndon_b_johnson_to_general_de_gaulle_22_march_1966-en-f85d2acd-3287-458e-9486-18a-94773a09f.html
- Wright, G. (2003, June 4). Wolfowitz: Iraq war was about oil. The Guardian. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2003/jun/05/iraq.oil>

**Sesli
e-Aydınlık
yenilendi**

**İstediğiniz haberin ve
köşe yazısının
seslendirmesine bir tıkla
geçiş yapabilirsiniz.**

BÜYÜK İNDİRİM

**Yıllık abone olun,
getireceğiniz yeni
yıllık abone
% 50 indirim kazansın.**

Google Play ve App Store'dan güncelleyebilirsiniz.

HEMEN İNDİRİN
App Store

HEMEN İNDİRİN
Google Play

0 533 495 84 19
egazete.aydinlik.com.tr

Kazakistanlı Uluslararası İlişkiler Uzmanı
Akmaral Batalova

"Türk Devletleri Teşkilatı ile Rusya ve Çin'in hedefleri hiçbir şekilde çelişmez"

Akmaral Batalova uluslararası ilişkiler uzmanı, muhabir ve film yapımcısıdır. Aynı zamanda Al Farabi Dünya Mirası Kamu Vakfı'nın kurucusu ve İcra Direktörüdür. Kazakistan'ın Almatı kentinde doğmuştur. Kazak Devlet Üniversitesi Kitle İletişim Fakültesi, Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi, Madrid Diplomasi Okulu'ndan mezun olmuş ve Complutense Üniversitesi'nden (İspanya) Uluslararası İlişkiler alanında yüksek lisans derecesine sahiptir. Akmaral Batalova, Suriye'deki insani krize odaklanarak Orta Doğu'daki durumu gözlemliyor, makaleler yazıyor, belgeseller çekiyor ve Suriye'de insani yardım çalışmaları yapıyor.

"ABD'nin askeri genişleme yoluyla küresel nüfuzunu sürdürmek ve güçlendirmek için askeri bir araç olarak NATO'ya ihtiyaç duyduğu açıktır. Aksine, Asya ülkeleri öncelikle ekonomilerinin istikrarlı gelişimiyle ilgileniyor ve tüm ülkelerle ekonomik olarak işbirliği yapmaya hazır. Bu nedenle, dünya düzeninin tüm kurallarının çiğnendiği bu koşullarda, Asya, bölge ülkelerinin ekonomilerinin dengelenebileceği ve barışçıl bir ortamın koşullarının sağlanabileceği güvenli bir gelecek yaratmaya ve bir ağırlık merkezi olmaya çalışıyor."

**Kazakistan'dan Uluslararası İlişkiler Uzmanı Akmaral Batalova,
Ali Erdem Köz'ün sorularını yanıtladı.**

Suriye krizinin çözümünde Astana sürecinin belirleyici başarılar kazandığı görülüyor. Sizce bu modelin başarısının sırrı nedir? Önümüzdeki dönemde, bölgedeki diğer sorunların çözümü doğrultusunda bu modelin geliştirilmesi olasılığını nasıl değerlendirirsiniz?

Akmaral Batalova: Kazakistan, nüfusunun büyük bir kısmı Müslüman olan huzurlu, çok dinli ve pek çok etnik yapıyı bir arada barındıran bir ülkedir. Bölgedeki tüm komşularımızla dostane ilişkiler kurduk, özellikle geçmişte kurulmuş birçok müzakere platformunun tarafsızlığını yitirdiği mevcut koşullarda, çatışmaların çözümüne yönelik tarafsız bir müzakere platformu olarak Astana Bahçesi herkes için mükemmel bir platformdur. Zaman, uzun süren Suriye krizi sırasında ortaya çıkan diğer formatların etkili olmadığını ve sürdürülebilirliklerini yitirdiğini gösterdi. Ve "Astana Süreci, Astana Garantörleri, Astana Üçlüsü" gibi ifadeler, Ortadoğu'daki meseleleri tartışırken uluslararası literatürde kabul görmüş terimler haline geldi.

Suriye krizinin barışçıl çözümüne yönelik olarak Astana Süreci, canlı bir başarı örneği haline geldi, çünkü ilk kez çatışmanın doğrudan tarafları olan Suriye Hükümeti ve silahlı muhalefet arasında "sahada" doğrudan müzakerelere başlamak mümkün oldu. Aynı zamanda, garantör ülkeler savaşan taraflarla gerçek manada temasa geçme ve onları etkileme fırsatına sahip oldular.

Astana Süreci'nin en önemli sonucunun aktif çatışmaların durdurulması ve çok sayıda insanın ölümünün engellenmesi olduğunu vurgulamak isterim. Mayıs 2017'de imzalanan ve 4 farklı ateşkes bölgesinin oluşturulmasına ilişkin anlaşma, savaşan tarafların düşmanca tavrının yoğunluğunu azaltmaya yardımcı oldu ve ulusal uzlaşma sürecini doğurdu.

Astana Süreci'nin bir diğer özelliği de uluslararası ilişkiler tarihinde ilk kez Ortadoğu'da barışı sağlamaya yönelik müzakerelerin geleneksel olarak Avrupa veya Arap başkentlerinde değil, Avrasya kıtasının merkezinde yapılıyor olmasıdır.

Astana formatı aynı zamanda büyük bölgesel aktörlerin birbirleriyle ne kadar verimli bir şekilde etkileşime girebileceği konusunda da benzersiz bir örnektir: Sünni Türkiye ve Şii İran, NATO üyesi olan Ankara ve rakipleri Moskova ve Tahran bir aradalar. Ayrıca başkentimizde yapılan Suriye'deki çatışmalara içeriden ve dışarıdan müdahil olan tarafların katıldığı müzakereler, nihai olarak Suriye'nin parçalanmasını engellemiş ve ülkenin toprak bütünlüğünün korunmasına yardımcı olmuştur.

Müzakere sürecinde tüm garantör ülkeler sadece kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hedeflere ulaşmak için değil, aynı zamanda Suriye meselesinden etkilenen tüm oyuncuların çıkarlarını da dikkate almak için çaba göstermektedir. Astana formatının Kazak tarafının misafirperverliği de dahil olmak üzere barındırdığı saygı atmosferini özellikle belirtmek isterim. Ve elbette, herhangi bir krizi, tüm katılımcıların ulusal çıkarlarını eşit şekilde dikkate alarak, herhangi bir baskınlık ve bir tarafın fikrini dayatmadan çözmeye yönelik bu yaklaşımın uygulandığı bir süreç olarak, uluslararası toplantıların müzakere deneyiminde önemli bir yeri olduğunu belirtmek mümkündür. Astana platformu, daha fazla barış süreci ve bölge genelinde bir güvenlik mimarisinin oluşturulması için dikkate alınmalı, geliştirilmeli ve kullanılmalıdır.

Tek Kutuplu Dünya Sistemi Bitti

Ukrayna krizi 14'üncü ayında. Rusya ile ABD ve NATO'yu karşı karşıya getiren bu krizin nedenleri ve arka planını dünya çapındaki güçler dengesi, ABD'nin hedef ve amaçları, buna karşılık Rusya ve Çin'in pozisyonu açısından nasıl değerlendirirsiniz?

Akmaral Batalova: Rusya ve ABD/NATO arasındaki çatışmanın Ukrayna kriziyle değil, çok daha önce başladığının eminim hepimiz

farkındayızdır. Başkan Putin'in Münih konuşması, daha doğrusu Batılı ülkelerin bu konuşmaya tepkisi, ikinci Soğuk Savaş'ın itici gücü sayılabilir. 2007'de Almanya'da düzenlenen bir güvenlik konferansında yaptığı konuşmada Rusya Başkanı, tek kutuplu dünya modelinin, yani bir devletin, yani ABD'nin hukuk sisteminin diğer tüm devletlere dayatılmasının "yalnızca kabul edilemez olduğunu" değil, aynı zamanda imkansız olduğunu" ve askeri güç kullanımına ilişkin tek karar alma mekanizmasının ancak BM Antlaşması olabileceğini söyledi. Ardından, ABD'nin "Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması"na uymamasının, SSCB'nin çöküşü sırasında Batı tarafından verilen güvenlik garantilerini ihlal ettiğini de kaydetti. Bildiğiniz gibi, Ukrayna'daki çatışmanın başlangıcında, NATO'nun doğruya, Rusya Federasyonu sınırlarına doğru üç farklı dalga şeklinde bir genişleme durumu vardı. 2021'de Putin üç kez, Batılı liderleri, bir araya gelip dünyanın jeopolitik ve jeo-ekonomik dönüşümü bağlamında oyunun kurallarını tartışmaya çağırdı ve tüm Avrupa ülkeleri için bölünmez tek bir güvenlik mimarisi oluşturmayı önerdi. Ne yazık ki Batı, Rusya Devlet Başkanı'nın bu girişimlerini kabul etmedi. ABD ve AB, Moskova'nın Temmuz 2021'de iki başkanın, Putin ve Biden'ın görüşmesi sırasında ve aynı yılın Kasım-Aralık aylarında Rusya-NATO, Rusya-ABD müzakerelerinde çizdiği "kırmızı çizgileri" de görmezden geldi.

Batı ülkeleri Putin'in 2007'de Münih'te yaptığı konuşmayı diğer devletlerin ulusal çıkarlarını dikkate alarak mevcut jeopolitik durumu değiştirmeye yönelik bir çağrı olarak değil, kendi fikirlerine dayanan dünya düzenine bir meydan okuma olarak algılamıştı.

Artık tek kutuplu dünya sisteminin sadece Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi nedeniyle değil, aynı zamanda Çin, Hindistan, Türkiye, Brezilya, Güney Afrika gibi diğer büyük devletlerin yanı sıra İslam dünyası ve Pasifik bölgesindeki ülkelerin çoğunun, uluslararası ilişkilerde diğer katılımcılarla

5 Mayıs 2023'te Hindistan'da düzenlenen dışişleri bakanlarının katıldığı ŞİÖ toplantısından. (Xinhua, 2023)

etkileşim içinde devlet egemenliklerini güçlendirme ve ulusal çıkarlarının dikkate alınmasını sağlama arzusu nedeniyle sona ermekte olduğu açıktır.

Dünya, ABD tarafından aktif bir şekilde teşvik edilen Ukrayna'daki askeri eylemlerin, Rusya ile NATO'nun Avrupalı üyeleri arasında bir savaşa dönüştüğüne tanık oldu. Tarihe dönersek ve Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının ana nedenlerinin Washington'un Rusya ile Almanya arasında güçlü bir siyasi ve ekonomik birlik oluşturulmasını engellemesi olduğunu hatırlarsak, savaşın neden şimdi Avrupa'nın merkezinde şiddetlendiği ve Kuzey Akım 2 doğalgaz boru hattının neden patlatıldığı daha iyi anlaşılır.

Kremlin'in bakış açısından, ABD'nin Rusya'yı Sivastopol'daki Karadeniz Filosu üssünden mahrum etme arzusu, Washington'un Rusya'nın Karadeniz'e olan erişimini sınırlama girişimleri ve ayrıca Ukrayna'da askeri üsler konuşlandırma ihtimali de dile getirilmelidir. Rusya, sınırlarına çok yakın olan Ukrayna toprakları hayati bir stratejik güvenlik tehdidi olarak görüyordu. Ancak maalesef bu endişeler de dikkate alınmadı.

Böylece, jeopolitik, bölgesel, yerel aktörlerin ve tarihsel geçmişin karşılıklı olarak çatışan çıkarlarından

oluşan bir kısır döngünün iç içe geçmesi, trajik bir şekilde iki Slav halkını yaralayan, tüm bölgeyi diken üstünde tutan ve dünyayı bir nükleer felaketin eşikğine getiren o kanlı savaşa yol açtı.

Asya, Barış ve Kalkınma için Ağırlık Merkezi Olmaya Çalışıyor

Şanghay İşbirliği Örgütü, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında ayrı kamplarda yer alan ülkelerin de katılımıyla genişliyor. Bunun yanı sıra ekonomik işbirliği kapsamındaki, BRICS, Kuşak ve Yol Girişimi gibi küresel girişimlerin de giderek daha büyük bir çekim merkezi haline geldiği görülüyor. ABD'nin NATO'yu genişletme girişimleriyle, ağırlık merkezi Asya olan ortaklık ve işbirliği inisiyatiflerini birbirleriyle karşıtlık ya da koşutluk temelinde nasıl değerlendirirsiniz?

Akmaral Batalova: ABD ve Çin'in politikaları arasındaki fark, sizin de doğru bir şekilde belirttiğiniz gibi, yaklaşımlarında yatıyor. Çin, ekonomik işbirliği yoluyla etki coğrafyasını genişletmek için ŞİÖ'yü kullanıyor.

BRICS'e, ekonomik işbirliğinin yanı sıra, üye ülkeler tarafından dolardan bağımsız bir finansal sistemin oluşturulması ve ulusal para birimleri cinsinden ödemelere geçiş için bir araç olarak ihtiyaç duyulmaktadır.

Yugoslavya, Afganistan, Irak, Libya, Suriye ve diğer ülkelerde yaşananlar, ABD'nin etkisi haricinde değerlendirilmemelidir.

ABD stratejik belgelerine dikkat edersek, örneğin Ulusal Güvenlik Stratejisi, Ulusal Savunma Stratejisi ve kamuya açık diğer belgelerde ABD'nin Çin ve Rusya'yı ortak stratejik düşmanları olarak adlandırdığını görürüz. Kasım 2022'de kabul edilen doktrin belgelerinde, tüm dünya ABD ulusal çıkarları bölgesi olarak adlandırılıyor ve Beyaz Saray stratejistlerinin tanımına göre dünya Çin ve Rusya'nın oluşturduğu tehditler temelinde bölünüyor.

Onların anlayışına göre Rusya, "uluslararası düzenin temel yasalarını pervasızca ayaklar altına alarak özgür ve açık bir uluslararası sisteme doğrudan bir tehdit oluşturuyor. Buna karşılık Çin, hem uluslararası düzeni değiştirme niyetine hem de bu hedefe ulaşmak için giderek artan bir şekilde ekonomik, diplomatik, askeri ve teknolojik güce sahip tek rakip." Başka bir deyişle, Çin, ABD için en ciddi ve sistemik meydan okumayı oluştururken, Rusya hem ABD içinde hem de yurtdışındaki hayati ulusal

çıkarları için ciddi bir tehdit oluşturuyor. Her ne kadar bunu, ortak hedeflere ulaşmak için ABD müttefikleri ve ortaklarından oluşan ve giderek büyüyen bir ağ olarak sunsa da ABD'nin askeri genişleme yoluyla küresel nüfuzunu sürdürmek ve güçlendirmek için askeri bir araç olarak NATO'ya ihtiyaç duyduğu açıktır.

Yugoslavya, Afganistan, Irak, Libya, Suriye ve diğer ülkelerde yaşananları ABD'nin etkisi haricinde değerlendirmek, en hafif deyişle biraz saflık olur. Aksine, Asya ülkeleri öncelikle ekonomilerinin istikrarlı gelişimiyle ilgileniyor ve tüm ülkelerle ekonomik olarak işbirliği yapmaya hazır. Bu nedenle, bence, dünya düzeninin tüm kurallarının çiğnendiği bu koşullarda, Asya, bölge ülkelerinin ekonomilerinin dengelenebileceği ve barışçıl bir ortamın koşullarının sağlanabileceği güvenli bir gelecek yaratmaya ve bir ağırlık merkezi olmaya çalışıyor.

TDT batı ile doğu kuzey ile güney arasında köprüdür

Kazakistan ve diğer bazı Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, bir yandan Türk Devletleri Teşkilatı bir yandan da ŞİÖ ve Kolektif Güvenlik Örgütü üyesi. Bazı kesimler ise Türk Devletleri Teşkilatı'nın Rusya ve Çin'e karşı olduğunu ileri sürüyor. Bu savı dikkate alarak, Türk Devletleri Teşkilatı'nın Asya merkezli gelişen dünya ülkeleri inisiyatifi çerçevesindeki yerini nasıl değerlendirirsiniz?

Akmaral Batalova: Kazakistan, Türk dünyasının atalarının ülkesidir, bu nedenle

diğer kardeş ülkelerin halkları arasındaki kapsamlı etkileşimin daha da geliştirilmesi ve güçlendirilmesi ile ilgilenmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın yanı sıra Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Parlamenterler Meclisi, Türk Akademisi de Türk halklarının kültürel ve manevi yaklaşması için Kazakistan'ın girişimiyle kurulmuştur.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Kassym-Jomart Tokayev, bir "Dijital Kitaplık" oluşturulması temelinde, Türk ülkelerinin arşivlerinin karşılıklı olarak açılmasını ve halklarımızın ortak yazılı mirasının araştırılması için bir "yol haritası" hazırlanmasını ve gelecekte de onun üzerine bir yol haritası çizmeyi teklif etti. Kadim Türk medeniyetinin paha biçilmez mirasını incelemek, korumak ve gelecek nesillere aktarmak hepimiz için çok önemlidir.

Modern jeopolitik ve jeo-ekonomik çelişkilerin Avrasya kıtasının ekonomisi ile ulaşım ve lojistik sistemi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu açıktır. Bu nedenle, bugün devletlerimizi birleştiren istikrar kuşağının güçlendirilmesine yardımcı olmak özellikle önemlidir. Türk devletlerinin nüfusu yaklaşık 150 milyondur, bu ülkelerin toplam yüzölçümü 4,5 milyon km²'yi aşmaktadır, toplam GSYİH'lerinin yaklaşık 1,5 trilyon dolar olduğu tahmin edilmektedir ve bu miktar dünya ekonomisinde 13. sırada yer almaktadır. Aynı zamanda ülkelerimiz arasındaki karşılıklı ticaret, toplam dış ticaret hacminin sadece %4'ünü oluşturmaktadır. Geri kalanı ise üçüncü ülkeler tarafından karşılanıyor.

Bu nedenle, geçen yıl Eylül ayında

Semerkan'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatı zirvesinde, ticaret ve ulaşım gibi stratejik işbirliği alanlarının geliştirilmesine karar verildi. Ayrıca örgüte üye devletlerin toprakları, Batı ile Doğu, Kuzey ile Güney arasında bir köprü konumundadır. Bunun bir örneği, Türk dünyasının üç ülkesinin (Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan) üzerinden geçen ve Çin'i Avrupa ülkelerine bağlayan Trans-Hazar Uluslararası Taşımacılık Koridoru'dur. Türk Devletleri Teşkilatı üye ülkeleri, kargo trafiğini artırmak, lojistiği koordine etmek ve mevcut demiryolu ve karayolu güzergahlarına alternatif yollar bulmakla ilgileniyor. Örneğin Kazakistan, son 15 yılda ulaşım ve lojistik endüstrisinin gelişimi için 35 milyar dolar ayırdı ve 2025 yılına kadar 20 milyar dolar daha yatırım yapmayı planlıyor.

Rusya ve Çin'e karşı olduğu yönündeki yorumlar ile ilgili sorunuza gelince, Türk Devletleri Teşkilatı'nın Türkçe konuşan ülkelerin siyaset, ekonomi, bilim, eğitim, ulaşım ve turizm alanlarındaki etkileşimini genişletmek için oluşturulmuş devletler arası bir kuruluş olduğunu düşünüyorum.

Kanaatimce, bu aşamada Türk Dünyasına Yönelik Beklentiler-240 programının uygulanması amacıyla kabul edilen "Türk Devletleri Teşkilatı Stratejisi" de dahil olmak üzere tüzük ve program belgeleri, Çin ile hiçbir şekilde çelişmemektedir. Türk dünyasının hiçbir faaliyeti, ne ŞİÖ'nün ne KGAÖ'nün amaç ve hedefleri ile ne de bu ülkeler ile Rusya ve Çin arasındaki dostluk, ortaklık ve karşılıklı yarar sağlayan işbirliği ilkelerine aykırıdır. Umarız bu gelecekte de böyle devam eder. 🌸

Çin'in Dış Ekonomik Siyasetinin Geleneksel Olmayan Bir Okuması: Bir Değişim ve Dönüşüm Süreci*

DIGBY JAMES WREN**

Dr.
Kamboçya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü
Kamboçya Kraliyet Akademisi

**Dr. Wren, hem Uluslararası İlişkiler hem de Kamu Diplomasisi alanlarında araştırma derecelerine sahiptir ve şu anda Kamboçya Kraliyet Akademisi (RAC), Mekong Araştırma Merkezi Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde (IRIC) Özel Danışmanlık ve Direktörlük yapmaktadır. Kuşak ve Yol Asya-Pasifik Kurultayı (BRICAP) ve Pakistan Uluslararası İlişkiler ve Medya Enstitüsü (PIIRM) Danışma Kurulu üyesi. Dr. Wren aynı zamanda Pekin'deki Taihe Observer'ın Yardımcı Editörü, CGTN ve Bloomberg TV televizyon kanallarının düzenli konuşudur.

Geliş Tarihi: 10.04.2023

Kabul Tarihi: 05.05.2023

Atıf: Wren, D. J. Çin'in dış ekonomik siyasetinin geleneksel olmayan bir okuması: bir değişim ve dönüşüm süreci. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 4(3), 68-81.

*Çeviri: Ertuğrul Gazi Kızılök

ÖZ

Bu makale, Kuşak ve Yol Girişimi'nin (KYG) tarihi kökenleri, yayılımı ve bütünleşmesi konusunda rakip tartışmaları analiz etmek için Marksist analitik araçlardan yararlanmaktadır. Makale, ulus-altı bölgeler ve sahasal düzeltmelere ilişkin Marksist kavramların, KYG'nin ulus-ötesi bağlantı uzantılarının analizine bilgi sağlama ve bunu geleneksel Çin dış ekonomik siyaseti okumalarında genellikle kabul edilenden farklı terimlerle sunma potansiyeline sahip olduğunu iddia etmektedir. Böyle bir bakış açısının benimsenmesi, Çin hükümetinin 1949'da iktidara gelmesinden bu yana böyle bir dünya görüşüne sahip olduğu düşünülürse özellikle yerinde olacaktır. Uluslararası ilişkilere, siyasi ekonomi ve jeoekonomiye Marksist yaklaşımlar, siyasi ve kültürel hegemonik söylem ve pratiğe yönelik "Gramscici yaklaşımlarla" derinleşmiştir. KYG'nin tarihsel belirleyicilerinin ve çağdaş yörüngesinin analizinde Giovanni Arrighi'nin çalışmaları ve analizi bağlamsallaştırmak için Braudel'in la long dureé yaklaşımı göz önünde bulundurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çok kutupluluk, çok taraflılık, Kuşak ve Yol Girişimi, küresel ekonomi, Üç Dünya Teorisi

Giriş

BATILI DÜŞÜNCE OKULLARININ EGEMEN olduğu çağdaş Uluslararası İlişkiler teorisi (Muppidi, 2012), Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) dahil Çin dış ekonomik siyasetine odaklanıldığında analiz merceğini bulandırmaktadır. Çin'in yerli felsefe ve kültürü bütünleştiren bir dünya görüşü inşa etmesinin kökleri 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında, Çin'in kendi topraklarındaki egemenliğini korurken ve sömürgeci tecavüzü sınırlarken yönetim sistemini değiştirmek için Japonya ve başka yerlerden entelektüel fikirleri özümsemesine dayanmaktadır (Deng, 1998; Noesselt, 2015). Nehru ile diğer Asyalı ve Afrikalı liderler tarafından 1950'lerde geliştirilen bağlantısızlık ve dışlayıcı olmayan bölgeselcilik fikirleri, klasik Avrupa güç dengesi modelinin askeri bloklarından önemli ölçüde farklıydı (Grabowski, 2019).

Mao Zedong'un Üç Dünya Teorisi (Wang,

2011) uluslararası ilişkiler, dış siyaset, savaş ve strateji üzerine yeni düşünceler sunmuştur. Ayrıca, Konfüçyüs ve Mengzi'nin toplumcu öğretilerine Asyalı değerlerinin inşasında sıklıkla başvurulmakta ve Avrupa ile Anglo-Amerikan liberal bireyci değerlere bir alternatif sunmaktadır. Arrighi (2007: 329), Çin siyasi erkinin güçlü merkezi denetiminin "Konfüçyüsçü toplumsal uyum ilkesini, piyasadaki dizginsiz mücadele görüşü lehine" hiçbir zaman reddetmediğini savunmaktadır. Bu nedenle, Doğu Asya'ya özgü bir uluslararası düzen kavramı, genellikle liberal demokratik barış reçetesiyle çelişen, derin Konfüçyüsçü siyasi, toplumsal ve kültürel yakınlıklara dayandırılmaktadır (Acharya & Buzan, 2010). Bu görüşe göre, Japonya, Güney Kore, Tayvan ve Vietnam gibi Doğu Asya'daki liberal müdahaleler, Washington'ın evanjelik siyasi ve kültürel otorite vizyonunu empoze etmesi için bölgeyi Çin ile tarihi bağlarından ayırma girişimi olarak görülebilir.

Bu nedenle, Çin'in yerli Marksist Uluslararası İlişkiler teorisinin, küresel yönetim teorisi ve pratiği üzerine nasıl yeni bakış açıları sağladığını göstermek önemli bir katkı olacaktır. Wang (2021), Yan (2021) ve Yang (2021) gibi önde gelen Çinli uluslararası ilişkiler uzmanları, Çin tarihi, felsefesi ve kültürü hakkında bilgi sahibidir ve Çin'in dış siyaseti ile ve KYG'nin uygulanmaya konması arasındaki ilişkiyi anlamak için gelişmiş analitik çerçeveler ve daha iyi teorik araçlar sunmaktadır (Smith, 2017). Örneğin, Zhao Tingyang, Çin'in meselelerinin Avrupa ve Anglo-Amerikan teorileriyle açıklanamayacağını çünkü bu teorilerin Çin tehdidi, borç tuzağı diplomasisi ve Çin'in yükselişi tezleri gibi Çin'e dair mecazlar ve motifler ürettiğini yazmıştır (Zhao, 2006). Zhao'ya göre (Do, 2015: 23), geleneksel Çin düşüncesini ve ona özgü dünya görüşünü, değerlerini ve metodoloji sistemini göz ardı eden realist ve liberal teoriler "çatışmayı" açıklayabilirken, yalnızca Çin düşüncesi "uyumu" tam olarak açıklayabilir." Bu bütüncül bakış açısına göre, Konfüçyüsçü düşünce, eşitsizliği en aza indiren ve kolektif sorumluluğu teşvik eden kapsayıcı ve uyumlu bir dünya düzeni yaratmak için itici güç sağlamaktadır.

Çinli bilim insanları, uyumlu bir uluslararası siyasi sistem için yeni bir teori geliştirmeye çalışırken, Xi Jinping'in Ulusal Canlanma ülküsü bu tür fikirleri uygulamaya koymak için en açık girişim oldu. Xi'nin ortak değerlere sahip çoğulcu ve uyumlu bir topluluk ülküsü, "bir medeniyetin kendisini diğerine dayatması fikrini reddetmektedir (Dellios, 2017:227)". KYG'nin güven oluşturma ve karşılıklılık üzerine kurulu kazan-kazan anlayışı, köklerini Çin'in derin felsefi geçmişinden almıştır. Hegelci-Marksist mücadele diyalektiğinin

yerini alan Konfüçyüsçülük ve Yin-yang'a göre "ahenk, üretici bir güç olarak karşılıklı da içerir" (Wang, 2018: 6); dolayısıyla her iki taraf da sistemi sürdürmek için diğerine ihtiyaç duyar. Dahası, hem Taoizm hem de Konfüçyüsçülüğün ayırt edici öğretileri, hiyerarşi prizmasından bakıldığında, genellikle müdahale etmemeye değer verir. Bu, Çin kültüründeki kazan-kazan işbirliği anlayışının, başarı ve refahın karşılıklı olarak içerilmesi süreci olarak görüldüğü anlamına gelir ve Çin'in ulusal çıkarının ortak çıkar olarak görüldüğü bir süreci ifade eder (Ames, 2007; Dellios, 2017). Bu nedenle, Xi'nin Ulusal Canlanma ülküsü, "ortak kader topluluğu" vizyonuna ve bölgesel veya küresel hegemonyadan kaçınma üzerine inşa edilmiştir (Dellios, 2017: 231).

Bu genel bulguların ışığında, makalenin geri kalanında, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin temel iç ve dış kalkınma belirleyicileri, yenilikleri, yayılımı ve olası sonuçları özetlenmektedir ve değerlendirilmektedir.

Küresel Ekonomik Gelişme İçin Yeni Bir Altyapı

KYG'nin öneminin tam olarak idrak edilmesi için, Girişim'in daha büyük ve daha uzun soluklu bir Ulusal Canlanma ülküsünün parçasını oluşturduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. KYG, Çin'in İki Yüzüncü Yıl Hedefi arayışı, Ekolojik Uygarlığın anayasaya eklenmesi ve İkili Dolaşım paradigması içinde ekonomik ilerlemenin yeniden çerçevelendirilmesi için temel teşkil etmektedir. Çin'in Ulusal Canlanma arayışı, diğer bölgesel ve küresel güçlerle olan ilişkilerinden de etkilenmiştir. Örneğin, 2017 ile 2021 arasında Çin'in KYG projesini uygulaması, artan Çin-Amerikan "stratejik

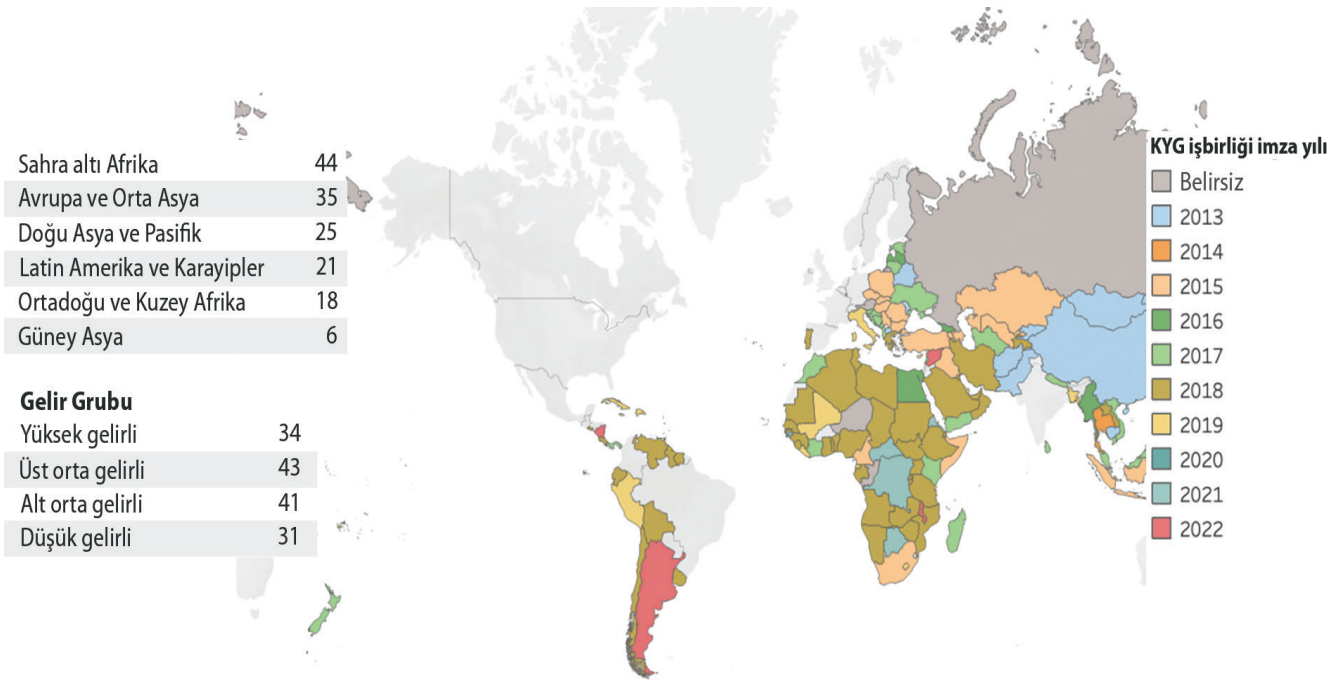
rekabetindeki tırmanıştan” (Lippman vd., 2021: 1) ve COVID-19 salgınının ortaya çıkmasından önemli ölçüde etkilenmiştir.

Çin, diplomatik ivme yakalamak için ikili, üçlü ve çok taraflı ağlardan ve forumlardan oluşan bir zincirden yararlanmıştır.

Bu makale, kökleri Marksist tarihsel analize ve Gramscici hegemonya yaklaşımları temelinde KYG'ye ilişkin düzeltici bir bakış açısı sunmaktadır. Çin'in kültürel olarak farklı ancak doğal bir ulus-devlet olduğunu ve ulusal çıkarları dahilinde ilerleme arayışında meşru bir iddiaya sahip olduğunu tespit etmektedir (Deng, 1974). Bu, Çin'in yakın çevresindeki saldırı/savunma düzenlemelerini güçlendirmeye, ticaret filosunu korsanlığa karşı korumaya (Erickson & Strange, 2012) ve denizasırlı askeri tesislere asgari düzeyde ihtiyaç duymaya (Brewster, 2018; Liu & Yin, 2018) yönelik tutarlı yaklaşımını açıklamaktadır. Çin, diplomatik ivme yakalamak için ikili, üçlü ve çok taraflı ağlardan ve forumlardan oluşan bir zincirden yararlanmıştır. Çin'in sözde “kurt savaşçı” diplomasisine, (Zhu, 2020), Çin'in insan hakları ihlalleri, kara/denizdeki askeri atılmalı ve siyasi nüfuz iddialarına ilişkin eski liberal devlet suçlamalarına karşı güçlü karşı duruşuna dikkat çekmek için sıklıkla atıfta bulunulur. Bununla birlikte, Kanada'nın BM'de sözde Çin'in insan hakları ihlalleri ve Sinciang'daki zorla çalıştırma uygulamaları hususlarında oy toplamaya yönelik 2021'deki girişimi, Çin'in artan çok taraflı ve diplomatik etkisini gözler önüne serdi. Kanada'nın BM büyükelçisi, 40'tan fazla

ülkenin desteğini toplayan bir belgeyi elden ele dolaştırdı. Bununla birlikte, bu devletlerin hiçbirisi Müslüman bir devlet değildi. Çin ise, buna çoğunluğu KYG ortağı olan ve neredeyse tüm Müslüman devletleri içeren 60'tan fazla ülke tarafından desteklenen bir belgeyle karşılık verdi (Liu, 2021).

KYG'nin kökenlerine ve işleyişlerine ilişkin Marksist analiz, KYG'nin maddi altyapısının kıtalar arası olduğunu, öncelikle gelişmekte olan ülkelere odaklandığını ve ortaya çıkan ticari korumacılığı ve bölgesel ekonomik blokları kontrol etmek ve tersine çevirmek için küresel ticaret ve yatırımı kilit bir araç olarak kullandığını ortaya koymaktadır (Dakila, 2020; Global Times, 2020; Amendolagin, 2021). Bu nedenle analizler, KYG'nin hayata geçirilmesi ve sözde faydalarının yanı sıra karşı karşıya olduğu zorluklar hakkında gerçekleri gizleme eğiliminde olan çoğu Batılı siyasetçi, akademisyen ve medya kuruluşunun fikir birliği içinde oldukları anlatılardan oldukça farklı sonuçlara ulaşmıştır. Bu makale özellikle, KYG'ye ilişkin refah ve güce odaklanan realist değerlendirmelerin, Çin'in KYG'nin kavramsallaştırılması üzerinde felsefi etkisindeki bağlamsal önemini nasıl göz ardı ettiğini ve ister ekonomik, ister siyasi, ister toplumsal olsun, ahenkli ilişkiler yaratmak için iç ve dış güçleri nasıl dengelediğini tartışmaktadır. Batılı siyasi seçkinler, Çin'e özgü Sosyalizm teori ve pratiğini genellikle görmezden gelmekte ya da kavrayamamaktadır. Bunu yapabilmek için, Konfüçyüsçülük, Taoizm, Budizm'deki 'yin-yang' (Wang & Zou, 2011) veya Marksizm'in 'temel çelişki' (Xinhua, 2017) gibi, kültürel, toplumsal, ekolojik, siyasi ve ekonomik örgütsel kavramların karmaşık bir birleşimine ilişkin daha kapsamlı bir anlayış gereklidir.

Aralık 2022'ye kadar 148 ülke, KYG çerçevesinde Çin ile mutabakat anlaşması imzaladı.
(Fudan Üniversitesi, 2023)

Benzer şekilde, Pekin'in KYG'ni mevzilendirmesi, Xi Jinping'in "kazan-kazan işbirliğine sahip yeni bir uluslararası ilişkiler türü" formülünde ana hatları çizilen Çin'in karşılıklı kavramına dayanmaktadır (Xi, 2017: 3). Bu itibarla, dış mütakabiliyetler, siyasi egemenliğe saygı ve dış çatışmadan kaçınma da dahil olmak üzere uluslararası sistemin yenilenmesini veya ıslahını gerektirir. Dahili olarak, Marksist 'daha iyi bir varoluş hali' kavramına (Yılmaz, 2016; Eskelinen, vd., 2020) dayalı devam eden reform, Mao sonrası Çin'de vatandaşların maddi refahını artırmak için devlet öncülüğünde geliştirilen karşılık olan 'temel çelişki'nin belirlenmesinin temelini oluşturmaktadır (Xinhua, 2017). Bu iç ve dış yin-yang dengeleri, evrensel olarak daha iyi bir varoluş durumunu kapsayan ve bu kavramı KYG'nin inşasına dahil eden bir İkili Dolaşım'ın teorik

modeline dönüşmüştür.

Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin temel iç ve dış kalkınma belirleyicileri, yenilikleri, düzenlemeleri ve sonuçları nelerdir? Araştırma, KYG'nin yeni bir küresel altyapının maddi temelini oluşturduğu iddiasını desteklemektedir. Dahası KYG, ortaya çıkan çok kutuplu bir düzeni ve daha özel bakımdan Çin, Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ticaret ve yatırım "üç kutupluluğunu" hızlandırmıştır (Dent, 2004: 214). Ancak bu, bazı gözlemcilerin iddia ettiği gibi (Doğan, 2021; Freymann vd., 2021), "orta krallıkla" (Eski Çin İmparatorluğu) törensel etkileşime dayanan yeni bir haraç sistemi anlamına gelmiyor. Aksine, Xi'nin "insanlığın ortak gelecek topluluğu", çok kutupluluk, içişlerine müdahale etmeme ve fikir birliği oluşturmaya yönelik yeni bir yaklaşım anlamına geliyor. Güney yarıkürede yaşayan

dünya nüfusunun %84'ü için Çin'in ekonomik kalkınma modeli, sömürgecilik dönemine, sonu gelmeyen savaşlara, finansal balonlara ve “sözde kurallara” dayalı düzenin ekonomi, teknoloji ve aşı alanındaki ırksal ayrımcılığına açık bir alternatif sunuyor.

Çin'in Ekonomik ve Siyasi Etkisinin Genişletilmesi

KYG, çok sayıda ülke ve uluslararası kuruluştan olumlu tepkiler alarak yüksek seviyede bir uluslararası işbirliği platformu haline geldi. Çin ve çok çeşitli ülkeler tarafından Girişim'i inşa etmek için imzalanan belgeler yatırım, ticaret, bilim ve teknoloji, beşeri bilimler ve diğer alanları kapsıyor.

Ulusal düzeyde İsrail dışında Doğu Akdeniz bölgesindeki önemli ülkeler (Türkiye, Suriye, Mısır, Libya, Yunanistan ve Kıbrıs) Çin hükümeti ile anlaşmalar imzaladı. İsrail, Çin ile doğrudan bir işbirliği belgesi imzalamamış olsa da, "Kuşak ve Yol" inşası ile aktif olarak ilgilenmektedir. Ayrıca İsrail, Türkiye ve Mısır ile birlikte Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın (AAYB) kurucu üyesidir.

Bölgesel düzeyde KYG, Türkiye'nin Orta Koridor girişimi, Avrupa Birliği'nin AB-Asya bağlantı stratejisi ve diğer bölgesel kalkınma planları ile etkin bir şekilde uyum sağlar. Ek olarak, Çin'in 2017 ve 2019'daki Uluslararası İşbirliği için Kuşak ve Yol Forumu, Kuşak ve Yol çerçevesi altındaki en yüksek düzeyli uluslararası platformlarıdır.

Altyapı Bağlantısı

KYG ve yapısal kardeşleri, yani İkili Dolaşım, Ekolojik Uygarlık ve Dijital Dönüşüm, genellikle Sanayi Devrimi'nden bu yana uluslararası ilişkileri yöneten kurallara dayalı düzene yönelik jeostratejik ve jeoekonomik meydan okumalar

olarak çerçevelenmektedir (Liu 2019). Bununla birlikte, Washington ve daha az ölçüde olmak üzere müttefikleri, Batı felsefi düşüncesinden çıkan, daha sonra asimile edilerek esas olarak Asya etkilerine uyarlanan yeni kalkınma ve yönetim paradigmalarına uyum sağlamakta isteksiz veya yetersiz görünmektedir. Böylece, ABD önderliğindeki ittifak ağı, küreselleşme ve küresel yönetimde tezahür eden liberal ve daha sonra neo-liberal ekonomik rekabetten uzaklaşmıştır. Bunun yerine, kurallara dayalı düzen, giderek artan bir şekilde ekonomik yaptırımlara (Coates, 2020) ve son zamanlarda, Çinli öğrencilerin ABD üniversitelerindeki ileri bilimsel çalışmalara erişimi üzerindeki sınırlamalar (Chen, 2021; Hollingsworth vd., 2021) ihracat ve teknoloji yasakları dahil olmak üzere bilgi ayrımcılığına dayanmaktadır (Soliman vd., 2020; Ye, 2021). Bu makale, başı dik ülkelerdeki ekonomik kalkınmayı kısıtlamak ve ABD'nin teknolojik avantajındaki düşüşü durdurmak için uygulanan ABD yaptırımlarının ve ihracat kısıtlamalarının (Darby & Sewall, 2021), eski İran Cumhurbaşkanı Ruhani'nin (2005) “teknolojide ırkçılık” olarak adlandırdığı şeyi oluşturabileceğini savunmaktadır.

KYG'nin ekonomik kalkınma odağı giderek “dijital sanayileşme ve endüstriyel dijitalleşmeyi” benimsemeye ve geliştirmeye yönelmiştir (Xi, 2021c: 2) ve bu da küresel sanayi ve telekomünikasyonda ortaya çıkan Çin dijitalleşmesinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu nedenle, KYG ortağı ülkeler, Çin'in hız ve ölçekte inovasyon kapasitesinin maliyet avantajlarından giderek daha fazla yararlanmaktadır. Afrika, Hindistan, ASEAN ve Çin'deki akıllı telefon ve bilgisayar pazarlarının tümü şu anda ABD patentlerini, bileşenlerini ve yazılımlarını kullanan Çinli üreticilerin hâkimiyetindedir.

Çin Bilimler Akademisi 19. Toplantısı ve Çin Mühendislik Akademisi 14. Toplantısı'nın açılışı
28 Mayıs 2018'de Çin'in başkenti Pekin'deki Büyük Halk Salonu'nda yapıldı. (Xinhua, 2018)

COVID-19 salgını sırasında, tüm elektronik aksamın önemli bir bileşeni olan yarı iletken çiplere olan talep, büyük tedarik kesintilerinden etkilenmişti. Ancak ortaya çıkan kıtlıklar, büyük ölçüde Trump yönetiminin Çin ile 2018 ticaret ve teknoloji savaşının doğrudan bir sonucuydu (Brown, 2021).

2018'de Xi Jinping, Çin Bilimler Akademisi ve Mühendislik Akademisi'nin ortak toplantısında, bağımsız teknolojik ve kurumsal inovasyonun bilimsel ve teknolojik rekabette "yükseklere hükmetmeye" (Qiushi, 2018:3) ulaşmanın tek yolu olduğunu söyledi. Ayrıca, "anahtar ve çekirdek teknolojilerin kendi kendine geliştirilebilir ve kontrol edilebilir olmasını sağlamak için (...) inovasyon ve geliştirme girişimleri güvenli bir şekilde kendi elimizde tutulmalıdır" (Qiushi, 2018: 3). Ek olarak, birincil kaynaklara odaklanılmalı ve "kilit alanlar ve boğucu sorunlar" ile başa çıkmak için stratejik planlama yapılmalıdır

(Qiushi, 2018: 3). Bundan böyle, Çin'in yerli yarı iletken üretimi ve endüstriyel dijitalleşmesi ulusal bir temel hedef haline getirilmiştir ve Çin teknoloji endüstrileri, ABD yazılım/donanım bileşenlerini ve lisanslarını 2025 yılına kadar kaldırmak için ortak çabalar başlattı. Başka bir deyişle, ABD'nin yarı iletken tedarik zincirleri, 5G ve diğer teknolojileri güvenlik konusu haline getirmesi ve yaptırımlarının önemli bir sonucu, Çin'in dijitalleşme süreçlerini hızlandırması oldu (Li, 2021). KYG bu haliyle telekomünikasyon (5G), bilgi işlem, yapay zeka ve büyük veri, lojistik, biyoteknoloji ve finans teknolojisi için dijital bir altyapı haline geldi. Bu dijital yol, Asya, Afrika ve giderek artan bir şekilde ABD ve Avrupa'daki ticari ve tüketici pazarları tarafından benimsenen e-ticaret, sosyal medya, ödeme platformları, eğlence ve paylaşım ekonomisi uygulamalarının kazançlı ve genişleyen üstyapılarını desteklemektedir.

Çin, kısmen kültürel, toplumsal ve dil özelliklerine bağlı olarak, ancak daha büyük ölçüde ABD'nin kışkırttığı ticaret-teknoloji savaşına bir yanıt ve kendine güven için yinelenen bir itici güç olarak yeni dijital standartlar yaratmaktadır. Çin ayrıca ticaret ve bilgiyi basitçe küreselleştirmenin ötesine geçen gelişmiş telekomünikasyon yoluyla KYG ortağı ülkelere bilgi yayılımını hızlandırmaktadır. Bu nedenle, küresel tehditler dünyanın her köşesinde insanlığın varoluşuna yönelik birincil tehlike olarak kabul edilmektedir:

Çin'in hem içeride hem de dışarıda büyük ölçekli ve uzun vadeli girişimleri kavramsallaştırma, düzenleme ve uygulama gücü, merkezi liberal devletlerle karşılaştırılmaz.

Gezegeenin geleceği, insanlığın kaderinin anahtarı olduğundan, siyasetlerimizin “gezegeleşmesi” küreselleşmenin yeni biçimi, küreselleşmeye daha insancıl bir yaklaşım olabilir (Raffarin, 2021: 7).

Çin'in hem içeride hem de dışarıda büyük ölçekli ve uzun vadeli girişimleri kavramsallaştırma, düzenleme ve uygulama kudreti, merkezi liberal devletlerle karşılaştırılmaz. Buna ek olarak, Çin'in çevresini ve KYG bağlantılarını hedef alan ABD önderliğindeki siyasi, diplomatik, ekonomik ve askeri operasyonların uzun listesi, Pekin'de kısa vadede farklı derecelerde etkili olarak görünseler de, uzun vadede yalnızca ABD'nin küresel gücündeki düşüşü hızlandırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Bu konuda ilgili kanıtlar, ABD'nin Sinciang'da sistematik

baskı iddiaları nedeniyle Çin'e yönelik yönelik Amerikan yaptırımlarının etkisizliği, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi, Kapsamlı Ortak Eylem Planı'na (KOEP) geri dönülmesi ve Çin'in İran ile 25 yıllık kalkınma anlaşması gibi meseleler olarak gösterilebilir. Ayrıca, ABD'nin Tayvan konusunda savaş kışkırtması yapması ve Tek Çin İlkesi'ne boyun eğmesi, AB'nin ABD liderliğine verdiği desteğin abartılması ve AB'nin stratejik özerkliğinin hafife alınması gibi konular da bu kanıtlar arasındadır. Merkezi liberal devletlerin anti-Çin siyasi söylemleri ile Çin'in küresel ticaret ağlarındaki patent merkeziliği arasındaki önemli çelişkiler, Çin'in küresel siyasi, ekonomik ve güvenlik mimarisini, çok kutupluluk, çok taraflılık ve gezegensellik yönünde kıtasal olarak yeniden ölçeklendirmesinin kanıtı olarak görülebilir. Başka bir deyişle, ABD liderliğindeki kavgacı merkezi liberal devletler koalisyonunun ortak asimetric ve hibrit saldırılarına rağmen, KYG'nin kamu yolları (Xi, 2021a) ve küresel kamusal malların sağlanması, uzun vadeli küresel ekonomik gelişim için güvenli ve istikrarlı bir maddi altyapı oluşturmakta ve kıtasal ticaret blokları arasında uyumu desteklemektedir. Bu ticaret blokları arasında, AB, Çin-Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği, Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP), ABD Meksika Kanada Anlaşması (USMCA), Trans Pasifik Ortaklığı (CPTPP), Avrasya Ekonomik Birliği, Afrika Birliği, Körfez İşbirliği Konseyi ve Mercosur bulunmaktadır ve Çin bu blokların tek en büyük üyesi veya dış ortağıdır. Bu bakış açısıyla, Çin, “dünya ekonomik sistemine hakim olan üç müreffeh ‘üçgen’ bölgede (Kuzey Amerika, Doğu Asya ve Avrupa) giderek artan etki sağlamaktadır” (Dent, 2004: 214).

İlk kez dönemin Çin Başbakanı Zhou Enlai tarafından formüle edilen, daha sonra Bağlantısızlar Hareketi tarafından benimsenen “Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi”, bugünün dünyasının özlemlerini dile getiriyor. Bandung Konferansı sırasında Zhou Enlai (ortada) ve Pakistan Başbakanı Muhammed Ali (sağda) ve eşi (solda). (Xinhua, 1955)

Pekin’in KYG’yi hayata geçirmesi, ABD’nin Çin’in Ulusal Canlanma politikasını sınırlamak ve kontrol altına almak için tasarlanmış dış ve ticaret politikaları arayışından büyük ölçüde yararlanmıştır. Çin, ABD “terörle savaşını” sürdürürken göreceli ekonomik kazanımlar elde ederken, Ulusal Canlanma politikasının ilerlemesi açısından 2001’deki Dünya Ticaret Örgütü’ne katılımı nispeten daha fazla fayda sağladı. Bu ve benzer yollar, uluslararası ilişkilerin pratiğinde “jeopolitiktan jeoekonomiye göreceli küresel geçiş”i yansıtmaktadır (Dent, 2004: 214; Beeson, 2018). ABD’nin hem Cumhuriyetçi hem de Demokratik yönetimler altındaki neo-liberalizm ve müdahalecilik pratiği, Çin’in yükselişine dair olgusal kanıtlar karşısında ABD’yi iç yönetiminde siyasi kutuplaşmaya ve gericilik rotasına soktu. Söylevler’de Machiavelli (1531), “özgürlüğün tiranlık veya yozlaşmış cumhuriyetlerden daha fazla refah ürettiğini” varsayar. The Leviathan’da Hobbes (2018), özgürlüğün müdahale olmadan hareket etme gücü olduğu fikrini tartışır; burada, özgürlüğün varlığını

doğrulayan şey dış aktörlerin müdahalesinin olmamasıdır. Bu proto-realist argümanlar, Çin’in dış siyasetinin temel direkleri olarak çatışmama, müdahale etmeme ve saldırmazlığın önemine ilişkin açıklamalarını ve iddialarını desteklemektedir (Yang, 2021).

Çin, ABD liderliğindeki sömürgeci bir liberal düzen tarafından daha az kısıtlanan çok kutuplu bir düzen vizyonunda yalnız değildir. Liberal değerler küresel olarak bir dereceye kadar çekiciliğini korurken, ABD önderliğindeki liberal düzenin tamamen olmasa da kısmen reddedilmesiyle, giderek artan sayıda hükümet, “Batılı olmayan, liberal olmayan, liberal demokrasiler olmayan, belki de demokrasiler bile olmayan [...] çünkü küresel ekonomik çalkantılara yanıt vermede daha başarılı olduklarını kanıtlayan” sistemler aramaktadır (Boyle, 2016: 35).

Orbán’ın açıklaması, liberal değerlerin ve yasal kısıtlamaların dayatılmasının Macaristan ve Polonya gibi ülkelerin küresel ekonomide çıkarlarını koruyabilecek yeni bir ekonomik milliyetçilik

türüne girişmelerini giderek zorlaştırdığına atıfta bulunuyordu. Liberalizmden uzaklaşmanın yükselişinin nedenleri üzerine pek çok tartışma vardır (Zakaria, 1997; Kalb, 2018; Posen, 2018; Hendrikse, 2021). Bununla birlikte, neo-liberalizmin olumsuz sonuçları, 2001 sonrası ABD liderliğindeki “Teröre Karşı Savaş”, ABD’nin neden olduğu küresel mali krizler ve Çin’in ekonomik başarısı buna katkıda bulunan faktörlerdir. Mültecilerin çatışma bölgelerinden kitlesel hareketi, artan devlet borçları, Çin ile artan ticari rekabet ve kamu malları ve hizmetlerinin sağlanmasındaki neo-liberal kısıtlamalar, toplumsal gerilimleri şiddetlendirdi. Yunanistan, İsviçre, İsveç, Avusturya ve Almanya’da neo-Nazi partileri ivme kazandı ve sağcı popülizm, Fransa ve Birleşik Krallık’ta mütevazı ölçekte seçim başarısı kazandı (Boyle, 2016). Donald Trump’ın 2016’da seçilmesi, il-liberalizmin ABD’de de alevlendiğinin ve küresel COVID-19 salgını hızla yayılmaktayken endişe verici bir şekilde belirginleşeceğinin sinyalini verdi.

İnsanlık için ortak bir kader topluluğu kavramı, toplumsal ve doğal uyum hakkındaki Konfüçyüsçü ve Taocu düşüncenin ahlaki evrenselliğini içerir.

Ancak, en büyük başarısızlık, bırakın başkalarının salgınlarını yönetmelerinde liderlik etmeyi kendi salgınını yönetmede feci bir şekilde başarısız olan ABD’ye aittir. Bu temelde, ABD kudretine dayanan önceki liberal düzene dönüş umutları artık sönmüştür. (Boyle, 2020: 51)

Liberal düzenin zayıflayan etkisi ve ABD’nin küresel tedarik zincirlerinin orantılı kontrolünü sürdürme kapasitesi konusundaki ABD realist analizinde Çin

büyük önem taşımaktadır (Ikenberry vd., 2022). ABD liderliğindeki jeoekonomik baskı ve öncelikle deniz güvenliği konuşlandırmaları, Çin’in küresel ticaret ağının çeşitlendirilmesine katkıda bulundu. Ayrıca, bilgi ve teknoloji transferini kısıtlayan ABD’nin kışkırttığı ve devam eden ticaret-teknoloji savaşının net etkisi, yeni bir bilgide ırk ayrımcılığı biçimi oluşturmakta ve Çin’in ABD kontrolündeki fikri mülkiyetten bağımsız ileri teknoloji tedarik zincirleri oluşturma çabalarını daha da teşvik etmektedir. Çinli idareciler için, Donald Trump’ın salgından Çin’i sorumlu tutması (Pan, 2021: 42) ve başlıca liberal devletlerin COVID-19 vakaları ve ölümleri sicili, Batı idareciliğinin başarısızlığının bir başka örneği; bir “Batı başarısızlığı”dır. Pan’a (2021: 40) göre Batı’nın başarısızlığı, “Batı güvenlik düşüncesinde ve uygulamasında ırk bazlı güvenlik ve güvensizlik siyasetinin [ve] dünyanın geri kalanına karşı Batı güvenliği ve üstünlüğüne ilişkin kendi imajını baltaladığını” gösteriyor. Bu nedenle, aşırı geliştirme, üretim ve dağıtımına yönelik eski liberal devlet siyaseti tepkisi, bir tür aşırı ırkçılığı doğururken; Pekin’in salgına verdiği yanıt ise, Çin’in KYG ve onun yönetişimi vizyonunda karşılaşılan küresel zorluklara karşı ahlaki bir yaklaşım sergiledi.

ABD’de artan “sinir hastalığı ve anksiyete”nin aksine (Wang, 2021: 4), Çin’in ekonomik gücü, büyük ölçüde, özel ve kamusal avantajların peşinde koşmaya ve vatandaşların artan maddi zenginlikten kaynaklanan keyif için mal edinebilme yeteneğine bağlanabilir (Xinhua, 2021b). Bu özgürlük, Marksist ekonomik kalkınmanın adil dağılımına ilişkin nosyonlarla yakından ilişkilidir ve Çin’e Özgü Sosyalizm söz dağarcığı içinde ifade edilir. Aynı şekilde, insanlık için ortak bir kader topluluğu kavramı, toplumsal ve doğal uyum hakkındaki Konfüçyüsçü ve Taocu düşüncenin ahlaki evrenselliğini içerir (Zhao, 2006; Wang ve Zou, 2011).

Bu şekilde anlaşıldığında, özgürlük çeşitli şekillerde KYG ekonomik kalkınma modelinin bir ayağı olarak teşvik edilir. Birincisi, KYG jeopolitik veya ideolojik uyum konusunda ısrarcı olmayan, açık ve bütүнleştirici bir modeldir. İkinci olarak, KYG ekonomik kalkınma modeli, ortak ülkelerin hem eski hem de yeni altyapı geliştirme girişimlerine uyum sağlayarak yüksek derecede esnekliğe sahiptir. Üçüncüsü, Çin, kapsamlı bir fikir birliği oluşturma danışma çerçeveleri ve forumları ağına güveniyor. Dördüncüsü, Çin hem müdahale etmemeyi hem de çatışmamayı vaat ediyor ve uyguluyor. Bu nedenle, KYG ekonomik kalkınma modeli, özellikle eski liberal devlet eleştirileri (CFR, 2021) ve “B3W” (Build Back Better World) gibi karşı girişimler başlatma denemeleri karşısında, yönetim, finans ve sürdürülebilirliğin sürekli optimizasyonunu gerektirmektedir (G7, 2021: 24). Quadilateral (Mahbubani, 2021) ve AUKUS düzenlemeleri (Strangio, 2021) gibi ABD liderliğindeki daha yeni karşı girişimler, hem sert (askeri) hem de yumuşak (ekonomik) bileşenlerden oluşan melez bir model sergilemektedir.

Sonuç

Gramsci'nin hegemonyacı ve karşı-hegemonyacı büyük güçler arasındaki rekabet perspektifinin benimsenmesi (Gramsci, 1971; Yılmaz, 2014), en azından Obama döneminde “Asya'ya dönüş” (FPI, 2014) siyasetinden bu yana küresel ekonomik gelişmenin demokratikleştirilmesinin, (ABD) liberal demokrasisine karşı (Çin) il-liberal otoriterlik arasındaki ideolojik anlatılara maruz kaldığını ortaya koymaktadır (Biden, 2021: 9). Dahası, Washington'dan yayılan zararlı ve büyük ölçüde asılsız olan insan hakları ihlali iddiaları ve bunun sonucunda ortaya çıkan yaptırımlarla, KYG ülkelerinin maddi altyapısı

aracılığıyla elde edilen hem bölgesel hem de küresel ekonomik canlanmaya dair kanıtlar gizlenmektedir. Öncelikle Çin'in gelişimini ve istikrarını sınırlamayı kafasına koymuş olan ABD, Amerikan hegemonyasını devam ettirmek ve başlıca mimarı olduğu küresel çok taraflı hiyerarşide azalan etkisini takviye etmek için eski emperyalist ve eski sömürge devletlerden oluşan demokratik bir kulüp kurmaya çalışmaktadır (Wren, 2020).

KYG'nin, ABD'nin ekonomik hâkimiyeti ve askeri üstünlüğüne dayanan sözde liberal kurallara dayalı düzeni baltalamak için Çin'in, siyasi, ekonomik ve muhtemelen askeri etkisini genişletmeye yönelik büyük stratejisinin bir parçası olup olmadığı konusunda tartışmalar var. Bununla birlikte, Xi Jinping, Deng Xiaoping'den kökünü alan reformcu grup ile tutarlı olarak ÇKP siyasetinin yönünü sağlamlaştırdı ve barış ve kalkınma yeni dönemi karakterize etmeye devam ediyor. Çin'in ekonomik etkisi, KYG'nin güneyde deniz ve batıda kara uzantıları boyunca artan ticaret hacminin bir sonucu olarak birikmeye devam ediyor. Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in özellikle Afrika ve Orta Asya'da kaynak edinimini giderek çeşitlendirmesine ve sonuç olarak Şanghay, Hong Kong ve Shenzhen'deki ticaret hacimleri gibi emtia fiyatlandırması üzerinde daha fazla oransal kontrol uygulamasına olanak tanımaktadır (Petry, 2020; Yang vd., 2020). Tüm KYG koridorlarında devam eden inşaa faaliyeti, çevredeki sanayi parkları, serbest ticaret bölgeleri ve özel ekonomik bölgeler dahil olmak üzere ulaşım ağını sağlamlaştırmış ve genişletmiştir. KYG koridorunun Myanmar üzerinden Bengal Körfezi'ne açılması, Ordu'nun 2020 seçim sonuçlarını reddetmesi nedeniyle ertelenmiştir (Chan, 2021). Bununla birlikte, Singapur'dan Yangon Limanı aracılığıyla ilk kargo sevkiyatı Ağustos 2021'de Çin'de Chengdu'daki teslimat yerine ulaştı (CGTN, 2021).

Çin'in ulusal hedeflerine hizmet ettiğine dair olumsuz anlatılar, Washington tarafından çok az olgusal kanıtla veya hiç kanıt olmadan desteklenmektedir. Aksine, Xi'nin KYG'yi üçüncü taraf iş birliğini içeren 170'ten fazla ülke ve kuruluşu birbirine bağlayan bir "kamu yolu" olarak tanımlaması (Xi, 2021a: 8) hakikattir. Ayrıca, genellikle ikili, üçlü ve çok taraflı forumlardan kaynaklanan yapıcı eleştirilerin ardından KYG'nin BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile resmi uyumu ve sürdürülebilirlik ve yönetim siyasetlerinde devam eden reformu, yüksek derecede kurumsal uyarlanabilirlik uyarlanabilirlik göstermektedir. Çin, KYG'nin hem dahili Orta ve Batı Kalkınma Planı (China Daily, 2021) hem de Kuzeydoğu Yeniden Canlandırma Planı (CSET, 2021: 80; Xinhua, 2021) için temel olduğunu giderek daha fazla vurgulamaktadır.

Çin, küresel salgınlar, terörizm, yolsuzluk ve iklim değişikliği gibi konularla mücadele etmek için AB ve ABD ile üçlü bir işbirliği mekanizmasının meydana getirilebileceğini kabul etmiştir.

Zorlu küresel ortama yanıt olarak Çin, ekonomisini İkili Dolaşıma uyarlayarak yeniden konumlandırmıştır. Bu, KYG'nin daha fazla yayılmasının, Çin'in dahili stratejik varlıkları ile küresel olarak harici kaynaklar, pazarlar ve tüketiciler arasında kapsamlı bir eşzamanlılık sunan inşaat, imalat, lojistik ve hizmetlerde devlet dışı yatırımlara yönlendirilmesini gerektirdi. Ayrıca, AAYB'nin ve onun işbirliği çerçevesinin başarısı, gelecekte çok taraflı finansal kurumların işbirlikçi odaklanışlarına yol göstermektedir. Buna uygun bir örnek, KYG veya RCEP'e katılma konusundaki suskunluğuna rağmen,

sağlık ve COVID-19 müdahalesi için önemli krediler dahil olmak üzere AAYB kredilerinin en büyük tek alıcısı olmaya devam eden Hindistan'dır (Krishnan, 2020; PTI, 2020).

Çin, çatışma, küresel salgınlar, çevre kirliliği, terörizm, yolsuzluk ve iklim değişikliği ile mücadele etmek için AB ve ABD ile üçlü bir işbirliği ve koordinasyon mekanizmasının meydana getirilebileceğini kabul etmiştir. Ayrıca BM ve G20 de böyle bir girişime dâhil edilebilir. Dolayısıyla, Biden yönetiminin baştaki aşırı rekabetçi tutumu (Japan Times, 2021), COVID-19 salgını ile hızlanan küresel zenginlik ve güç değişiminin Pekin'de, Çin'de, ekonomisi ve endüstriyel üretim tabanını yeni bir küresel ekonomik kalkınma çerçevesi vizyonuna dönüştürmesi için zaman tanıdığı jeostratejik bir fırsat penceresi olarak algılandı. Bu, Biden yönetiminin yakın zamandaki "telafi" siyaseti (Moriyasu, 2021; Tiezzi, 2021: 5) ve "Tayvan Anlaşması"nın yeniden onaylanması (Reuters, 2021a: 1) ile doğrulanmıştır. Bu nedenle, ABD'nin, Çin'in ticaret özellikle de artan ticaret açıkları ve güvenlik endişeleri (Tek Çin Politikası) konusundaki şartlarına katılımı, KYG'nin küresel ticaret ve yatırım için yeni maddi altyapı olarak rolünün Washington karşısında Pekin'in elini güçlendirdiği görüşünü doğrulamaktadır.

2007-2008 küresel mali krizi sonrasında Çin-Rusya işbirliğinin güçlendirilmesi ve 2014 yılında Kırım'ı topraklarına katmasının ardından Rusya'ya ABD ve AB yaptırımlarının uygulanması büyük önem taşımaktadır. Rusya'nın Çin ile uzun sınırı ve Pasifik'ten Baltık'a uzanan coğrafi genişliği, KYG'nin inşasında vazgeçilmez ortaklık rolünü garanti etmektedir. Rusya'nın KYG yoluyla artan enerji ürünleri tedarikindeki rolünün etkisi, son zamanlarda Çin'in endüstriyel kuzeydoğusundaki elektrik kesintileri sırasında örneklenmiştir (Qi, 2021; Reuters, 2021b).

Rusya'nın Çin ile stratejik ortaklığı, Çin'in İran, Suriye ve Venezuela gibi bağlantı tikanıklıklarını yeniden canlandırma çabaları düşünüldüğünde özellikle önemlidir. Özellikle, Çin-Rusya stratejik ortaklığı, Kore yarımadası ve Kuzeydoğu Asya ekonomik entegrasyonu için can alıcıdır. Çatışma sonrası Afganistan, çok kutupluluk arttıkça stratejik alanın yönetimi konusunda çok taraflı işbirliğinin arka planında yeni bir dizi zorluk ortaya koymaktadır. Pekin'in eski liberal devlet saldırılarına karşı koyma çabaları Sincan, Hong Kong, Myanmar, Kamboçya, Afrika Boynuzu, Yunanistan ve Macaristan gibi kilit KYG düğümlerini içermektedir.

Sonuç olarak, Kuşak ve Yol Girişimi, Birleşmiş Milletler'den sonra en mühim öneme sahip çok taraflı oluşumdur. Ortak ülkeleri salgın hastalıklar, iklim değişikliği, kıtlık ve çatışma gibi dünya çapındaki zorluklara karşı birleştirmek için küresel sorumluluk taşımaktadır. Bu görüşe göre KYG, yalnızca ticaret ve yatırım için yeni bir küresel maddi altyapı oluşturan ekonomik bir kalkınma modeli değildir, aynı zamanda Çin'in küresel ekonomik büyüme, insan güvenliği ve çevre korumaya olan bağlılığını da ortaya koymaktadır. Bu nedenle, KYG'nin eniyileştirilmesi, hem Çin'in 2035 yılına kadar Sosyalist modernleşmeyi gerçekleştirmeye yönelik Uzun Vadeli Hedefinin (SCIO, 2020) hem de "2049 yılına kadar zengin, güçlü, demokratik ve medeni bir modern sosyalist ülke inşa etmek" şeklindeki İkinci Yüz Yıl Hedefinin gerçekleştirilmesi için merkezi bir öneme sahiptir (Lee, 2020: 2). Nihayetinde KYG, ÇKP'nin Çin'in Ulusal Canlanması'nı gerçekleştirme kararlılığının temel direklerinden biridir ve dolayısıyla küresel işbirliğine ve daha barışçıl ve uyumlu bir dünya düzeninin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Acharya, A. and Buzan B. (2010). *Non-Western international relations theory : perspectives on and beyond Asia*, London ; New York : Routledge, 2010.
- Amendolagine, V. (2021). *International Development Lending and Global Value Chains in Africa*, Johns Hopkins University, Baltimore, accessed
- Ames, R.T. (2007). 'The Perfect Storm', [conference presentation] A Second Enlightenment: Confucianism in a Changing World Cultural Order, Taipei, accessed 28/09/2018.
- Arrighi, G. (2007). *Adam Smith in Beijing: Lineages of the Twenty-first Century*, Verso.
- Beeson, M. (2018). 'China Rises, America Falts, and Geoeconomics Rears Its Head', *War on The Rocks*.
- Biden, J. (2021). 'Remarks by President Biden on America's Place in the World', Whitehouse, Whitehouse, Washington accessed 04/02/2021.
- Boyle, M.J. (2016). 'The Coming Illiberal Order', *Survival* (00396338), 58(2):35-66, 10.1080/00396338.2016.1161899
- Survival. (2020) 'America and the Illiberal Order After Trump', *Survival*, 62(6):51-76, 10.1080/00396338.2020.1851085
- Brewster, D. (2018) 'China's first overseas military base in Djibouti likely to be a taste of things to come', *The Interpreter*.
- Brown, C.P. (2021). 'The Missing Chips', *Foreign Affairs*.
- CFR. (2021). *China's Belt and Road - Implications for the United States*, Council on Foreign Relations, Washington, accessed
- CGTN. (2021). *First shipment along new China-Myanmar corridor makes it to Chengdu* CGTN, Beijing.
- Chan, D. (2021). 'Beijing's Position on the Myanmar Coup', *E-International Relations*.
- Chen, F. (2021). 'US blocking more Chinese students from its universities', *Asia Times*.
- China Daily. (2021). 'Poised for Great Development', *China Daily*.
- China Daily. (2021a). 'Boao Forum Keynote Speech', *China Daily*, Beijing accessed 20/04/2021.
- Coates, B. (2020). 'A Century of Sanctions', *Origins*.
- CSET. (2021). 'Outline of the People's Republic of China 14th Five-Year Plan for National Economic and Social Development and Long-Range Objectives for 2035', CSET.
- Dakila, F. (2020). 'BRI - Payment Systems - New drivers of the global trade engine', *Central Banking*.
- Darby, C. and Sewall, S. (2021). 'The Innovation Wars', *Foreign Affairs*, 100(2):142-153.
- Dellios, R. (2017). 'Silk Roads of the Twenty-first Century: The Cultural Dimension', *Asia & the Pacific Policy Studies*, 4(2):225.
- Deng, X. (1974). *Deng Xiaoping General Assembly Speech* United Nations, New York City.
- Deng, Y. (1998). 'The Chinese conception of national interests in international relations', *The China Quarterly*, 154:308-329.
- Dent, C.M. (2004). 'The Asia-Europe Meeting and Inter-Regionalism: Toward a Theory of Multilateral Utility'.
- Do, T.T. (2015). 'China's rise and the 'Chinese dream' in international relations theory', *Global Change, Peace & Security*, 27(1):21-38, 10.1080/14781158.2015.995612
- Doğan, A. (2021). *Hegemony with Chinese characteristics : from the tributary system to the Belt and Road Initiative*, Routledge.
- Erickson, A. & Strange, A. (2012). 'Selfish superpower' no longer? China's anti-piracy activities and 21st-century global maritime governance', *Harvard Asia Quarterly*, 14(1-2):92-102.
- Eskelinen, T., Lakkala, K. & Laakso, M. (2020). 'Introduction: Utopias and the revival of imagination', *The Revival of Political Imagination: Utopia as Methodology*.
- Foreign Affairs. (2021). 'The Plot Against China? - How Beijing Sees the New Washington Consensus', *Foreign Affairs*.

- FPI. (2014). Here's Why Asia Pivot Was Barack Obama's Biggest Mistake, The Foreign Policy Initiative, accessed 2014.
- Freyman, E., Hillman, J.E., Nouwens, M. & Tugendhat, T. (2021). China's geopolitical ambitions: Where next for the Belt and Road? [transcript], China Research Group, London.
- G7. (2021). Carbis bay G7 Summit communique - Our Shared Agenda for Global Action to Build Back Better [media release], UK Government, accessed
- Global Times. (2020). 'Beijing steps up efforts to ramp up chipsets manufacturing and supply', Global Times.
- Grabowski, M. (2019). '4. International Relations Theory Development in Asia'.
- Gramsci, A. (1971). Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci, ElecBook, London, GBR.
- Hendrikse, R. (2021). 'The rise of neo-illiberalism', *Krisis*, 41(1):65.
- Hobbes, T. (2018). *Leviathan*, First Avenue Editions.
- Hollingsworth, J., Xiong, Y. & Culver, D. (2021). A Trump-era policy that shut out top Chinese students could be hurting America more than Beijing CNN, Atlanta.
- Ikenberry, G.J., Nathan A.J., Thornton S., Sun, Z. & Mearsheimer, J.J. (2022). 'A Rival of America's Making?', *Foreign Affairs*.
- Japan Times. (2021). 'Joe Biden foresees 'extreme competition' with China, not 'conflict'', Japan Times.
- Kalb, D. (2018). 'Upscaling illiberalism: class, contradiction, and the rise and rise of the populist right in post-socialist Central Europe', *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, 11(3):303-321.
- Krishnan, A. (2020). "One-third of funding by AIIB has gone to India", *The Hindu*.
- Lee, J.Y. (2020). 'The 5th Plenary Session of the 19th Central Committee of the Chinese Communist Party and Its Implications for the Korean Peninsula'.
- Li, E. (2021). A roadmap to the digitization of China 24/05/2021, NBN, Zurich.
- Lippman, D., Seligman, L., Ward, A. & Forgey, Q. (2021). Biden's era of 'strategic competition' Politico, Washington.
- Liu, A.B. (2019). 'Production, Circulation, and Accumulation: The Historiographies of Capitalism in China and South Asia', *The Journal of Asian Studies*, 78(4):767-788.
- Liu, X. (2021). 'West humiliates self with Xinjiang smears at UN human rights session', *Global Times*.
- Liu, Y. & Yin, H. (2018). 'China builds new facility in Djibouti base for anti-piracy operations', *Global Times*.
- Machiavelli, N., Clough, C.H. & Walker, L.J. (1975). *The discourses of Niccolò Machiavelli*, Routledge and Paul.
- Mahbubani, K. (2021). 'Why Attempts to Build a New Anti-China Alliance Will Fail', *Foreign Policy*.
- Moriyasu, K. (2021). 'Biden and Xi explore 'recoupling' as advisers meet in Zurich', *Asia Nikkei Review*.
- Muppidi, H. (2012). *Colonial Signs of International Relations*, Oxford University Press.
- Noesselt, N. (2015). 'Revisiting the Debate on Constructing a Theory of International Relations with Chinese Characteristics', *The China Quarterly*, 222:1-19, 10.1017/S0305741015000387
- Pan, C. (2021). 'Racialised politics of (in)security and the COVID-19Westfailure', *Critical Studies on Security*, 9:1, 40-45, DOI: , 9(9):40-45, 10.1080/21624887.2021.1904195
- Petry, J. (2020). 'Financialization with Chinese characteristics? Exchanges, control and capital markets in authoritarian capitalism', *Economy and society*, 49(2):213-238, 10.1080/03085147.2020.1718913
- Posen, B.R. (2018). 'The rise of illiberal hegemony: Trump's surprising grand strategy', *Foreign Aff.*, 97:20.
- PTI. (2020). 'AIIB in discussion with India for financing of ambitious USD 8-billion health infrastructure scheme', *Economic Times of India*.
- Qi, X. (2021). 'China's coal imports from Russia, Indonesia rise, taking the place held by Australian coal', *Global Times*.
- Qiushi. (2018). 'Xi calls for developing China into world science and technology leader', Qiushi.
- Raffarin, J.P. (2021). Interview: Boao Forum highlights need to strengthen global governance -- former French PM [Interview], Xinhua, Beijing.
- Reuters. (2021a). Biden says he and China's Xi agree to abide by Taiwan agreement Reuters, London.
- Reuters. (2021b). Gazprom says China gas exports continue despite fire at Amur plant Reuters, London.
- Rouhani, H. (2005). *Iranians Opposed To Technological Apartheid In Nuclear Issue* Iranatom, Moscow.
- SCIO. (2020). 'CPC Central Committee's development proposals set long-range goals through 2035', SCIO, SCIO, Beijing accessed 03/11/2020.
- SCIO. (2021c). 'Xi sends congratulatory letter to China-SCO forum on digital economy, Smart China Expo', SCIO, Xinhua, Beijing accessed.
- Smith, S. (2017). 'World Order with Chinese Characteristics', [conference presentation] Canadian Political Science Conference, Ryerson University, Toronto, accessed.
- Soliman, T.A., Abate, D., Ito Y, Olmem, A., Zhang, J., Layton, D., Vander Schueren, P., Mizulin, N. & Hungerford, J. (2020). 'US Imposes Technology Transfer And Export Restrictions On Dozens Of Chinese Companies, Including Top Chipmaker And Drone Manufacturer', *Mondaq*.
- Strangio, S. (2021). 'What Does the New AUKUS Alliance Mean for Southeast Asia?', *The Diplomat*.
- Tiezzi, S. (2021). 'Biden's US Trade Representative Outlines Approach to China', *The Diplomat*.
- Wang, J. (2011). 'China's Search for a Grand Strategy', *Foreign Affairs*.
- Wang, N. & Zou, Y. (2011). 'Yin-Yang Theory and Globalization', *Studies in Sociology of Science*, 2(2):38.
- Wang, R.R. (2018). *Yinyang (Yin-yang)* Loyola University, Loyola University.
- Wren, D. (2020). 'Leading America and Biden's new/old foreign policy: The exclusive new democracy club, trade-bloc or alliance?', *Australian Policy and History*.
- Xi, J. (2017). *Work Together to Build the Silk Road Economic Belt and The 21st Century Maritime Silk Road* [media release], PRC Ministry of Foreign Affairs, accessed
- Xinhua. (2021b). 'Speech by Xi Jinping at a ceremony marking the centenary of the CPC', Xinhua, Beijing accessed.
- Xinhua. (2017). China embraces new "principal contradiction" when embarking on new journey. Xinhua, Beijing.
- Xinhua. (2021). Chinese premier stresses new breakthroughs in revitalizing northeast China Xinhua, Beijing.
- Yan, X. (2021). 'Becoming Strong - The New Chinese Foreign Policy', *Foreign Affairs*.
- Yang, B., Pu, Y. & Su, Y. (2020). 'The financialization of Chinese commodity markets', *Finance Research Letters*, 34:101438, 10.1016/j.frl.2020.101438
- Yang, J. (2021). *Respect History, Look to the Future and Firmly Safeguard and Stabilize China-US Relations* FMPRC, Beijing.
- Ye, J. (2021). 'US-China tech war: calls for more tech bans on China get louder in Washington', *SCMP*.
- Yilmaz, S. (2014). 'China, Historical Blocs and International Relations', *Issues and Studies*, 50:191-222.
- Journal of Chinese Political Science. (2016). 'China's Foreign Policy and Critical Theory of International Relations', *Journal of Chinese Political Science*, 21(1):75-88, 10.1007/s11366-015-9357-z
- Zakaria, F. (1997). 'The rise of illiberal democracy', *Foreign Aff.*, 76:22.
- Zhao, T. (2006). 'Rethinking Empire from a Chinese Concept 'All-under-Heaven' (Tian-xia,)', *Social Identities*, 12(1):29-41, 10.1080/13504630600555559
- Zhu, Z. (2020). 'Interpreting China's Wolf Warrior Diplomacy', *PACNET*.

Yeni Ortadoğu'da “Yeni Bir Dönem”: Çin, Rusya ve Güney'in Yeniden Keşfi*

RAMZY BAROUD**

Dr.
Gazeteci-Yazar, Filistin

**Dr. Ramzy Baroud Palestine Chronicle'nin editörü ve 6 kitabın yazarı bir gazetecidir. Dr. Baroud, İngiltere'deki Exeter Üniversitesi'nden doktora sahibidir. Yayınlanan kitaplarından bazılarının başlıkları, “Babam bir Özgürlük Savaşçısıydı” ve “Son Dünya”dır. Baroud'un en son kitabı, Dr. Ilan Pappé ile birlikte yazdığı “Bağımsızlık için Bizim Vizyonumuz: Filistin'in Önderleri ve Aydınları Konuşuyor”. Baroud şu anda kıdemli Araştırma Uzmanı olarak İstanbul Zaim Üniversitesi İslam ve Küresel İlişkiler Merkezi'nde (CİGA) görev yapmaktadır.

Geliş Tarihi: 08.04.2023

Kabul Tarihi: 02.05.2023

Atıf: Baroud, R. (2023). Yeni Ortadoğu'da “yeni bir dönem”: Çin, Rusya ve Güney'in yeniden keşfi. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 4(3), 82-92.

*Çeviri: Latif Bolat

ÖZ

BRICS ülkelerinin, G7 ülkeleri, Dünya Bankası ve IMF'nin potansiyel rakibi olarak yükselmesini kim beklerdi? Ancak bir zamanlar görünüşte uzak olan bu olasılık, artık dünyanın siyasi dengesini değiştirebilecek gerçek bir beklentidir. BRICS ne kadar başarılı olursa, Batı'nın güneydeki hegemonyası o kadar zayıf olacak. Bazı Batılı siyasetçiler ve medya, grubun yeni dünya düzenini şekillendirme rolünü küçümsemeye devam etse de, değişim gerçek ve geri dönülemez gibi görünmektedir. Şubat 2022'deki Ukrayna savaşı başlamadan önce bile, birçok kanıt Rusya ve Çin'in hedefinin geçici veya aceleciliğin bir sonucu olmadığına işaret etmektedir. Çok kutupluluğun dili, her iki ülkenin söylemini yıllardır tanımlamıştır; bu söylem, çoğunlukla iki ülkenin Ortadoğu'dan Güneydoğu Asya'ya kadar ABD militarizminden hoşnutsuzluğundan ilham alan; ticarette veya sınır düzeltmeleri konusunda olsun, bir anlaşmazlık ortaya çıktığında, Washington'un zorbalık taktiklerinden duydukları hayal kırıklığı; cezalandırıcı dili ve sürekli tehditlerinden; NATO'nun askeri genişlemesinden ve çok daha fazlasından ilham alan bir söylemdir. Bu yeni yapılanmanın kazananlarını ve kaybedenlerini kesin olarak belirlemek için henüz çok erken olsa da, ABD-Batı egemenliğindeki bir dünyanın artık mümkün olmadığı neredeyse kesindir.

Anahtar Kelimeler: BRICS, Çin-Arap ilişkileri, Küresel Güney, Yeni Çağ, Yeni Ortadoğu

Giriş

DÜNYA DEĞİŞİYOR. ASLINDA, RUSYA-Ukrayna savaşı ve ABD-Çin arasındaki son Tayvan Boğazı geriliminden çok önce başlamış olan deprem benzeri bir değişim süreci yaşanmaktadır.

2022 Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna savaşı ve aynı yılın ağustos ayında o dönemki ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin Tayvan'a provokatif ziyaretiyle birlikte (Huang, 2022), ekonomik ittifakların ortaya çıkması, jeopolitik oluşumlar, çekişmeler ve elbette rakip siyasi söylemlerin ortaya çıkmasına kadar uzanan küresel değişimlerin ivmesi hızlanmıştır. Bu değişimler Ortadoğu, Afrika ve Küresel Güneyin büyük bir kısmında tamamen ortaya çıkmaktadır.

Yeni Ekonomik Model

BRICS ülkelerinin, G7 ülkeleri, Dünya Bankası ve IMF'nin potansiyel rakibi olarak yükselmesini kim beklerdi? Ancak bir zamanlar görünüşte uzak olan bu olasılık, artık dünyanın siyasi dengesini değiştirebilecek gerçek bir beklentidir.

BRICS; Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın kısaltmasıdır. 2001 yılında Goldman Sachs'ın Baş Ekonomisti tarafından dünyanın gelişmekte olan ekonomilerine referans olarak icat edildiği öne sürüldü (Goldman Sachs, t.y.). Başlangıçta BRIC olarak biliniyordu ve daha sonra Güney Afrika 2010 yılında gruba resmen katıldığında "S" eklendi.

BRIC'in ilk resmi zirvesi 2009'da gerçekleşti.

O zamanlar, müzakereler büyük ölçüde soyut görünüyordu. BRICS'in daha büyük bir bütünleşme için ciddi adımlar atmaya başlaması, 2014 yılına kadar olmadı. O zamana kadar, Güney Afrika'yı da içeren yeni oluşan ittifak, 50 milyar dolarlık bir başlangıç sermayesiyle, Yeni Kalkınma Bankası'nı başlattığında önemli adımlar atmaya başladı (NDP, 2023). Bu karar, grubun artık Batının Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası para kurumları üzerindeki hâkimiyetine meydan okumak için, ilk pratik adımlarını atmaya hazır olduğu anlamına geliyordu.

Son mali raporlar, BRICS'in dünyanın en yüksek gayri safi yurtiçi hasılaya sahip uluslararası örgüt olduğunu gösteriyor.

Rusya-Ukrayna savaşından kaynaklanan küresel jeopolitik çatışma, özellikle mali açıdan güçlü ülkelerin girişime ilgi göstermesiyle BRICS'te devam eden büyük genişlemeyi tetikledi. Bu ülkeler arasında Arjantin, BAE, Meksika, Cezayir ve özellikle de Suudi Arabistan yer alıyor. Son mali raporlar, BRICS'in halihazırda dünyanın en büyük gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) bloğu olduğunu, şu anda küresel GSYİH'ya %31.5 katkıda bulunduğunu ve %30.7 katkıda bulunan G7'nin önünde olduğunu gösteriyor (Raghavan, 2023). BRICS'in şu anda karşılaştığı en büyük fırsatlardan ve zorluklardan biri, mevcut büyümesini sürdürürken üyelik tabanını genişletme yeteneğidir. Özellikle, yeni üyelerin ekonomik ve siyasi bağımsızlıklarını sürdürmelerine yardımcı olma konusu, hayati önem taşımaktadır.

IMF ve Dünya Bankası, özellikle Küresel

Güney'deki ülkelere parasal destekleri için siyasi koşullar dayatmalarıyla ünlüdür. Bu durum genellikle insan hakları ve demokrasi kisvesi altında meşrulaştırılsa da, tamamen özelleştirme ve yabancı yatırımcılara, genellikle de Batılı şirketlere pazar açmakla ilgilidir. BRICS güçlendikçe, kendine hizmet eden bir siyasi gündemi zorlamadan ya da yerel ekonomileri dolaylı olarak manipüle ve kontrol etmeden yoksul ülkelere yardım etme potansiyeline sahip olacaktır.

Enflasyon birçok batı ülkesini vururken, daha yavaş ekonomik büyümeye ve sosyal huzursuzluğa neden olurken, Küresel Güney'deki ülkeler, bunu kendi ekonomik alternatiflerini geliştirmek için bir fırsat olarak kullanmaktadır. Bu, BRICS gibi grupların yalnızca ekonomik kurumlar olmaktan çıkacağı anlamına gelmektedir. Mücadele artık çok politiktir.

Dolara Rakip Olmak

Yıllardır ABD'nin en büyük silahı, zamanla kendi başına normal bir para birimi olmaktan çıkıp gerçek bir meta haline gelen doları olmuştur. Irak ve Libya gibi ülkelerin dolara bağlı kalmasını sağlamak için savaşlar yapılmıştır (Recknagel, 2000). ABD'nin Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesinin ardından Bağdat, petrolünü tekrar ABD doları cinsinden satmaya başlamıştır. Doların egemenliğine karşı verilen bu mücadele, dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip olan ancak Washington'a ve onun her yerde bulunan para biriminin üstünlüğüne meydan okumaya kalkıştığı için sefaletle sürüklenen Venezuelada da acı bir şekilde hissedildi (Worldometer, 2023).

Zaman alacak olsa da, ABD dolarına uluslararası bağımlılığın azaltılması süreci şu anda tüm hızıyla devam ediyor. 30 Mart'ta Brezilya ve Çin,

42. Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) Zirvesi'ne katılan liderler, 10 Mayıs 2023, Endonezya'nın Labuan Bajo kasabesindeki etkinliğin dışında bir grup fotoğrafı için poz veriyor. (Xinhua, 2023)

sırasıyla iki ülkenin ulusal para birimleri olan Yuan ve Real'i kullanmalarına izin verecek bir ticaret anlaşması imzaladıklarını açıkladılar (Betz, 2023). Bu adım sonuçlarıyla önemli olacak, çünkü diğer Güney Amerika ülkelerini aynı yola gitmeye teşvik edecektir. Ama bu hareket ne ilk, ne de türünün sonuncusu olacak.

Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanlarının, Mart 2023'te Endonezya'daki toplantılarında aldıkları temel kararlardan biri, ABD dolarına olan bağımlılıklarını azaltmak oldu (Devonshire, 2023). Ayrıca, ASEAN bölgesinde "sınır ötesi ticareti ve yatırımları desteklemek için, yerel para birimlerinin kullanımı aracılığıyla finansal dayanıklılığı güçlendirmeyi" kabul ettiler. Bu da bir oyun değiştirici olarak nitelenebilir.

BRICS ülkeleri, dünya ekonomisi ve finansal haritasının yeniden yapılandırılmasına öncülük ediyor ve bu sürecin kolaylaştırıcısı olmaya hazır görünüyor (Seidel, 2023). Batı kendi ekonomile-

rini ayakta tutmaya çalışırken, Küresel Güneyde yaşanan değişimlerden tedirgin olmaya devam ediyor. Washington ve diğer batı başkentleri endişeli. Olmaları da gerekiyor. Aralık 2022'de, ABD Başkanı Joe Biden ve 40 Afrika lideri arasındaki bir toplantıdan sonra, Afrika ülkelerinin Ukrayna'daki devam eden savaşta taraf olmak istemedikleri açıklandı (Abutaleb & Ryan, 2022). Bu nedenle, ABD Başkan Yardımcısı Kamala Harris, 26 Mart 2023'te Afrika'ya uçarak bölgesel liderlerle buluştu ve onları Çin ve Rusya'dan uzaklaştırmak amacıyla tek taraflı bir çaba harcadı (Signe, 2023). Ancak bu çaba muhtemelen başarısız olacak. Harris ile Gana Cumhurbaşkanı Nana Akufo-Addo arasındaki basın toplantısında, Afrika'nın tarafsızlığından vazgeçmeme tutumunun mükemmel bir örneği görüldü. "Afrika'daki Çin faaliyetleriyle ilgili Amerika'da bir saplantı olabilir" diyen Akufo-Addo, "ancak burada böyle bir saplantı yok." açıklamasını yaptı (Wootson, 2023).

BRICS'in sadece ekonomik bir grup olduğunu iddia etmek, konunun büyük bir kısmını göz ardı etmek demektir. Genişlemesinin zamanlaması, üyelerinin, olası üyelerinin ve müttefiklerinin sert siyasi söylemi, üst düzey Rus ve Çin diplomatlarının, Afrika ve küresel güneydeki diğer bölgelere yaptığı tekrarlanan ziyaretler vb. hepsi BRICS'in Güneyin jeopolitiği, ekonomisi ve diplomasisi için yeni bir platform haline geldiğini göstermektedir.

BRICS ne kadar başarılı olursa, Batının Güney'deki hegemonyası o kadar zayıf olacak. Bazı Batılı siyasetçiler ve medya, grubun yeni dünya düzenini şekillendirme rolünü küçümsemeye devam etse de, değişim gerçek ve geri dönülemez gibi görünmektedir.

Yeni Çağ

Sykes-Picot anlaşması 1916 yılında eski sömürge güçleri Fransa ve Britanya arasında, Çarlık Rusya'sının küçük ama yine de önemli bir katılımıyla imzalandığından beri, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya çeşitli etki alanlarına bölünmüştür (The Editors of Encyclopedia Britannica, 2023). O zamanlar küresel öncelikler neredeyse tamamen Batı'ya aitti. 1917'deki Bolşevik devrimi, Batı egemenliğine rakip olacak yeni bir küresel blok olasılığı için tohumlarını attığından, dünya tarihi için bir dönüm noktası oldu (The Editors of Encyclopedia Britannica, 2023).

Bu yeni bloğun ortaya çıkması on yıllar aldı. 1955 yılında Varşova Paktı doğdu (The Editors of Encyclopaedia Britannica, 2023) ve Sovyetler Birliği ile müttefiklerini, altı yıl önce ortaya çıkan Batılı bir askeri ittifak olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) karşı birleştirdi (Haglund, 2023). Her iki kamp arasındaki rekabet, şiddetli ekonomik rekabet, siyasi bir Soğuk Savaş, düşük

dereceli bir askeri çatışma ve 20. Yüzyılın büyük bir bölümünde dünya siyasetine ilişkin anlayışımızı belirleyen iki ideolojik söylemle ifade edildi. Tüm bunlar 1990'ların başında acı bir şekilde sona erdi. NATO kazanırken, Varşova Paktı hızla ve en aşağılayıcı şekilde dağıldı. Francis Fukuyama bunun "tarihin sonu" olduğunu ilan etti (Fukuyama, 1993). Bu, Batının zafer gösterisinin yaşandığı ve genişletilmiş bir şekilde Panamada, ardından Irak, Sırbistan, Afganistan ve diğer yerlerde başlayan daha fazla sömürgeci savaşların çağıydı.

Tüm bunları hesaba katan Çin, büyük bir küresel siyasi aktör olarak değil, saygın bir rakip ve değerli bir müttefik olarak rol aldı. ABD Başkanı Richard Nixon'ın 1972'deki tarihi ziyareti, Doğu'yu ABD-Batı emperyalizmine karşı birleştirme çabalarını engelledi (Kraus, 2022). Bu gezinin, o zamanlar Büyükelçi Nicholas Plat'ın değerlendirmesiyle "dünyayı değiştirdiği" söylenir. Gerçekten de sonuçları etkili oldu ve Sovyetler Birliği'nin sonunu başlattı, böylece Washington rakiplerine karşı büyük bir avantaj elde etti. Ancak tarih, başarılı birkaç jeopolitikçinin öngördüğü şekilde tersine çevriliyor.

Ve Xi Jinping Gelir

Rusya'yi ziyaret eden Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile Rus ev sahibi ve mevkidaşı Vladimir Putin arasında kameralara yansıyan son mübadele, bir yanda ABD ile Batılı müttefikleri, diğer yanda Rusya, Çin ve müttefikleri arasındaki henüz başlangıç aşamasında olan mevcut jeopolitik çatışmayı özetliyordu (Davidson & McCurry, 2023). Xi, 20 Mart 2023'te başlayan, kesinlikle tarihi olarak nitelendirilebilecek üç günlük ziyaretinin ardından Kremlin'den ayrılıyordu. Xi, Putin'in elini sıkarken, "100 yıldır gerçekleşmeyen değişim geliyor ve bu değişimi birlikte

sürdürüyoruz” dedi. Putin, Xi'nin kolunu tutarken “Katılıyorum” diye yanıtladı. “Lütfen kendine iyi bak sevgili dostum” diye ekledi (Muzaffar, 2023).

Kısa sürede sosyal medyada o sahne defalarca paylaşıldı. Kapitalist Batı medyası analistleri, bu birkaç kelimenin ne anlama geldiğini anlamaya çalışarak fazla mesai yapmaya başladılar. “Bu, birlikte yapacakları değişimin bir parçası mı?” Ian Williams soruyu The Spectator'da gündeme getirdi (Williams, 2023). Doğrudan bir cevap vermemiş olmasına rağmen, bir tanesine işaret etti: “Bu, Batının hazırlanması gereken ürpertici bir ihtimal.”

ABD'nin düşmanca tavrı, iki Asya devini ortak bir siyasi söylemle, bir siyasi amaçta birleşmek zorunda bırakıyor.

Xi'nin açıklaması elbette tasarlanarak dile getirilmiştir. Bu, Çin-Rus güçlü bağlarının ve gelecekteki olası birliğin, sadece Ukrayna savaşıyla kaynaklanan acil jeopolitik çıkarların bir sonucu veya ABD'nin Tayvan'daki provokasyonlarına bir yanıt olmadığı anlamına gelmektedir. Şubat 2022'deki Ukrayna savaşı başlamadan önce bile, birçok kanıt Rusya ve Çin'in hedefinin geçici veya aceleciliğin bir sonucu olmadığına işaret etmektedir (CNN, 2022). Gerçekten de bu ilişki derinlere inmektedir.

Çok kutupluluğun dili, her iki ülkenin söylemini yıllardır tanımlamıştır; bu söylem, çoğunlukla iki ülkenin Ortadoğu'dan Güneydoğu Asya'ya kadar ABD militarizminden hoşnutsuzluğundan ilham alan; ticarete veya sınır düzeltmeleri konusunda olsun, bir anlaşmazlık ortaya çıktığında, Washington'un zorbalık taktiklerinden duydukları hayal kırıklığı; cezalandırıcı dili ve sürekli tehditlerinden; NATO'nun askeri genişlemesinden ve çok daha faz-

lasından ilham alan bir söylemdir.

Savaştan bir ay önce, Romana Rubeo ile hem Rusya'nın hem de Çin'in bir tür birliğin zirvesinde olabileceğini tartıştım. Bu sonuç, hem başkentlerden kaynaklanan resmi dilin basit bir söylem analizi, hem de ilişkilerin fiilen derinleşmesine dayatılarak çıkarıldı. O zaman, şöyle yazmıştık:

“Çin ile Rusya arasında zaten bir tür ittifak oluşuyor. Çin halkının bunu dikkate alması ve hükümetlerinin Pekin ile Moskova arasında daha fazla entegrasyona (siyasi, ekonomik ve jeostratejik) yönelmesini destekliyor olması, gayri resmi ve potansiyel olarak resmi ittifakın her iki ülke için de uzun vadeli bir strateji olduğunu gösteriyor (Baroud & Rubeo, 2022)”.

O zaman bile, diğer analistler gibi, böyle bir olasılığın bu kadar çabuk gerçekleşebileceğini bekle-miyorduk. Ukrayna savaşı başlı başına Moskova ve Pekin'in yakınlaşacağını göstergesi değildi. Bunun yerine, bu süreci hızlandıran şey, Washington'un Çin'i tehdit eden ve aşağılayıcı tepkisiydi. Pelosi'nin Ağustos 2022'de Tayvan'a yaptığı ziyaret diplomatik bir felaketti (Singleton, 2022). Bu ziyaret, Pekin'e, Japon Denizi'ndeki donanma varlığını güçlendireceğini umduğu Rusya ile bağlarını yükseltmekten ve güçlendirmekten başka bir alternatif bırakmadı. Aslında durum tam da böyle gelişti.

Ancak Xi'nin “100 yıl” referansı çok daha büyük bir jeopolitik hikayeyi anlatıyor. Washington saldırgan politikalar izlemeye devam ederken – ABD Başkanı Joe Biden ana düşman olarak Rusya'ya öncelik verirken ve Cumhuriyetçi rakipleri ise ABD'nin ana düşmanı olarak Çin'i görürken - iki Asya devi artık ortak bir siyasi söylemle, birleşik bir siyasi amaçta birleşmek zorunda kalıyor. Xi, son açıklamasında, “Yeni bir döneme giren stratejik ortaklık ve ikili ilişkilerin derinleştirilmesine ilişkin bir bildiri imzalandık” dedi (RFE/RL, 2023).

Her iki ülke de, ideolojik sınırlar veya rekabet tarafından kısıtlanmadığından, bu ‘sınırsız dostluk’ (Robinson, 2023) artık her zamankinden daha mümkündür. Dahası, her ikisi de ABD’nin küresel hegemonyasını yalnızca Asya ve Pasifik bölgesinde değil, Afrika, Ortadoğu ve nihayetinde dünya çapında da sona erdirmeye isteklidirler.

Xi’nin Moskova ziyaretinin ilk gününde, Rusya Devlet Başkanı Putin, Afrika ülkelerinin 20 milyar dolardan fazla olan borçlarını sildiği bir kararname yayınladı (Eruygur, 2023). Dahası, Rusya’nın “geçmiş dönemde gönderilen toplam tahıl miktarını, Moskova’nın tahıl anlaşmasını 60 gün daha uzatılmasını reddetse bile, özellikle talep eden Afrika ülkelerine, Rusya’dan ücretsiz olarak tedarik etmeye hazır olduğuna” söz verdi (TASS, 2023).

ABD-Batı egemenliğindeki bir dünyanın artık mümkün olmadığı neredeyse kesindir.

Her iki ülke için de Afrika, yaklaşmakta olan küresel çatışmada önemli bir müttefik. Ortadoğu da hayati önem taşımaktadır. İran ve Suudi Arabistan arasındaki bağları normalleştiren 6 Nisan 2023 anlaşması, yalnızca yedi yıllık düşmanlık ve çatışmayı sona erdirdiği için değil, hâkemin Çin’den başkası olmadığı için de dünyayı sarsmıştır. Pekin şu anda, ABD diplomatik egemenliğinin onlarca yıldır başarısız olduğu Ortadoğu’da, bir barış aracıdır (Gritten, 2023).

Bunun Filistinliler için ne anlama geldiği, hâlâ çok fazla değişken söz konusu olduğu için açıkça belli değildir. Ancak bu küresel değişimlerin Filistin çıkarlarına herhangi bir şekilde hizmet edebilmesi için, mevcut liderliğin veya yeni bir

liderliğin, Batı yardımlarına ve onayına olan bağımlılığından yavaş yavaş kopması ve Arap ve Afrikalı müttefiklerin desteğiyle farklı bir siyasi strateji benimsemesi gerekecektir.

Ancak ABD hükümeti durumu tamamen Rusya-Ukrayna savaşı bağlamında okumaya devam ediyor. ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Xi’nin Moskova gezisine şu sözlerle yanıt verdi: “Rusya’nın, Çin veya başka bir ülkenin desteğini alarak, savaşı (Ukrayna’da) kendi şartlarıyla dondurmak için yaptığı herhangi bir taktiksel harekete dünya aldanmamalı (The Telegraph, 2023)”. Bu oldukça garip açıklama, aynı zamanda potansiyel ateşkes çağrısının tamamen reddedilmesinin, Kiev tarafından değil Washington tarafından yapıldığını da söylüyor.

Ancak Xi’nin ziyareti jeopolitik anlamda gerçekten tarihidir. Aslında, hem kapsam hem de olası sonuçlar açısından, Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki bağların bozulmasında payı olan, Nixon’un Başkan Mao Zedung yönetimindeki Pekin’i ziyaret etmesiyle karşılaştırılabilir (Kraus, 2022). Çin ile ABD arasında gelişen ilişkiler, Washington’un küresel hâkimiyetini daha da genişletmesine yardımcı olurken SSCB’yi de savunmaya itmişti. Gerisi, Asya’da jeostratejik rekabet ve bölünmelerle dolu olan ve nihayetinde ABD’nin bu bölgede tartışmasız bir güç olarak yükseldiği tarihtir.

Ortadoğu ve Afrika gibi ABD ve Batılı müttefiklerinin uzun süredir egemen olduğu bölgeler, tüm bu değişiklikleri ve potansiyel fırsatları hazmetmeye çalışıyorlar. Eğer bu jeopolitik değişim devam ederse, dünya bir kez daha kendisini kamplara bölünmüş bulacaktır. Bu yeni yapılanmanın kazananlarını ve kaybedenlerini kesin olarak belirlemek için henüz çok erken olsa da, ABD-Batı egemenliğindeki bir dünyanın artık mümkün olmadığı neredeyse kesindir.

Çin ve Yeni Ortadoğu

Batı medyasının siyasi analizlerinin çoğunda bariz bir sorun, genellikle dar görüşlü olma eğiliminde olmaları ve çoğunlukla Batılı hükümetlerin doğrudan ilgisini çeken değişkenlere odaklanmalarıdır. Bu tür analizler artık Arapların Rusya, Çin, küresel politika ve çatışmalara yönelik resmi tutumlarını anlamak için uygulanıyor.

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Aralık 2023'te Suudi Arabistan'daki Arap liderlerle görüşmek üzere büyük bir heyete liderlik etmeye hazırlanırken, Batı medyası bir korku duygusu yansıtıyor. Reuters'in haberine göre, Çin liderinin ziyaretinin arka planı, Biden Yönetiminin sözde "insan hakları ve Rusya'nın Ukrayna'yı işgali" ile ilgili anlaşmazlıklar nedeniyle "hem Pekin hem de Riyad ile gergin bağları'na" dayanıyor (El Yaakoubi & Zhu, 2022).

Aynı mantık çizgisi, diğer birçok büyük Batılı medya kaynağı tarafından çok az sorgulanarak, sahte bir şekilde 'insan haklarının' ve diğer haklı nedenlerin ABD ve Batı dış politika gündeminin temel önceliği olduğunu öne sürerek tekrarlandı. Ve bu analizler genellikle Batılı çıkarlar tarafından şekillendirildiğinden, daha geniş bağlamı okumada seçici olma eğilimindedirler. Dünya çapındaki büyük jeopolitik değişimler konusunda yalnızca ya da ağırlıklı olarak Batının anlayışına bel bağlayanlar kesinlikle yanılgıya düşeceklerdir. Batı medyası, Arap ülkeleri tarafından alınan savaş durumunda tarafsızlık (El Yaakoubi & Zhu, 2022), Çin ve Rusya'ya artan yakınlık, petrol üretimini düşürme, vb. gibi güçlü siyasi tavırların yalnızca Washington'a 'mesaj göndermek' veya Arap meselelerine müdahale ettiği için Batı'yı cezalandırmak için olduğuna inanmamızı istiyor (Sheppard, Brower, & Al-Atrush, 2022). Bununla birlikte, daha geniş bir mercekten bakıldığında, bu varsayımlar ya yarı gerçeklerdir ya da tamamen uydu-

rulmuştur. Örneğin, OPEC + 'nın Ekim 2023'te petrol üretimini düşürme kararı, küresel pazarın enerji talebi düşük olduğunda uygulanacak tek makul stratejiydi (Meredith, 2022). Ayrıca, Arap tarafsızlığı, Washington ve Batılı müttefiklerinin Araplar için önemli olan tek küresel güç olmadığı düşünüldüğünde eşit derecede makul bir yaklaşımdır. Ortadoğu'nun Asya ile artan yakınlığının son zamanlardaki dramatik olaylardan kaynaklandığı da aynı derecede doğru değildir, çünkü bu yaklaşık yirmi yıl önce, özellikle ABD'nin Irak'ı işgalinden bir yıl sonra başlayan bir sürecin sonucunda gelişmiştir. 2004 Yılında Çin ve Arap Birliği, Çin-Arap Devletleri İşbirliği Forumu'nu (ÇADİF) kurmuştur (BRICS Policy Center, 2016).

Forum

ÇADİF, Çin hükümetini ve Arap Birliği'nin 22 üyesinin tamamını resmi olarak temsil ederek Çin ve Araplar arasındaki ana koordinasyon platformu olarak hizmet vermiştir. Bu, Çin'e Arap dünyasının tamamı ile ticari, ekonomik ve politik bağlar geliştirmek için kolektif bir stratejiye yatırım yapma avantajı sağladı. Öte yandan, Araplar da Çin ile aynı anda birden fazla Arap devletine potansiyel olarak fayda sağlayabilecek büyük ekonomik anlaşmalar müzakere etme avantajına sahip oldu.

Son derece önemli bir nokta, ÇADİF'in "Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi" olarak bilinen şeye dayandığıdır (Jiabao, 2004). Vestfalyan devlet egemenliği normlarına dayanarak, beş ilke, Batının genel olarak sömürge dönemlerinden 2. Dünya Savaşı sonrası yeni sömürgecilğe uzanan Ortadoğu ve Küresel Güneye yaklaşımına kıyasla tamamen farklı bir dış ilişkiler paradigması üzerine kurulmuş görünüyor: "Toprak bütünlüğü ve egemenlik", "saldırmazlık", "müdahale etmeme" gibi konularda karşılıklı saygı.

Çin-Arap ilişkileri bu modeli bugüne kadar çok az sapma ile takip etmeye devam ediyor. Bu, Çin'e yönelik kolektif Arap siyasi tutumlarının ve Xi'nin Ortadoğu'yu ziyaretinin, Rusya-Ukrayna savaşından kaynaklanan ani bir politika değişikliğinin sonucu olmadığı iddiasını doğrulamaktadır. Bu, Arapların ve Çin'in ABD ve Batı ile ilişkilerinin Çin-Arap bağlarının hızının doğası üzerinde hiçbir etkisi olmadığını öne sürmek değildir. Gerçekten de, Çin'in 'barış içinde bir arada yaşama' modeli, bundan böyle, Ortadoğu'da geçerli olan çalışma tarzına meydan okuyor gibi görünüyor.

2021'de Çin, Arap medyasında önemli yer kaplayan bir haber olan Irak'ta bin okul inşa etme projesini duyurdu (AFP, 2021). Aynısı, Çin'in Arap ülkelerindeki artan ekonomik - sadece ticari değil - etkisi hakkında da söylenebilir (Freidin, 2022). Çin'in 2013'te ilan ettiği kazançlı Kuşak ve Yol Girişimi (KYG), önceki yıllarda inşa edilen Arap-Çin bağlarının siyasi altyapısına sorunsuz bir şekilde uymaktadır (McBride, Berman ve Chatzky, 2023). Asharq Al-Awsat gazetesine göre, Riyad, 2022'nin ilk yarısında KYG içindeki Çin yatırımlarının en büyük alıcısıydı (Asharq Al-Awsat, 2022).

Mart 2022'den itibaren Suudi Arabistan, petrolünü ABD doları yerine Çin Yuanını kullanarak Çin'e satmayı ilke olarak kabul etti (Said & Kalin, 2022). Bu karar birkaç ay sonra Xi'nin Aralık ayında Suudi Arabistan'a yaptığı ziyarette teyit edildi. Bunun, tam olarak uygulandıktan sonra, küresel pazarda ve aynı zamanda doların gelecekteki durumu üzerinde geri dönüşü olmayan yansımaları olacaktır. Küresel jeopolitikteki bu tür devasa değişikliklerin, Arapların 'mesaj göndermeleri' için acil ihtiyacın bir sonucu olduğunu varsaymak, Batının sadece Ortadoğu'da değil tüm dünyada yaşanmakta olan değişikliklerin dünyanın siyasi haritasındaki kalıcı değişimlerin bir parçası olduğunu gerçekten takdir etme yeteneğini zayıflatmaya devam edecektir. Batı

bunu ne kadar çabuk idrak ederse o kadar iyi olur.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, Çin ve Arap ülkeleri gibi büyük siyasi oluşumların bir araya gelerek, geleceklerini tek bir Amerikan Başkalarının veya yönetiminin tutumuna karşı geliştirilen anlık siyasi tepkiler üzerine kurarak dış politika gündemlerini şekillendirdiklerini öne sürmek yanlış olur.

Sonuç

İlerideki yol tam olarak belli değil. Ancak somut değişikliklerin eşlik ettiği çok sayıda işaret, dünyanın bir bütün olarak değiştiğini gösteriyor. Ancak bu değişiklik bazı bölgelerde diğerlerinden daha belirgindir. Eski ve yeni küresel süper güçler arasındaki jeopolitik çekişme Doğu Asya ve Pasifik bölgelerinin yanı sıra en çok Ortadoğu ve Afrika'da görülmektedir. Bu bölgelerin her biri de kendi güç dinamiklerini yeniden düzenlemektedir.

Örneğin Ortadoğu'da İran, Batının dayattığı izolasyondan kopuyor gibi görünürken, Suudi Arabistan, eski bağımlı ülke rejimi statüsüne meydan okumaktadır. Bu son hamle Washington için özellikle endişe vericidir, zira 1916'daki Sykes-Picot Anlaşması'nı takip eden ve böylece bölgeyi Batının 'koruması' ve etkisi altındaki alt bölgelere bölen ve Irak işgali sonrası ABD, İsrail ve Batılı müttefiklerinin münhasır alanı olarak görülen Ortadoğu'da Batının iki katmanlı hâkimiyetine meydan okumaktadır.

Rusya ve Çin, Batı tarzı eski sömürgecilik ve yeni sömürgecilikten tamamen uzak mekanizmalar kullanarak, şimdi bölgede söz sahibi olma iddiası ortaya koyuyorlar. Ruslar uzun Sovyet işbirliği geleneklerinden yararlanırken, Çinliler daha eski bir dostane ticaret ve kültürel değişim tarihine başvuru-ruyorlar. Pekin, dış politikaya daha samimi ve bas-kın bir yaklaşım geliştirdiğine göre, Çin'in yeni bir

süper güç statüsü, Ortadoğu'daki etkinliğini benzeri görülmemiş şekillerde gösterecektir. İran-Suudi Anlaşmaları, yeni siyasi yönelimli Çin için muazzam bir başarıydı, ancak bölge yabancı rakiplerle, eski ve yeni çatışmalarla dolu olduğu için önümüzdeki yol hala çok zorlu. Çin'in başarılı olabilmesi için, kendisini Batı'dan ve onun şiddetli mirasından uzakta, yeni adil ve eşitlikçi bir model olarak sunması gerekir.

(Palestine Chronicle'nin baş editörü İtalyan gazeteci Romano Rubeo, bu makaleye önemli şekilde katkıda bulunmuştur.) 🌸

Kaynakça

- Asharq Al-Awsat. (2022) Saudi Arabia Receives Largest Share of China's BRI Investments. Riyadh - Asharq Al-Awsat. <https://english.aawsat.com/home/article/3780171/saudi-arabia-receives-largest-share-chinas-bri-investments> adresinden alındı.
- Abutaleb, Y., & Ryan, M. (2022). Biden scrambles to keep African nations in anti-Russian coalition. <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/12/12/biden-africa-ukraine-coalition/> adresinden alındı.
- AFP. (2021). Two Chinese firms to build 1,000 schools in Iraq. <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2021/12/19/Two-Chinese-firms-to-build-1-000-schools-in-Iraq> adresinden alındı.
- Baroud, R., & Rubeo, R. (2022). Are China and Russia Near a Full-Blown Alliance? <https://politicstoday.org/are-china-and-russia-near-a-full-blown-alliance/> adresinden alındı.
- Betz, B. (2023). Brazil, China strike trade deal agreement to ditch US dollar. <https://www.foxbusiness.com/markets/brazil-china-strike-trade-deal-agreement-ditch-us-dollar> adresinden alındı.
- BRICS Policy Center. (2016). The China-Arab States Cooperation Forum (CASCF). <https://bricspolicycenter.org/en/forum-de-cooperacao-china-paises-arabes/> adresinden alındı.
- CNN. (2022). Ukraine Russia News. <https://edition.cnn.com/europe/live-news/ukraine-russia-news-02-24-22-intl/index.html> adresinden alındı.
- Davidson, H., & McCurry, J. (2023, March 21). Xi invites Putin to China in show of support as Moscow talks continue. <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/21/putin-xi-talks-moscow-japanese-pm-to-ukraine> adresinden alındı.
- Devonshire, C. (2023). ASEAN Finance Ministers and Central Banks Consider Dropping US Dollar, Euro and Yen, Indonesia Calls for Phasing Out Visa and Mastercard. <https://www.aseanbriefing.com/news/asean-finance-ministers-and-central-banks-consider-dropping-us-dollar-euro-and-yen-indonesia-calls-for-phasing-out-visa-and-mastercard/> adresinden alındı.
- El Yaakoubi, A., & Zhu, J. (2022). Saudi Arabia to host China-Arab summit during Xi visit, sources say. <https://www.reuters.com/world/middle-east/saudi-arabia-host-china-arab-summit-during-xi-visit-sources-say-2022-11-30/> adresinden alındı.
- Eruygur, B. (2023). Moscow wrote off more than \$20B in debts from African states, Russian president says. <https://www.aa.com.tr/en/russia-ukraine-war/moscow-wrote-off-more-than-20b-in-debts-from-african-states-russian-president-says/2851027> adresinden alındı.
- Freidin, E. (2022). Saudi Arabia and China: a blossoming friendship. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/saudi-arabia-china-blossoming-friendship> adresinden alındı.
- Fukuyama, F. (1993). The End of History and the Last Man. New York: Penguin Books.
- Goldman Sachs. (n.d.). With GS Research Report, "BRICs" Are Born. <https://www.goldmansachs.com/our-firm/history/moments/2001-brics.html> adresinden alındı.
- Gritten, D. (2023). Rivals Iran and Saudi Arabia hold first high-level talks in seven years. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-65197717> adresinden alındı.
- Haglund, D. (2023). North Atlantic Treaty Organization. Britannica: <https://www.britannica.com/topic/North-Atlantic-Treaty-Organization> adresinden alındı.
- Huang, N. (2022). A Taiwan perspective on what is at stake after Nancy Pelosi's visit to Taiwan.
- Jiabao, W. (2004). Carrying Forward the Five Principles of Peaceful Coexistence in the Promotion of Peace and Development. http://id.china-embassy.gov.cn/eng/xntjgk/200406/t20040628_2114572.htm#:~:text=These%20principles%20are%3A%20mutual%20respect,%20mutual%20benefit%20and%20peaceful%20coexistence adresinden alındı.

- Kraus, C. (2022). Nixon's 1972 Visit to China at 50. <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/nixons-1972-visit-china-50> adresinden alındı.
- McBride, J., Berman, N., & Chatzky, A. (2023, February 2). China's Massive Belt and Road Initiative. <https://www.cfr.org/background/chinas-massive-belt-and-road-initiative> adresinden alındı.
- Meredith, S. (2022). OPEC+ to cut oil production by 2 million barrels per day to shore up prices, defying U.S. pressure. <https://www.cnbc.com/2022/10/05/oil-opec-imposes-deep-production-cuts-in-a-bid-to-shore-up-prices.html> adresinden alındı.
- Muzaffar, M. (2023). Xi Jinping's parting comment to Putin on leaving Moscow: 'Changes are happening'. <https://www.independent.co.uk/independentpremium/world/xi-jinping-putin-moscow-china-b2305688.html> adresinden alındı.
- NDP. (2023). History. <https://www.ndb.int/about-ndb/history/> adresinden alındı.
- Raghavan, T. S. (2023). Led by China, India, the 5 BRICS nations now contribute more to world GDP than industrialised G7. The Print: <https://theprint.in/economy/led-by-china-india-the-5-brics-nations-now-contribute-more-to-world-gdp-than-industrialised-g7/1490881/> adresinden alındı.
- Recknagel, C. (2000). Iraq: Baghdad Moves To Euro. <https://www.rferl.org/a/1095057.html> adresinden alındı.
- RFE/RL. (2023). As Xi Ends Russia Visit, Blinken Says China's Diplomatic Support For Moscow Is Counter To U.S. Interests. <https://www.rferl.org/a/russia-china-xi-ends-visit/32329045.html> adresinden alındı.
- Robinson, J. (2023). Vladimir Putin and Xi Jinping praise 'no limits friendship' during Chinese president's trip to Russia. <https://news.sky.com/story/vladimir-putin-and-xi-jinping-praise-no-limits-friendship-during-chinese-presidents-trip-to-russia-12839120> adresinden alındı.
- Said, S., & Kalin, S. (2022). Saudi Arabia Considers Accepting Yuan Instead of Dollars for Chinese Oil Sales. <https://www.wsj.com/articles/saudi-arabia-considers-accepting-yuan-instead-of-dollars-for-chinese-oil-sales-11647351541> adresinden alındı.
- Seidel, J. (2023, March 31). Brazil, China ditch US dollar for trade payments, favour yuan. <https://www.news.com.au/finance/markets/world-markets/brazil-china-ditch-us-dollar-for-trade-payments-favour-yuan/news-story/682a517c37ba14f306e65ad0e83f6307> adresinden alındı.
- Sheppard, D., Brower, D., & Al-Atrush, S. (2022). Saudi Arabia sends message to Biden on oil. <https://www.ft.com/content/11c4568f-41e2-48d1-aae4-8f3fb1ef6a55> adresinden alındı.
- Signe, L. (2023). VP Kamala Harris' visit to Africa: Delivering on US commitments or countering China and Russia? <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2023/03/30/vp-kamala-harris-visit-to-africa-delivering-on-us-commitments-or-countering-china-and-russia/> adresinden alındı.
- Singleton, C. (2022). How Nancy Pelosi's Taiwan Gambit Backfired. <https://foreignpolicy.com/2022/08/16/taiwan-pelosi-china-military-conflict-east-asia-missiles/> adresinden alındı.
- TASS. (2023). Russia to supply grain to Africa free of charge if grain deal is not renewed — Putin. Tass Russians News Agency: <https://tass.com/economy/1591551> adresinden alındı.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2023). Russian Revolution. <https://www.britannica.com/event/Russian-Revolution> adresinden alındı.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2023, April April). Sykes-Picot Agreement. Britannica: <https://www.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement> adresinden alındı.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2023, April 25). Warsaw Pact. <https://www.britannica.com/event/Warsaw-Pact> adresinden alındı.
- The Telegraph. (2023, March 20). Ukraine-Russia war latest: World should not be fooled by China's 'peace' plan says US. <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2023/03/20/russia-ukraine-war-news-putin-china-xi-mariupol-latest/> adresinden alındı.
- Williams, I. (2023, March 22). Xi Jinping's chilling words for Putin. <https://www.spectator.co.uk/article/xi-jin-pings-chilling-words-for-putin/> adresinden alındı.
- Wootson, C. R. (2023, March 27). Harris, in Ghana, promises support for Africa but faces skepticism. <https://www.washingtonpost.com/politics/2023/03/27/harris-ghana-africa/> adresinden alındı.
- Worldometer. (2023). Venezuela Oil. Worldometers: <https://www.worldometers.info/oil/venezuela-oil/> adresinden alındı.

DMITRIY BULIN

To Bell the Cat (2021)*

"Başşağı Dünya" serisi, büyük Kuzeyli Rönesans sanatçısı Pieter Brueghel'in çalışmalarıyla bir diyalogdur. "Köylü" lakabıyla da tanınan Pieter Brueghel, genellikle Hollanda folklorunu kullanırdı - atasözleri ve sözler insanın zaafalarını ve gündelik ahmaklığını yansıtıyordu. Pieter Brueghel'in resimlerinde kullanılan atasözleri ve sözler neredeyse tüm dillerde hala mevcut, uygarlığın her aşamasında insanlara özgü psikolojik prototipleri barındırıyorlar. Sanatçı Dmitriy Bulin, "Başşağı Dünya" dizisinde eski Flaman atasözlerini yeniden düşünüyor ve onların modern okumasının kendi versiyonunu sunuyor. Bu çalışmasındaki deyiş; başkaları adına risk almak anlamını taşıyor.

* 2022'de Moskova Multimedya Sanat Müzesi'ndeki 'Codex Rescriptus' sergisinden. Dijital baskı.

NIZAR SABUR

Savaş. Kan Lekesi. (2012)*

Konuşmak, acıyı ortaya çıkarmak ve umut ışığı vermek için yaratıcılığı toplumsal bir araç olarak ele alan Nizar Sabur, Suriye resim ekolünün yaşayan bir klasiği olarak kabul ediliyor. Elbette son yıllarda Suriye topraklarında yaşanan trajik olaylar Nizar Sabur'un tavrını da derinden etkilemiştir. Acısı, vatan sevgisi, olup biteni anlama çabası Sabur'un resimlerine yansımıştır. Sabur'un çalışmaları aynı zamanda, anavatanının tarihi ve kültüründen ayıramaz: Suriye resim ekolünün gelenekleri, yoğun resimsel tavrında ve eserlerinin benzersiz renklerinde görülebilir.

*Devlet Doğu Sanatları Müzesi'ndeki "Hayat Ölmez" sergisinden.

ROBERT MINOR

Ulusallararası Köle Plantasyonu Üzerine*

Robert Berkeley "Bob" Minor (15 Temmuz 1884 - 26 Ocak 1952), politik karikatürist ve gazetecidir. 1920'den itibaren Amerikan Komünist Partisi'nin önde gelen bir üyesiydi. 1904'te, yirmi yaşındayken San Antonio Gazetesi'nde çalışmaya başladı. 1920'de illegal Amerikan Komünist Partisi'ne katıldı. "Ballister" yeraltı takma adıyla Sovyetler Birliği'ne, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nde Amerikan Komünist Partisi'nin temsilcisi olarak gönderildi. 1945'te kısa bir süre Partinin Genel sekreterliği görevini yürüttü. Gazeteci ve eylemci olarak dünyanın birçok bölgesinde bulundu.

* Daily Worker, 27 Haziran 1925.

